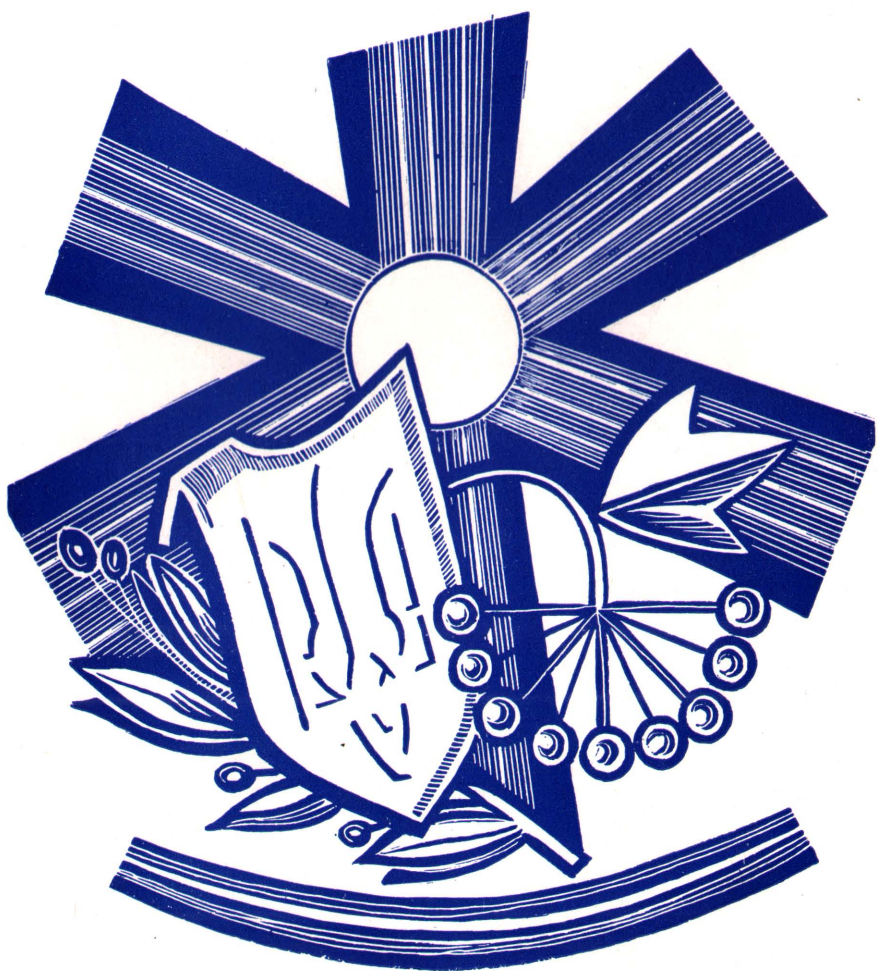

АЛЪМАНАХ

»ГОМОНУ УКРАЇНИ«

НА 1985 РІК

БІБЛІОТЕКА ВИДАВНИЦТВА „ГОМІН УКРАЇНИ”

Ч. 59

LIBRARY OF “HOMIN UKRAINY” PUBLISHING CO. LTD.

№ 59

Зредагувала колегія

Edited by Editorial Board

**Published and printed by
“Homin Ukrainy” (Ukrainian Echo) Publishing Co. Ltd.
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3**

АЛЬМАНАХ

»ГОМОНУ УКРАЇНИ«

НА РІК

1985

*БІБЛІОТЕКА
МИРОНА І МАРТИ БАРАБАШ*

Накладом і друком Видавничої Співки „Гомін України”
140 Bathurst Street, Toronto, Ontario, Canada M5V 2R3

A L M A N A C

OF

„HOMIN UKRAINY“

1985

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1909 * Степан Бандера, голова Проводу ОУН 1940-1959
1. 1919 Закон УНР про Автокефалію УПЦеркви
1. 1938 * поет Василь Стус
3. 1918 Договір про з'єднання ЗУНР із УНРеспублікою у Києві
5. 1585 У Львові закладено Ставропігійське Братство
6. 1846 У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство
6. 1918 Засновано Держ. Банк УНР, перші укр. гроші (гривні)
7. 1864 * поет Степан Руданський
7. 1918 У Києві почався Всеукр. Правосл. Церковний Собор
8. 1953 † актор і режисер Володимир Блавацький
10. 1946 Російська армія (585 тис.) розпочала „Велику бльокаду УПА”
11. 1647 † митр. Петро Могила, ректор Київської Академії
12. 1878 * письменник Василь Пачовський
13. 1906 Перший укр. щоденник у Києві „Громадська Думка”
14. 1649 Тріюмфальний в'їзд геть. Б. Хмельницького до Києва
14. 1880 появився у Львові укр. щоденний часопис „Діло”
15. 1941 Большевицький суд над 59 членами ОУН у Львові
17. 1869 * маляр Іван Труш
17. 1921 відкриття Українського Вільного Університету у Відні
18. 1957 † археолог, антрополог, етнолог Вадим Щербаківський
19. 1939 † поет Михайло Драй-Хмара
20. 1897 * поет і есеїст Євген Маланюк
21. 1803 † останній гетьман України Кирило Розумовський
21. 1919 Закарпатські українці рішили приєднатися до УНР
22. 1918 Прогол. самостійности України IV-им Універсалом
22. 1919 Проголошення соборности України і початок Конгресу Трудового Народу України
23. 1921 Большевики вбили композитора М. Леонтовича
23. 1667 Андрусівським договором Польща і Москва поділили між собою Україну (Правобережжя і Лівобережжя)
25. 1942 † мово- і сходознавець Агатангел Кримський
27. 1860 вийшов перший повний „Кобзар” Тараса Шевченка
28. 1919 Труд. Конгрес прийняв Тимчасову конституцію УНР
- 28-3. 2. 1929 I. Конгрес Українських Націоналістів у Відні, на якому створено ОУН під пров. полк. Є. Коновальця
29. 1633 † архiep., вчений, публіцист Мелетій Смотрицький
29. 1918 бій під Крутами
31. 1918 † світової слави рентгенолог проф. І. Пулюй
- 1949 загинув полк. О. Гасин-„Лицар”, шеф Гол. Штабу УПА

Лютий - February

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Макарія, преподобного	Трифона, мученика
2 20 С	† Євтимія Вел., пр.	Стрітення Господнє
3 21 Н	про МИТАРЯ Й ФАРИСЕЯ	Н. про БЛУДНОГО СИНА
4 22 П	Тимотея, ап., Анаст., прмч.	Ісидора, пр.
5 23 В	Климента, свщ., Агатангела	Агафії, мч.
6 24 С	Ксені Римлянки, пр.	Вукола, свт.
7 25 Ч	† Григорія Богослова	Партенія і Луки, пр.
8 26 П	Ксенофонта, Марії, пр.	Теодора, Страт., Вмч.
9 27 С	† Перен. мощів Івана Зол.	Никифора, мч.
10 28 Н	про БЛУДНОГО СИНА	Н. М'ЯСОПУСНА, Хар.
11 29 П	Перен. мощів Ігнатія Богон.	Власія, свщ.
12 30 В	Трьох Святителів	Мелетія з Антіохії, свт.
13 31 С	Кира й Івана, чуд.	Мартиніяна, пр.
14 1 Ч	Трифона, мч.	† Кирила, ап. Слов'ян
15 2 П	Стрітення Господнє	Онисима, ап.
16 3 С	Симеона й Анни, прор.	Памфіла і Порфірія, мч.
17 4 Н	М'ЯСОПУСНА, Ісидора	Н. СИРОПУСНА, Теодора
18 5 П	Агафії, мч.	Льва, папи
19 6 В	Вукола, свт.	Архипа, ап.
20 7 С	Партенія і Луки, пр.	Льва Катанського, свт.
21 8 Ч	Теодора, Страт., пр.	Тимотея, пр. Євстахія
22 9 П	Никифора, мч.	Відн. мощів у Євгенії
23 10 С	Харлампія, мч.	Полікарпа із Смир., свщ.
24 11 Н	СИРОПУСНА	Н. 1 ПОСТУ,
25 12 П	Мелетія з Антіохії, свт.	Тарасія, свт
26 13 В	Мартиніяна, пр.	Порфірія з Газі, свт.
27 14 С	† Кирила, ап. Слов'ян	Прокопія Декаполіта, ісп.
28 15 Ч	Онисима, ап.	Василія, ісп.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 2. 1919 Симон Петлюра став головою Директорії УНР
- 2. 1936 на Соловках загинув поет Євген Плужник
- 3. 1067 † кн. Ростислав (внук Яр. Мудрого), основник галицької династії Ростиславичів
- 3. 1864 * письменник Володимир Самійленко
- 7. 1933 † актор і режисер Микола Садовський (Тобілевич)
- 7. 1942 Собор єпископів УАПЦ у Пинську
- 9. 1918 у Бересті Центральні держави визнали укр. державу
- 9. 1918 большевики вимордували в Києві 5000 осіб
- 9. 1942 Гестапо арештувало сотні українців у Києві
- 9. 1963 Прибув до Риму із заслання патріарх Йосиф Сліпий
- 10. 1900 в Харкові засновано Революційну Українську Партію
- 10. 1940 покликано Революц. Провід ОУН під пров. С. Бандери
- 10. 1946 бойкот виборів до Верх. ради ССРСР на заклик УГВР
- 11. 1908 † письм., диригент і композитор Анатоль Вахнянин
- 12. 1924 поляки замучили Ольгу Басараб, члена УВО
- 12. 1939 вибори до першого Союму Карпатської України
- 12. 1945 в бою з большевиками згинув полк. Дм. Клячківський (Клим, Савур), Командир УПА-Північ
- 12. 1871 * письменник Лесь Мартович
- 13. 1795 † письменник Григорій Кониський
- 15. 1968 † поет і есеїст Євген Маланюк
- 16. 1918 проголошення самостійности Кубані
- 17. 1892 * патріарх і кардинал Йосиф Сліпий
- 19. 1900 М. Міхновський промовляв н. т. „Самостійна Україна”
- 20. 1054 † вел. кн. Ярослав Мудрий
- 21. 1942 німці розстріляли в Києві поетесу Олену Телігу
- 21-22. 1940 НКВД арештувало багато осіб, пов'язаних з ОУН
- 23. 1921 Ліга Націй визнала, що Польща окупувала ЗУНР
- 24. 1865 * письменник Іван Липа
- 24. 1574 перша видрукувана у Львові книжка „Апостол”
- 25. 1738 згинув у бою з татарами літописець Гр. Граб'янка
- 25. 1764 Катерина II зліквідувала українські монастирі
- 25. 1871 * поетеса Леся Українка
- 25. 1946 загинув у бою полк. Грегін-Різун (Василь Андрусак)
- 25. 1964 † скульптор світової слави Олександр Архипенко
- 26. 1886 * графік Юрій Нарбут, † 23. 5. 1920
- 26. 1942 † письменник Микола Чирський
- 27. 1664 поляки розстріляли п. Новгородом-Сів. полк. І. Богуна
- 28. 1772 москалі замучили митр. Арсенія Мацієвича

Бережень — March

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 16 П	Памфіла і Порфірія, мч.	Євдокії, прмч.
2 17 С	Теодора Тирона, вмч.	Теодота, свщ.
3 18 Н	1 ПОСТУ , Льва	Н. 2 ПОСТУ , Євтропія
4 19 П	Архипа, ап.	Гарасима, пр.
5 20 В	Льва Катанського, свт.	Конона, мч.
6 21 С	Тимотея, пр., Євстахія	42 мучеників з Аморії
7 22 Ч	Відн. мощів у Євгенії	Василія, Єфрема і ін. мч.
8 23 П	Полікарпа із Смирни, свщ.	Теофилакта, ісп.
9 24 С	† 1 і 2 найд. Гол. Ів. Хр.	† 40 муч. із Севасті
10 25 Н	2 ПОСТУ , Тарасія	ХРЕСТОПОКЛІННА
11 26 П	Порфірія з Гази, свт.	Софронія, парт. Єрусал.
12 27 В	Прокопія Декаполіта, ісп.	Теофана, ісп.
13 28 С	Василія, ісп.	Перен. мощів Никифора
14 1 Ч	Євдокії, прмч.	Венедикта, пр.
15 2 П	Теодота, свщ.	Агапія й інших муч.
16 3 С	Євтропія, Василиска, мч.	Савина і Папи, мч.
17 4 Н	ХРЕСТОПОКЛІННА	Н. 4 ПОСТУ , Олексія
18 5 П	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.
19 6 В	42 мучеників з Аморії	Хризанта і Дарії, мч.
20 7 С	Василія, Єфрема і ін. мч.	О. уб. ман. св. Сави. Пок.
21 8 Ч	Теофилакта, ісп.	Якова, ісп.
22 9 П	† 40 муч. із Севасті	Василія, свщ.
23 10 С	Кіндрата, Віктора, мч.	Нікона, прмч.
24 11 Н	4 ПОСТУ , Софронія	Н. 5 ПОСТУ , Захарії, пр.
25 12 П	Теофана, ісп.	БЛАГ. ПРЕЧ. БОГОР.
26 13 В	Перен. мощів Никифора, свт.	Собор Арх. Гавриїла
27 14 С	Венедикта, пр. Поклони	Матрони, мч.
28 15 Ч	Агапія й інших муч.	Іларіона, пр.
29 16 П	Савини і Папи, муч.	Марка, пр. Кирила, мч.
30 17 С	Олексія, пр.	Івана Ліствичника, пр.
31 18 Н	5 ПОСТУ , Кирила	КВІТНА (Вербна) НЕДІЛЯ

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 СРСР визнав: в Україні 38% нас. голодує, пом. $\frac{1}{2}$ міл.
2. 1861 скасовано кріпацтво в Україні (під царською Росією)
3. 1947 † композитор і музикознавець Філарет Колесса
- 4-10. 1959 в Івано-Франківському москалі засудили 7 членів Об'єднаної партії за визволення України
5. 1827 * видатний байкар Леонід Глібов
5. 1950 згинув у бою ген. Роман Шухевич — Чупринка, голова Проводу ОУН в Україні, Головний Командир УПА, голова Генерального Секретаріату УГВР
6. 1939 Відкрито в Києві пам'ятник Т. Шевченкові
6. 1967 † маляр Борис Крюків
8. 1169 Суздальський кн. Андрій здобув і зруйнував Київ
- 8-10. 1946 росіяни формально зліквідували УКЦ у Львові
9. 1814 * Тарас Шевченко, геніяльний поет
- 9.3.- 19.4. 1930 судилище над 43 членами СБУ і СУМ у Харкові
10. 1861 † Тарас Шевченко
14. 1923 Рада амбасадорів визнала окупацію Зах. України Польщею
15. 1672 Іван Самойлович обраний гетьманом Лівобережжя
15. 1939 проголошення самостійности Карпатської України
16. 1664 поляки розстріляли геть. Івана Виговського
17. 1874 * Августин Волошин, президент Карпатської України
17. 1917 утворено в Києві Українську Центральну Рад
19. 1864 * Василь Липківський, митрополит УАПЦ
19. 1930 * поетеса Ліна Костенко
19. 1939 в бою з мадярами загинули полк. Михайло Колодзінський-Гузар, Шеф Штабу Карп. України, і його заст. пор. Зенон Тарнавський — З. Коссак, член КП ОУН
20. 1632 * Іван Мазепа, гетьман України
20. 1921 † Адріян Кащенко, автор історичних повістей
20. 1944 УПА зліквідувала нім. генерала „СА” Віктора Люце
20. 1945 розпочалася друга російська офензива проти УПА
21. 1888 * Василь Іванис, голова уряду Кубанського Краю
21. 1908 † історик, археолог і етнограф Володимир Антонович
21. 1942 † письменниця Ольга Кобилянська
23. 1842 * композитор Микола Лисенко
25. 1651 полк. І. Богун переміг поляків під Вінницею
26. 1909 † історик, автор опери „Катерина” М. Аркас
28. 1947 УПА зліквідувала ген. „Вальтера”-Сверчевського
29. 1972 † митр. УГПЦ в Канаді Іларіон (Іван Огієнко)
30. 1973 † Дмитро Донцов, ідеолог і публіцист

Квічень-Арті

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Хризанта і Дарії, мч.	Марія Єгиптянки, пр.
2 20 В	От. вбитих у ман. св. Сави	Тита, чуд.
3 21 С	Якова, ісп.	Никити, ісп.
4 22 Ч	Василія, свщ.	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсти)
5 23 П	Нікона, прмч.	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
6 24 С	Захарії, пр.	ВЕЛИКА СУБОТА
7 25 Н	КВІТНА (Верб.) БЛАГОВІЩ.	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
8 26 П	Собор Арх. Гавриїла	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК
9 27 В	Матрони, мч.	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК
10 28 С	Іларіона, пр.	Терентія й ін. мч.
11 29 Ч	ВЕЛИКИЙ ЧЕТВЕР (Страсти)	Антипи, свщ.
12 30 П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ	Василія, ісп.
13 31 С	ВЕЛИКА СУБОТА	Артемона, свщ.
14 1 Н	ВОСКРЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	НЕДІЛЯ ТОМИНА
15 2 П	СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК	Аристарха і ін. ап.
16 3 В	СВІТЛИЙ ВІВТОРОК	Агапії й Ірини, мч.
17 4 С	Йосифа і Юрія,, пр.	Симеона й Акакія, пр.
18 5 Ч	Теодула й Агатопода, мч.	Віктора, Івана, пр.
19 6 П	† Методія, ап. Євтихія, свт.	Йони, пр.
20 7 С	Юрія, еп.	Теодора, пр.
21 8 Н	НЕДІЛЯ ТОМИНА	НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ
22 9 П	Євпсихія, мч.	Теодора, пр., Віталія
23 10 В	Терентія й ін. мч.	† Юрія, великомученика
24 11 С	Антипи, свщ.	Сави Стратилата, мч.
25 12 Ч	Василія, ісп.	† Марка, ап. і еван.
26 13 П	Артемона, свщ.	Василія, свщ.
27 14 С	Мартина, папи ісп.	Симеона, свщ.
28 15 Н	НЕДІЛЯ МИРОНОСИЦЬ	Н. про РОЗСЛАВЛЕНОГО
29 16 П	Агапії й Ірини, мч.	9 мучеників в Кизиці
30 17 В	Симеона й Акакія, пр.	† Якова, ап., брата І. Бог.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

- 1-3. 1941 ІІ. Великий Збір ОУН
- 2. 1944 Москва кинула проти УПА 10 дивізій ЧА і НКВД
- 5. 1710 в Бендерах обрано гетьманом Пилипа Орлика
- 5. 1882 * історик Вячеслав Липинський, ідеолог гетьманців
- 7. 1340 † останній галицький князь Болеслав-Юрій ІІ
- 7. 1918 у Владивостоці ств. Далеко-Сх. Укр. Крайову Раду
- 8. 1929 Москва проголосила заборону УАПЦ і її ліквідацію
- 10. 1931 поляки замучили Ст. Охримовича, голову КЕ ОУН
- 11. 1945 росіяни вивезли на Сибір 7 єпископів УКЦ
- 12. 1596 перемога Наливайка і Лободи над поляками
- 12. 1653 союз геть. Б. Хмельницького з султ. Магометом ІV
- 12. 1908 М. Січинський убив ціс. намісника Потоцького
- 15. 1918 † письменник і публіцист Іван Нечуй-Левицький
- 15. 1944 † генерал Ватутін, поран. упівцями командира Енея
- 16. 1946 І. Конгрес АБН
- 17. 1873 † композитор С. Гулак-Артемівський
- 17-21. 1917 Всеукраїнський національний конгрес у Києві
- 17. 1949 згинув полк. Василь Шелест-Сидор, команд. УПА-Захід
- 19. 1885 † історик, письм. і етнограф Микола Костомаров
- 20. 1622 † гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний
- 20. 1891 * ген. Юрко Тютюнник, командир ІІ. Зимового походу
- 20. 1918 полк. П. Болбочан розпочав визволення Криму
- 20. 1922 † композитор Кирило Стеценко
- 22. 1910 † Марко Кропивницький, батько модерного укр. театру
- 22-25. 1944 5000 воїнів УПА звели битву з 30,000 військ НКВД
- 23. 1185 похід проти половців кн. Ігоря Святославича
- 25. 971 битва вел. кн. Святослава проти Візантії за Доростол
- 25. 1913 † письменник Михайло Коцюбинський
- 26. 1890 * Микола Зеров, неоклясик-поет і літературознавець
- 26. 1945 † гетьман Павло Скоропадський
- 28. 1132 † тмутороканський кн. Мстислав, брат Яр. Мудрого
- 28. 1915 бої УСС на Маківці проти москалів
- 28. 1922 В Подебрадах на Чехії засн. Укр. Госп. Академію
- 28. 1932 Поляки повісили членів ОУН — Голояда і Пришляка
- 28. 1938 † на засланні митрополит Василь Липківський
- 29. 1648 Богдана Хмельницького обрано гетьманом України
- 29. 1928 Українізація чорноморської флотії. Свято моря
- 30. 1918 Павла Скоропадського проголошено гетьм. України

Травень - May

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 С	Віктора, Івана, пр.	Єремії, пророка
2 19 Ч	Йони, пр.	Атанасія Вел., свт.
3 20 П	Теодора, пр.	† Теодосія Печ., пр.
4 21 С	Януарія, свц.	Пелагії, мч.
5 22 Н НЕД. про РОЗСЛАВЛЕНОГО	НЕД. про САМАРЯНКУ	НЕД. про САМАРЯНКУ
6 23 П	† Юрія, великомученика	Йова многотрадального
7 24 В	Сави Стратилата, мч.	Поява Чес. Хр., Акакія
8 25 С	† Марка, ап. і сван.	† Івана Богослова
9 26 Ч	Василія, свц.	† Перен. м. св. Миколая
10 27 П	Симеона, свц.	† Симона Зилоти, ап.
11 28 С	Ясона і Сосіпатра, ап.	† Кирила і Методія, ап. С.
12 29 Н НЕДІЛЯ про САМАРЯНКУ	Н. про СЛІПОНАРОДЖ.	Н. про СЛІПОНАРОДЖ.
13 30 П	† Якова, ап. брата Ів. Богос.	Гликерії, мч.
14 1 В	Єрмії, прор.	Ісидора, мч.
15 2 С	Атанасія Вел., свт.	Пахомія, пр.
16 3 Ч	† Теодосія печ., пр.	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ
17 4 П	Пелагії, мч.	Андроніка, ап.
18 5 С	Ірини, мч., Никифора, пр.	Теодота Анк., мч.
19 6 Н НЕД. про СЛІПОНАРОДЖ.	НЕД. ОТЦІВ, Патрікія	НЕД. ОТЦІВ, Патрікія
20 7 П	Поява Чес. Хр., Акакія	Талалея, мч.
21 8 В	† Івана Богослова	† Константина й Олени
22 9 С	† Перен. мощ. св. Миколая	Василіска, мч.
23 10 Ч ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ	Михайла, еп.
24 11 П	† Кирила і Методія, ап. Сл.	Симеона Дивногор., пр.
25 12 С	Епіфанія і Германа, свт.	† 3 Найд. Гол. Ів. Христ.
26 13 Н НЕДІЛЯ ОТЦІВ, Гликерії	ЗШЕСТЯ СЯТОГО ДУХА	ЗШЕСТЯ СЯТОГО ДУХА
27 14 П	Ісидора, мч.	Пресвятої Трійці
28 15 В	Пахомія, пр.	Никити, еп.
29 16 С	Теодора Освящ., пр.	Теодосії діви, прмч.
30 17 Ч	Андроніка, ап.	Ісаакія Далмат., пр.
31 18 П	Теодота Анк., мч.	Єрмія, ап. Єрмея, мч.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1922 відновлено Літ. Наук. Вістник за ред. Д. Донцова
1. 1949 Створено Лігу Визволення України в Торонті
2. 1848 у Львові створено Головну Руську Раду
2. 1967 † педагог Григорій Ващенко
3. 1074 † Преподобний Теодосій Печерський
3. 1924 москалі замордували Миколу Міхновського
3. 1946 відділ УПА зліквідував ген.-полк. НКВД Москаленка
4. 1733 † запорозький кошовий от. Кость Гордієнко
6. 1910 † письменник і громадський діяч Борис Грінченко
6. 1947 ССРСР, Польща і ЧССР підписали договір проти УПА
7. 1840 * драматург Марко Кропивницький
10. 1879 * Гол. От. Симон Петлюра, голова Директорії УНР
12. 1943 Битва УПА з нім. військ. з'єднаннями в м. Колки
13. 1849 * великий письменник Панас Мирний
14. 1871 * Василь Стефаник
16. 1648 Перемога Хмельницького н. поляками п. Жовт. Водами
16. 1954 вибухло повстання політв'язнів у Кінгірі
- 18-25. 1917 І. Український Військовий З'їзд у Києві
20. 1949 відділ УПА зліквідував полк. НКВД Колодяжного
- 20-26. 1961 суд над членами Укр. Робітничо-Селянської Спілки
(Л. Лук'яненко, І. Кандиба, С. Вірун, О. Лібович, В. Луцьків, І. Кіпиш, Ю. Босовницький)
22. 1861 з Росії перевезено тіло Т. Шевченка до Канева
22. 1920 поляки замучили композитора Остапа Нижанківського
23. 1938 згинув полк. Є. Коновалець, засновник УВО і ОУН
24. 1125 † вел. кн. Володимир Мономах
24. 1742 † гетьман Пилип Орлик в Яссах під Туреччиною
24. 1964 росіяни спалили бібліотеку Української Акад. Наук
25. 1926 у Парижі загинув Гол. От. Симон Петлюра
25. 1936 розпочався львівський „процес Бандери”
26. 1909 † композитор Денис Січинський
26. 1944 згинув М. Палідович-Карпатський, ред. „Ідеї і Чину”
27. 1946 відділи УПА атакували з польською ВіН м. Грубешів
28. 1634 † гравер, поет і друкар Степан Беринда
28. 1916 † великий письменник Іван Франко
28. 1918 переговори в Києві з Кубанню про об'єднання
29. 1952 † ген.-полк. М. Омелянович-Павленко, Нач. Вождь УГА
30. 1887 * скульптор Олександр Архипенко
30. 1876 цар видав Емський указ про заборону укр. мови
31. 1223 битва княжих військ з татарами над Калкою
- 1922 на Кубані розстріляно десятки тисяч українців

Червень - June

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 С	Патрикія, свц.	Юстина філософа, мч.
2 20 Н	ЗШЕСТЯ СЯТОГО ДУХА	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ
3 21 П	Пресвятої Трійці	Лукиліяна й ін. муч.
4 22 В	Василіска, мч.	Митрофана, свт.
5 23 С	Михайла, еп.	Доротея, свц.
6 24 Ч	Симеона Дивногор., пр.	Пресвята Євхаристія
7 25 П	3 найд. Гол. Ів. Хрест.	Теодота, свц., Богдана
8 26 С	Карпа, ап.	Теодора Страт., мч.
9 27 Н	НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ	2 після ЗШЕСТЯ
10 28 П	Никиї, еп.	Тимотея, свц.
11 29 В	Теодосії діви, прмч.	† Вартолом. і Варнави, ап.
12 30 С	Ісаакія Далмат., пр.	Онуфрія, пр., Петра Атон.
13 31 Ч	Пресвята Євхаристія	Акилини, мч.
14 1 П	Юстина філософа, мч.	Христа Чоловіколюбця
15 2 С	Никифора, ісп.	СОСТРАД. ПР. БОГОРОД.
16 3 Н	2 після ЗШЕСТЯ	3 після ЗШЕСТЯ
17 4 П	Митрофана, свт.	Мануїла й ін. муч.
18 5 В	Доротея, свц.	Леонтія, мч.
19 6 С	Висаріона, Іларіона, пр.	† Юди Тадея, апостола
20 7 Ч	Теодота, свц., Богдана	† Методія Патар., свц.
21 8 П	Христа Чоловіколюбця	Юліяна з Тарсу, мч.
22 9 С	СОСТРАД. ПР. БОГОРОД.	Євсевія, свц.
23 10 Н	3 після ЗШЕСТЯ	4 після ЗШЕСТЯ, Агрп.
24 11 П	† Вартоломея і Варнави, ап.	Різдво Івана Христителя
25 12 В	Онуфрія, пр., Петра Атон.	Февронії, прмч.
26 13 С	Акилини, мч.	Давида, пр.
27 14 Ч	Єлисея, прор., Мет. свт.	Самсона, пр.
28 15 П	Амоса, прор., Єроніма, пр.	Перен. м. Кира й Івана
29 16 С	Тихона з Амагуни, свт.	Петра і Павла, верх. Ап.
30 17 Н	4 після ЗШЕСТЯ, Мануїла	5 п. ЗШЕСТЯ, † С. 12 Ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1630 Тарас Трясило розгромив поляків біля Переяслава
1. 1891 † Василь Мова (Лиманський), укр. поет. і письм. Кубані
- 1-15. 1944 УПА знищила рос. партизанів Кулагіна-Артаманова
1. 1933 День пам'яті замучених голодом 7 міл. укр. в УССР
2. 1935 † автор історичних повістей Андрій Чайковський
5. 1708 союз І. Мазепи з шведським королем Карлом XII
5. 1775 рос. цариця Катерина II знищила Запорозьку Січ
5. 1956 † історик Борис Крупницький
6. 1937 † поет Богдан Ігор Антонич
7. 1843 † письменник і педагог Маркіян Шашкевич
7. 1930 † маляр Петро Холодний
7. 1942 † Вячеслав Прокопович, голова Ради міністрів УНР
8. 1668 Петра Дорошенка обрано гетьманом України
8. 1855 * письменниця Наталя Кобринська
8. 1919 початок офензиви УГА проти поляків під Чортковом
9. 1919 Євген Петрушевич став диктатором ЗУНР
9. 1944 німці закатували поета Олега Ольжича-Кандибу
- 10-16. 1917 І. Всеукраїнський селянський з'їзд у Києві
10. 1944 загинув полк. Грабець „Батько”, команд. УПА-Південь
11. 1931 † історик Вячеслав Липинський, теоретик гетьманату
13. 1918 росіяни замордували в Ростові М. Рябовола, голову Законодавчої Крайової Ради Кубані
14. 1569 Люблинська унія
14. 1891 * полк. Євген Коновалець
15. 1934 Г. Мацейко, чл. ОУН, убив польськ. мін. Б. Перацького
- 17-23. 1917 ІІ. Всеукраїнський військовий з'їзд у Києві
- 18-22. 1919 битва УГА з поляками під Бережанами
19. 1205 в бою з поляками під Завихостом згинув кн. Роман
20. 1929 † Євген Чикаленко, письменник, меценат, гром. діяч
23. 1917 І-м універсалом проголошено автономію України
- 23-27. 1934 Світ. конгрес українського жіноцтва в Станіславі
26. 1954 500 українських жінок згинувло в Кінгірі
27. 1709 битва під Полтавою
27. 1964 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні
29. 1918 † Федір Вовк, археолог, антрополог і етнограф
29. 1938 † ген. Мирон Тарнавський, Нач. Вождь УГА
30. 1704 геть. І. Мазепа об'єднав Право- і Лівобережну Україну
30. 1941 Акт відновлення укр. держави; прем'єр — Я. Стецько
- 1955 Націоналісти поч. визв. повст. на Воркуті, табір ч. 3

Липень - July

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 П	Леонтія, мч.	Косми і Дам'яна, чуд.
2 19 В	† Юди Тадея, ап.	† Пол. Ризи Пр. Богород.
3 20 С	Методія Патар., свщ.	Якинта, мч.
4 21 Ч	Юліяна з Тарсу, мч.	Андрея з Крети, свт.
5 22 П	Євсевія, свщ.	† Атанасія Атон., пр.
6 23 С	Агрипини, мч.	Сисоя Великого, пр.
7 24 Н	5 після ЗШЕСТЯ, Різ. Ів. Хр.	6 п. ЗШЕСТЯ, Том. і Акак.
8 25 П	Февронії, прмч.	Прокопія, вмч.
9 26 В	Давида, пр.	Панкратія, свщ.
10 27 С	Самсона, пр.	† Антонія Печ., пр.
11 28 Ч	Перен. моцїв Кира й Івана	Ольги, укр. кн., Евфимії
12 29 П	Петра і Павла, Верх. Ап.	Прокла й Іларія, мч.
13 30 С	† Собор 12 Апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14 1 Н	6 після ЗШЕСТЯ, Кос. і Дам.	7 після ЗШЕСТЯ, Акили
15 2 П	† Пол. Ризи Пр. Богор.	† Вол. Вел., кн. України
16 3 В	Якинта, мч.	Антиногена, свщ.
17 4 С	Андрея з Крети, свт.	Марини, мч., Богдана
18 5 Ч	† Атанасія Атонського, пр.	Якинта і Єміліяна, мч.
19 6 П	Сисоя Великого, пр.	Маркини, пр. Дія, пр.
20 7 С	Томи і Акакія, пр.	† Іллі пророка
21 8 Н	7 після ЗШЕСТЯ, Прокопія	8 після ЗШЕСТЯ, Симеона
22 9 П	Панкратія, свщ.	Марії Магдалини, мирон.
23 10 В	† Антонія Печерського, пр.	Трофима, Теофіли, мч.
24 11 С	Ольги, кн. Київ. Евфимії	† Бориса і Гліба, мч.
25 12 Ч	Прокла й Іларія, мч.	† Успіння св. Анни
26 13 П	Собор Архангела Гавриїла	Єрмолая, свщ., Параскевії
27 14 С	Акили, ап.	† Пантелеймона, вмч.
28 15 Н	8 п. ЗШЕСТЯ, † Володимира	9 після ЗШЕСТЯ, Прохора
29 16 П	Антиногена, свщ.	Калиника, мч.
30 17 В	Марини, мч., Богдана	Сили, Силуана й ін. ап.
31 18 С	Якинта і Єміліяна, мч.	Євдокима, пр.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1910 поляки вбили студента Адама Коцка у Львові
1. 1918 засновано Український Унів. у Кам'янці Подільському
1. 1966 † письменниця Наталена Королева
2. 1943 німці спалили кількасот людей в с. Губків (Рівенщина)
6. 1961 Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпезі
8. 1659 геть. І. Виговський розгромив москалів п. Конотопом
8. 1919 у літунській катастрофі загинув полк. Д. Вітовський
8. 1919 большевики розстріляли літературозн. Вол. Науменка
9. 1920 † ген.-хор. Євген Мешковський, Нач. штабу Армії УНР
- 9-14. 1943 перемога УПА над нім. військ. з'єднаннями
10. 1866 † останній кошовий от. Задунайської Січі О. Гладкий
11. 969 † вел. кн. св. Ольга
- 12-14. 1917 Всеукраїнський з'їзд залізничників у Харкові
11. 1944 створення Української Головної Визвольної Ради
- 13-14. 1943 Міжнародня комісія розкрила Вінницький злочин:
НКВД вимордувало в 1937-41 рр. 9500 українців
15. 1944 І. Вел. Збір УГВР обрав гол. Ген. Секр. Р. Шухевича
17. 1849 * письменниця Олена Пчілка
17. 1907 * Роман Шухевич (ген. Тарас Чупринка)
- 17-22. 1944 битва І. УД УНА з москалями під Бродами
17. 1959 закон Конгр. ЗСА про „Тиждень Поневолених Націй”
18. 1863 „Валуєвський указ” про заборону української мови
18. 1871 † Анатоль Свидницький
18. 1917 у Києві повстання проти російської окупації
21. 1941 † письменник Богдан Лепкий
22. 1944 † поет Олександр Олесь у Празі
25. 1687 Івана Мазепу обрано гетьманом України
25. 1942 у Києві німці розстріляли Дмитра Мирона-Орлика, Кр.
пров. ОУН на СУЗ, 2-го пров. Пох. Групи „Північ”
27. 1147 Клима Смолятича обрано митрополитом Русі-України
27. 1657 † гетьман Богдан Хмельницький
27. 1672 гетьм. П. Дорошенко розбив поляків б. Четвертинівки
27. 1834 відкриття у Києві університету ім. св. Володимира
29. 1015 † вел. кн. св. Володимир Великий
30. 1947 † маляр Федір Кричевський
30. 1899 *адвокат Володимир Горбовий
30. 1944 загинув у бою з москалями ген. Гончаренко (Л. Ступницький), полк. УНР, шеф штабу УПА-Північ
- 1920 засновано УВО під проводом Є. Коновальця
- 1967 судилище у Львові над 9 членами Укр. Нац. Фронту

Серпень - August

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Ч	Макрини пр.	7 Макавейських мучен.
2 20 П	† Іллі пророка	Перен. м. Стефана, мч.
3 21 С	Симеона й Івана, пр., Єзик.	Ісаак. Далмат. Фавста, пр.
4 22 Н	9 після ЗШЕСТЯ, Марії Маг.	10 п. ЗШЕСТЯ, 7 мч. з Еф.
5 23 П	Трофима, Теофлія, мч.	Євсигнія, мч.
6 24 В	† Бориса і Гліба, мч.	Преображення Господнє
7 25 С	† Успіння св. Анни	Дометія, прмч.
8 26 Ч	Єрмолая, свщ. Параскевії	Єміліяна, ісп.
9 27 П	† Пантелеймона, вмч.	† Матія, ап.
10 28 С	Прохора й ін. апостолів	Лаврентія, архид. і мч.
11 29 Н	10 після ЗШЕСТЯ, Калиника	11 після ЗШЕСТЯ, Євпла
12 30 П	Сили, Силуана й ін. ап.	Фотія й Анікити, мч.
13 31 В	Євдокима, пр.	Максима, ісп.
14 1 С	7 Макавейських мучеників	Перен. м. Теодосія Печ.
15 2 Ч	Перен. мощів Стефана, мч.	УСПІННЯ ПР. БОГОРОД.
16 3 П	Ісаакія, Далматія, Фавста, пр.	Діоміда, мч.
17 4 С	7 мучеників з Ефезу	Мирона, мч.
18 5 Н	11 після ЗШЕСТЯ, Євсигнія	12 після ЗШЕСТЯ, Флора
19 6 П	Преображення Господнє	Андрія Страт., мч.
20 7 В	Дометія, прмч.	Самуїла, прор.
21 8 С	Єміліяна ісп.	Тадея, ап., Васси, мч.
22 9 Ч	† Матія, ап.	Агатоніка, мч.
23 10 П	Лаврентія, архид. і мч.	Луппа, мч., Іринія, свщ.
24 11 С	Євпла, мч.	Євтиха, свщ.
25 12 Н	12 після ЗШЕСТЯ, Фотія	13 п. ЗШЕСТЯ, Вартоломея
26 13 П	Максима ісп.	Адріана і Наталії, мч.
27 14 В	Перен. мощів Теодосія Печ.	Пімена, пр.
28 15 С	УСПІННЯ ПР. БОГОРОДИЦ	Мойсея, пр., Августина
29 16 Ч	Діоміда, мч.	† Усік. Гол. Івана Христ.
30 17 П	Мирона, мч.	Олександра, Івана, Павла
31 18 С	Флора й Лавра, мч.	† Полож. Пояса Богород.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1876 * Володимир Чехівський, голова Ради міністрів УНР
1. 1913 † Леся Українка
1. 1914 у Львові утворено Головну Українську Раду
1. 1931 † ген.-полк. Микола Юнаків, Нач. Штабу Укр. Армій
1. 1953 Масахра укр. політв'язнів у Воркуті, табір ч. 29
4. 1899 * письменник Борис Антоненко-Давидович
4. 1914 у Львові засн. Союз Визволення України
5. 1940 † археолог, етнограф, історик Дмитро Яворницький
8. 1819 * Пантелеймон Купіш
8. 1918 підписано державний договір України з Дон. Військом
10. 1907 † письменниця Марко Вовчок
13. 1953 москалі змасакували укр. політв'язнів Норильська
14. 988 Вел. кн. Володимир встановив християнство в Україні
15. 1965 † світової слави економіст Володимир Тимошенко
16. 1945 СРСР приділив Лемківщину Польщі
17. 1245 перемога короля Данила над мадярами
17. 1883 * Дмитро Донцов, ідеолог українського націоналізму
18. 1836 * Олександр Кониський
20. 1649 договір Хмельницького з польськ. королем у Зборові
20. 1843 † письменник Григорій Квітка-Основ'яненко
20. 1891 * поет-неокласик Павло Филипович
21. 1627 Перший словник укр. мови Беринди в Києві
- 21-25. 1943 III. Надзвичайний Великий Збір ОУН
22. 1932 Москва розпочала народовбивчий голод в Україні
22. 1944 згинув Рост. Волошин-Павленко, голова Збору УГВР
22. 1944 згинув Клементій-Лопата, Провідн. ОУН на Закарпатті
25. 1698 в московській неволі загинув геть. Петро Дорошенко
25. 1792 на Тамань прибула фльота козаків полк. Сави Білого, що дала початок українського заселення Кубані
26. 1657 в Чигирині обрано гетьманом Івана Виговського
27. 1856 * Іван Франко, учений, письменник, поет
28. 1921 большевики розстріляли повстанського провідника і поета Гр. Чупринку, сотн. Андруха, ком. УВО, сотн. Опоку і 36 членів Центр. Повстанського Комітету
29. 1868 * письменниця Л. Старицька-Черняхівська, член СВУ
29. 1940 † у Берліні Євген Петрушевич, президент ЗУНР
31. 1919 Армії УНР і УГА визволили Київ від москалів
31. 1944 згинув Юрій Липа, лікар УПА, публіцист, поет
- 1919 у Москві розстріляли ген.-чет. Осипа Микитку

Вересень — September

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 Н	13 після ЗШЕСТЯ, Андрея	14 п. ЗШЕСТЯ, † П. ц. р.
2 20 П	Самуїла, прор.	Маманта, мч.
3 21 В	Тадея, ап., Васси, мч.	Антима, свщ., Теоктиста
4 22 С	Агатоніка, мч.	Вавила, свщ. Мойсея, пр.
5 23 Ч	Луппа, мч., Іриней, свщ.	Захарії, прор.
6 24 П	Євтиха, свщ.	Чудо Арх. Михаїла
7 25 С	Вартоломея і Тита, ап.	Созонта, мч.
8 26 Н	14 після ЗШЕСТЯ, Адріана	15 п. ЗШЕСТЯ, Р. Пр. Бог.
9 27 П	Пімена, пр.	Йоакима й Анни, Север.
10 28 В	Мойсея пр., Августина, свт.	Мінод., Мітрод., Німфод.
11 29 С	† Усік. Голови Івана Хрест.	Теодори, преподобної
12 30 Ч	Олександ. Івана, Павла, свт.	Автонома, свщ.
13 31 П	† Полож. Пояса Богород.	Корнилія, мч.
14 1 С	† Початок церк. року	Воздв. Чесного Хреста
15 2 Н	15 після ЗШЕСТЯ, Маманта	16 після ЗШЕСТЯ, Никити
16 3 П	Антима, свщ., Теоктиста	Євфимії, мвч.
17 4 В	Вавила, свщ., Мойсея, пр.	Софії, Віри, Надії, Люб.
18 5 С	Захарії, прор.	Євменія, пр.
19 6 Ч	Чудо Арх. Михаїла	Трофима і Савватія, мч.
20 7 П	Созонта, мч.	Євстатія і Плакиди, мч.
21 8 С	Різдво Пр. Богород.	Кондрата, ап.
22 9 Н	16 після ЗШЕСТЯ, Йоакима	17 після ЗШЕСТЯ, Фоки
23 10 П	Мінодори, Мітрод. Німфод.	Зачаття Ів. Христителя
24 11 В	Теодори, преподобної	Теклі, мч.
25 12 С	Автонома, свщ.	Євфросимії, пр.
26 13 Ч	Корнилія, мч.	† Івана Богослова, ап.
27 14 П	Воздвиження Чес. Хреста	Каллістрата і друж. мч.
28 15 С	Никити, мвч.	† Харитона, ісп.
29 16 Н	17 після ЗШЕСТЯ, Євфримії	18 після ЗШЕСТЯ, Киріяка
30 17 П	Софії, Віри, Надії, Любови	Григорія, свщ.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1722 * філософ Григорій Сковорода
1. 1939 Початок Другої світової війни
1. 1947 згинув владика Теодор Ромжа, єпископ закарпатців
2. 1938 в Ужгороді засновано Українську Націон. Оборону
3. 1941 в Дніпропетровську закінчився марш Похідної Групи „Південь” під пров. З. Матли; розпочав діяти Провід ОУН Південного Краю під пров. Святослава Вовка
5. 911 договір кн. Олега Віщого з греками у Царгороді
6. 1672 геть. Петро Дорошенко здобув Кам’янець Подільський
7. 1984 † патріарх УКЦ Йосиф Сліпий
7. 1656 „Трактат вічної приязні” Хмельницьк. з Ю. II Ракочі
7. 1921 згинули Віра Бабенко і 62 повстанці
7. 1962 † письменник і поет Тодось Осьмачка
9. 957 відвідини вел. кн. Ольги в Царгороді
9. 1769 * Іван Котляревський, письменник і поет
9. 1944 польсько-російський договір про виселення лемків
11. 1910 † філолог, історик і фольклорист Василь Доманицький
12. 1903 Відкриття в Полтаві пам’ятника І. Котляревському
12. 1947 прихід першого відділу УПА в Зах. Німеччину
15. 1907 † драматург Карпенко-Карий (Іван Тобілевич)
15. 1941 Гестапо виарештувало тисячі націоналістів
16. 1658 договір з Польщею у Гадячі
17. 1864 * видатний письменник Михайло Коцюбинський
17. 1945 згинув Олександр Бусел, член Проводу ОУН
19. 1676 Москва заслала гетьм. П. Дорошенка на Сибір
19. 1929 * літ. критик і поет Іван Світличний
20. 1655 гетьм. Б. Хмельницький розбив поляків під Городком
20. 1947 згинув у бою з поляками Ярослав Старух, Крайовий провідник на ЗОУЗ, член Проводу ОУН, публіцист
21. 1944 † диригент і композитор Олександр Кошиць
22. 1709 у Бендерах помер гетьман Іван Мазепа
22. 1918 у Києві відкрито український університет
23. 1648 Б. Хмельницький розгромив поляків під Пилявцями
23. 1872 * Соломія Крушельницька
25. 1921 Невдалий атентат С. Федака на Підсудського у Львові
29. 1866 * історик Мих. Грушевський, голова Укр. Центр. Ради
30. 1930 поляки замордували сотн. Ю. Головінського, КК УВО
30. 1930 польська „пацифікація”, багато забитих і ранених
30. 1945 перемога УПА ком. Яструба над больш. під Угневом
30. 1947 згинув Степан Хрін, команд. відтинку УПА „Маківка”

Жовтень ~ October

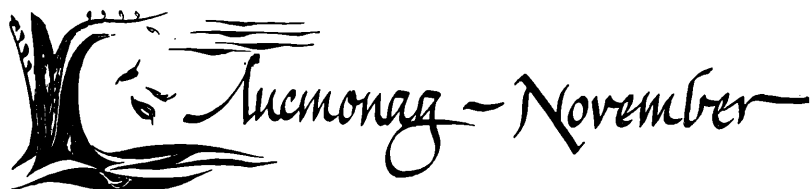

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 В	Євменія, пр.	Покров Пр. Богородиці
2 19 С	Трофима і Савватія, мч.	Кипріяна, свщ.
3 20 Ч	Евстатія і Плакиди, мч.	Діонисія, свщ.
4 21 П	Кондрата, ап.	Єротея, свщ.
5 22 С	Фоки, свщ.	Харитини, мч.
6 23 Н	18 після ЗШЕСТЯ, За. Ів. Хр.	19 після ЗШЕСТЯ, † Томи
7 24 П	Теклі, мч.	Сергія і Вакха, мч.
8 25 В	Євфросинії, пр.	Пелагії, пр.
9 26 С	† Івана Богослова, ап.	† Якова Алфесва, ап.
10 27 Ч	Каллістрата і друж. мч.	Євлампія і Євламπίї, мч.
11 28 П	† Харитона, ісп.	Филипа, д., Теофана. мч.
12 29 С	Киріяка, пр.	Прова й ін. мч., Косми
13 30 Н	19 після ЗШЕСТЯ, Григорія	20 після ЗШЕСТЯ, Карпа
14 1 П	Покров Пр. Богородиці	Назарія, Гервасія й ін. мч.
15 2 В	Кипріяна, свщ.	Євтимія, пр., Лукіяна, мч.
16 3 С	Діонисія, свщ.	Лонгина сотника, мч.
17 4 Ч	Єротея, свщ.	Осії, прор., Андрія, прмч.
18 5 П	Харитини, мч.	† Луки, ап. і еванг.
19 6 С	† Томи, ап.	Йоїла, прор., Уара, мч.
20 7 Н	20 після ЗШЕСТЯ, Сергія	21 п. ЗШЕСТЯ, Артемія
21 8 П	Пелагії, пр.	Іларіона Вел., пр.
22 9 В	† Якова Алфесва, ап.	Аверкія, свт.
23 10 С	Євлампія і Євламπίї, мч.	Якова, ап.
24 11 Ч	Филипа, дияк., Теофана, мч.	Арети, й ін. мч.
25 12 П	Прова й ін. мч., Косми, пр.	Маркіана і Мартирія, мч.
26 13 С	Карпа й ін. мч.	† Димитрія Великомуч.
27 14 Н	21 після ЗШЕСТЯ, Назарія	22 п. ЗШЕСТЯ, Нестора
28 15 П	Євтимія, пр., Лукіяна, мч.	Параскевії, Неонілі, мч.
29 16 В	Лонгина сотника, мч.	Анастасії, прмч., Артемія
30 17 С	Осії, прор. Андрія, прмч.	Зиновія і Зиновії, мч.
31 18 Ч	† Луки, ап. і еванг.	Стахія й ін. ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1187 † кн. Ярослав Осмомисл, поширив державу по Дунай
1. 1665 Петра Дорошенка обрано гетьманом Правоб. України
1. 1727 Данила Апостола обрано на геть. Лівобер. України
1. 1929 масові арешти членів і симпатиків СВУ
3. 1078 на Нежатій Ниві б. Чернігова загинув вел. кн. Ізяслав
3. 1930 † письм., етнограф і перекладачка Олена Пчілка
3. 1953 † публіцист Юліан Вассиян
4. 1891 * поет Юрій Клен
5. 1909 * поет Богдан Ігор Антонич
6. 1881 * драматург Іван Кочерга
7. 1253 коронація кн. Данила в Дорогичині
8. 1862 † кубанський письменник і отаман Яків Кухаренко
8. 1938 загинув в ґулаґу Гнат Хоткевич
10. 1621 перемога П. Сагайдачного над турками під Хотиним
10. 1893 † видатний байкар Леонід Глібів
11. 1968 † маляр Никифор із Криниці
13. 1948 † поет, письменник і публіцист Леонід Мосендз
14. 1942 за наказом ОУН оформлено 1-ий відділ УПА під ком. Сергія Качинського „Остапа”; Свято УПА
- 14-22. 1921 в Києві відбувся Всеукраїнський Собор УАПЦ
15. 1959 больш. агент Б. Сташинський вбив голову Пров. ОУН Степана Бандеру, а 12. 10. 1957, він вбив д-ра Л. Ребета
- 16-20. 1596 на Соборі у Бересті проголошено церковну унію
16. 1876 * Сергій Єфремов, голова СВУ, загинув 1937 р.
- 16-20. 1917 Всеукр. з'їзд Вільного Козацтва в Чигирині
- 19-25. 1848 у Львові відбувся Собор Руських Учених
19. 1918 Створено Українську Нац. Раду у Львові
- 19-21. 1947 москалі вивезли 150,000 українців на Сибір
19. 1962 суд у Карльсруе засудив Б. Сташинського за вбивство С. Бандери і Л. Ребета з наказу Москви
21. 1921 В. Липківський висвячений на митрополита УАПЦ
22. 1933 М. Лемик вик. атентат у російськ. консуляті у Львові
22. 1953 † митрополит УАПЦ Полікарп
24. 1955 договір АБН (Я. Стецько) з Китаєм (Ку Ченг канґ)
29. 1794 † філософ Григорій Сковорода
30. 1947 † поет і літературознав. Юрій Клен (Освальд Бурггардт)
- 1949 Звернення Воюючої України до української еміграції

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 19 П	Йоїла, прор., Уара, мч.	Косми і Дам'яна, чуд.
2 20 С	Артемія, вмч.	Акиндина й ін. мч.
3 21 Н	22 після ЗШЕСТЯ, Іларіона	23 п. ЗШЕСТЯ, Акипсими
4 22 П	Аверкія, свт.	Йоанікія, пр., Ермея, мч.
5 23 В	Якова, ап.	Галактіон. й Епістим. мч.
6 24 С	Арети й ін. мч.	Павла, ісп.
7 25 Ч	Маркіяна і Мартирія, мч.	Єрона й ін. мч., Лаз., пр.
8 26 П	† Димитрія Великомуч.	† Собор Михаїла Арх.
9 27 С	Нестора, мч.	Матрони і Теоктисти, пр.
10 28 Н	23 після ЗШЕСТЯ, Неоніли	24 після ЗШЕСТЯ, Єраста
11 29 П	Анастасії, прмч., Артемія	Вінкентія, Віктора, мч.
12 30 В	Зиновія і Зиновії, мч.	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.
13 31 С	Стахія й ін. ап.	† Івана Золотоуст., свт.
14 1 Ч	Косми і Дам'яна, чуд.	† Филипа, апост.
15 2 П	Акинда й ін. мч.	Гурія, Самона, Авіва, мч.
16 3 С	Акипсими й ін. мч.	† Матея, ап. і єванг.
17 4 Н	24 після ЗШЕСТЯ, Йоанікія	25 п. ЗШЕСТЯ, Григорія
18 5 П	Галактіона й Епістимії, мч.	Платона і Романа, мч.
19 6 В	Павла, ісп.	Авдія, прор., Варлаама
20 7 С	Єрона й ін. мч., Лазаря, пр.	Григорія, пр., Прокла, свт.
21 8 Ч	† Собор Михаїла Арх.	Введ. в Храм Пр. Богор.
22 9 П	Матрони і Теоктисти, пр.	Филимона й ін. апост.
23 10 С	Родіона, Єраста, ап.	Амфілохія і Григорія, свт.
24 11 Н	25 після ЗШЕСТЯ, Вінкентія	26 п. ЗШЕСТЯ, Катерини
25 12 П	† Йосафата, свщ., Ніля, пр.	Климен. папи і Пет., свщ.
26 13 В	† Івана Золотоустого, свт.	Аліпія, пр.
27 14 С	† Филипа, апост.	Якова, мч., Палладія, пр.
28 15 Ч	Гурія, Самона, Авіва, мч.	Стефана, прмч.
29 16 П	† Матея. ап. і єванг.	Парамона і Філумена, мч.
30 17 С	Григорія Неокес., свт.	† Андрія, ап.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

1. 1918 Листопадовий чин. Українські війська зайняли Львів
1. 1889 * письменник гуморист Остап Вишня
1. 1944 Хрущовська офенз. пр. УПА, згинув ген. ЧА Федоров
1. 1944 † у Львові митрополит Андрій Шептицький
1. 1964 † полк. Андрій Мельник
2. 1917 розпочався в Києві Всеукраїнський Військовий З'їзд
- 3-7. 1927 Конференція Українських Націоналістів покликала
Провід Укр. Націоналістів очолений Є. Коновальцем
3. 1941 москалі зруйнув. Успенську церкву Печерської Лаври
4. 1921 розпочався ІІ. Зимовий похід під ком. Ю. Тютюнника
5. 1968 в Києві самоспалився Василь Макух
6. 1912 † композитор Микола Лисенко
6. 1918 Кр. Ком. ЗУНР на Буковину перебр. владу в Чернівцях
9. 1918 встановлено Державний Секретаріат ЗУНР
10. 1709 москалі зруйнували гетьманську столицю Батурин
13. 1923 † одеський діяч Іван Липа
14. 1918 створено Директорію УНР
14. 1918 у Києві засновано Українську Академію Наук
15. 1879 * поет Григорій Чупринка
15. 1945 в Авгсбурзі заснов. Українську Вільну Академію Наук
16. 1917 договір України з Кубанню (торг., консул., морськ.)
- 16-19. 1967 І. Світовий Конгрес Вільних Українців у Нью-Йорку
18. 1918 бій під Мотовилікою
19. 1698 † гетьман Петро Дорошенко
20. 1917 ІІІ. Універсал УЦРади; створення УНРеспубліки
20. 1918 розпочалася друга большевицька інвазія України
20. 1919 денік. повіс. кубанського політ. о. Олексу Кулабұхова
- 21-23. 1943 І. Конференція поневол. Росією народів дала поча-
ток Антибольшевицькому Бльоку Народів (АБН)
23. 1873 † історик Мих. Максимович, ректор Київськ. унів.
23. 1921 большев. розстріляли 359 укр. полон. вояків п. Базаром
24. 1934 † на засланні історик Михайло Грушевський
25. 1838 * Іван Нечуй-Левицький
26. 1925 * маляр і мистецтвознавець Панас Заливаха
27. 1943 вел. битва УПА з 2 нім. дивізіями в Чорному лісі
28. 1950 згинув О. Дяків-Горновий, пров. ОУН на Львівщині
28. 1970 у Києві москалі замордували Аллу Горську
- 1932 росіяни вивезли на Сибір 30,000 українців із Полтавсь-
кої Станиці на Кубані
30. 1932 Загинули бойовики ОУН Старик і Березинський

Грудень - December

УКРАЇНСЬКИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні	Юліанський:	Григоріанський:
1 18 Н	26 після ЗШЕСТЯ, Платона	27 п. ЗШЕСТЯ, Наума
2 19 П	Авдія, прор., Варлаама	Авакума, прор.
3 20 В	Григорія, пр., Прокла, свт.	Софонії, прор.
4 21 С	Введ. в Храм Пр. Богор.	Варвари, вмч., Ів. Дамаск.
5 22 Ч	Филимона й ін. апост.	† Сави Осв., пр.
6 23 П	Амфілохія і Григорія, свт.	Миколая Чудотв. свт.
7 24 С	Катерини, вмч., Меркурія	Амвросія, свт.
8 25 Н	27 після ЗШЕСТЯ, Климента	28 п. ЗШЕСТЯ, Патапія
9 26 П	Алипія, пр.	† Непороч. Зач. Богород.
10 27 В	Якова, мч., Палладія, пр.	Мини, Ермогена, й ін. мч.
11 28 С	Стефана, прмч.	Даниїла стовпника, пр.
12 29 Ч	Парамона і Філумена, мч.	Спиридона, пр.
13 30 П	† Андрія апостола	† Ореста, Євген. й ін. мч.
14 1 С	Наума, прор.	Тирса, Левкія й ін. мч.
15 2 Н	28 після ЗШЕСТЯ, Авакума	НЕДІЛЯ ПРАОТЦВ
16 3 П	Софонії, прор.	Агея, прор.
17 4 В	Варвари, вмч., Івана Дамаск.	Даниїла, прор.
18 5 С	† Сави Осв., пр.	Севастіяна і друж. мч.
19 6 Ч	Миколая Чудотворця, свт.	Боніфатія, мч.
20 7 П	Амвросія, свт.	Ігнатія Богоносця, свт.
21 8 С	Патапія, пр.	Юліанії, мч.
22 9 Н	29 після ЗШЕСТЯ, Непор. За.	Пер. Різдвом, Отців
23 10 П	Мини, Ермогена, й ін. мч.	10 мучеників у Криті
24 11 В	Даниїла стовпника, пр.	Навеч. Різдва, Євгенії
25 12 С	Спиридона, пр.	РІЗДВО ХРИСТОВЕ
26 13 Ч	† Ореста, Євгена й ін. мч.	Собор Пр. Богородиці
27 14 П	Тирса, Левкія й ін. мч.	Степана Первомученика
28 15 С	Єлєвтерія, свщ., Павла, пр.	Мучеників у Нікомидії
29 16 Н	НЕДІЛЯ ПРАОТЦВ, Агея	НЕД. п. РІЗД., Діт. уб. Виф.
30 17 П	Даниїла, прор.	Анісії, мч., Зотіка, пр.
31 18 В	Севастіяна і друж. мч.	Меланії Римлянки, пр.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

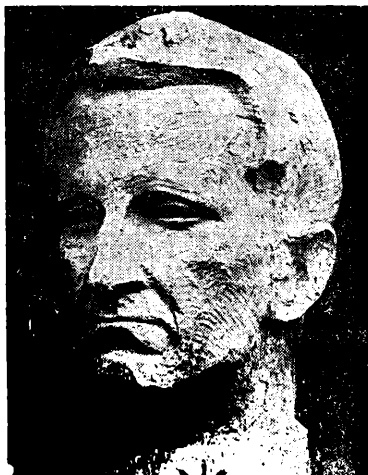
2. 1919 Поч. І. Зим. походу ген.-полк. М. Омеляновича-Павленка
4. 1803 † на Соловках ост. кош. Зап. Січі — П. Кальнишевський
7. 1936 † письменник Василь Стефаник
8. 1868 у Львові засновано товариство „Просвіта”
9. 1963 * Борис Грінченко
11. 1891 † учений-лінгвіст Олександр Потебня
12. 1944 загинув полк. Савур-Клячківський, ком. УПА-Північ
13. 1928 * літературний критик Євген Сверстюк
13. 1963 † поет Василь Симоненко
- 14-16. 1917 І Всеукраїнський робітничий з'їзд у Києві
14. 1840 * Михайло Старицький
14. 1942 Гестапо замордувало у Львові Івана Климова-Легенду, Крайового провідника ОУН (1939-41)
15. 1934 Большевики розстріляли у Києві 28 українців (О. Влизько, Д. Фальківський, Гр. Косинка і ін.)
15. 1948 Почав виходити „Гомін України” в Торонті
16. 1637 битва козаків Павлюка і Гуні з поляк. під Кумейками
- 16-23. 1961 судилище над 20 членами Укр. Нац. Комітету
17. 1917 Ультим. Леніна УЦРаді; поч. больш. інвазії України
17. 1939 В копальнях Камчатки загинув поет М. Драй-Хмара
17. 1944 б. Стрілиськ Нових загинув майор Дм. Карпенко-Яструб, командир чужонаціональних частин в УПА
19. 1240 Батий зруйнував Київ
19. 1870 † композитор Михайло Вербицький
19. 1918 Директорія УНР перебр. владу від П. Скоропадського
19. 1920 * Микола Руденко
19. 1945 загинули в ЧССР Дм. Маївський, чл. Проводу ОУН, і ген. Дм. Грицай-Перебийніс, шеф штабу УПА
20. 1616 в Києві видрукувано першу книжку „Часослов”
21. 1930 † історик і публіцист Степан Томашівський
21. 1764 Катерина II зліквідувала гетьманську державу
21. 1944 згинув ген. секр. інформ. УГВР Й. Позичанюк-Шугай
23. 1873 у Львові засновано Наукове Тов. ім. Шевченка
23. 1932 героїчна смерть членів УВО-ОУН Біласа і Данилишина
24. 1920 * Святослав Караванський, літературозн., кол. політв.
26. 1918 постала Рада Нар. Мін. УНР, очолена Вол. Чехівським
29. 1723 † в тюрмі в Петербурзі наказн. гет. Павло Полуботок
31. 1637 у Варшаві закатовано провідника козацького повстання Павлюка (Павла Бута)
- 1924 засн. Спільку Визвол. України, очолену С. Єфремовим

У 35-РІЧЧЯ ГЕРОЙСЬКОЇ СМЕРТИ ГЕН. ТАРАСА ЧУПРИНКИ – РОМАНА ШУХЕВИЧА

Д-р Петро Мірчук

ЗАГИБЕЛЬ КОМАНДИРА

*) У боротьбі з окупантом, у стосуванні методів і засобів конспірації та висмикування з ворожих оточень дійшов був Роман Шухевич до вершин мистецтва. Шість літ докладало большевицьке НКВД всіх сил, щоб зловити, або вбити Командира — безуспішно. Але неймовірно важкі умови підпільно-революційної і повстанчо-збройної боротьби підірвали здоров'я Командира. Недуга серця налягала все важче. Залишати Край навіть і при такому стані здоров'я Командир рішуче відмовився. Давила теж

журба за долю заарештованих в серпні 1948 р. і вивезених на Сибір дружини і малих дітей, сина й доні. Командир не здавався тягареві боротьби, не здавався недузі. Все ж таки недуга не дозволяла так часто і так швидко міняти місце постою, як це він послідовно робив досі. Зимою, на початку 1950 року, він закватувався в повстанському бункрі в Білогорщі на периферії Львова.

Московське НКВД зуміло потрапити на слід постою Командира. На світанку 5 березня 1950 року спец-відділи НКВД із поліційними собаками оточили бункер Командира. Хворий Командир і його охорона оборонялися до останнього набою, а тоді остання граната засипала українською землею спливаюче кров'ю тіло упавшого в бою Командира. Загинула разом із своїм улюбленим Командиром і вся його охорона.

*) Уривок із книги: Д-р Петро Мірчук, Роман Шухевич (Ген. Тарас Чупринка) Командир Армії Безсмертних, Лондон 1970.

Генерала Тараса Чупринки-Тура-Лозовського — Романа Шухевича не стало в живих. Залишилася невмируща слава легендарного Командира Армії Безсмертних. Того, що із 43

Підвідділ УПА „Роман” в Карпатах 1950 р.

років свого життя 27 віддав повністю Україні як член і керівник революційно-збройної боротьби за волю і кращу долю українського народу.

Марко Боєслав

I

У жалібних шатах стоїть серед поля
У тузі гарячій задумана осінь.
Шепочуть діброви: немає в нас волі —
Чого ви замовкли, бої стоголосі?

Куди ви, куди ви ряди журавлині? —
Кричать у розпуці гаї зубожілі.
— У вирій, у вирій... Ми знову прилинем.
Не плачте, дивіться — йдуть лицарі смілі.

Уривок з поеми „Рейд відділу Яструба”,
травень 1949 року.

Д-р Олег Романишин

АНДРІЙ БАНДЕРА — РЕДАКТОР „ГОМОНУ УКРАЇНИ”

Філософія, діяльність і осягнення св. п. Андрія Бандери як українського журналіста і редактора „Гомону України”, а особливо його англomовного місячника „Юкреніян Еко” є віддзеркалена в одній із перших редакційних статей „Ека”, в якій він умотивовує появу цієї української газети англійською мовою.

Усім, хто стоїть близько української проблематики, ці мотиви відомі. Їх можна б зарахувати до об’єктивних причин появи і запотребування такої газети для української діаспори в англomовному світі. Але у випадку Андрія Бандери, названі ним причини і цілі появи „Ека” набрали за ті всі роки значущої ваги, бо вони особливо віддзеркалюють глибоке розуміння процесів, динаміки та інтересів української спільноти у всеканадському контексті, в контексті української діаспори у світі, а що найважливіше, у контексті боротьби української нації за своє існування і державність. Кожний з нас, хто близько знав, співпрацював, чи працював з Андрієм — не лиш у суспільно-політичній ділянці, але теж у журналістиці — мав нагоду відчути Його великий талант і здібності, а особливо його органічну відданість українській справі.

Як один із основників і відповідальний редактор „Юкреніян Еко”, він вповні розумів, що на довшу мету задержання і розвиток української культури без української мови, як засобу передавання українських традицій і спадщини, є неможливим до здійснення. Він вважав, що без збереження рідної мови наша національна ідентичність могла б бути зредукowana лиш до механічних і поверховних виявів фольклору і деяких звичаїв, без цього глибокого розуміння і відчуження українського світогляду і емоцій, які входять в основу нашої культурної спадщини і духовости. Але, з другого боку, Андрій бачив дійсність, що майже столітній асиміляційний тиск стихійний і офіційний — суспільства, серед якого живе українська спільнота, надточив мовну спадщину до тої міри, що уже

для поважної частини української спільноти українська мова перестала бути мовою спілкування. Враховуючи цю дійсність, започатковано видавання „Юкреніян Еко“, але — за словами Андрія — „не як концесію асиміляційним силам“, а стоячи „далеко від капітулянтства, ми надіємося, що наша публікація власне зробить вклад у повернення назад цих (асиміляційних) процесів“. На цьому тлі Андрій прямо вбачав і відчував зростаючу українську свідомість серед канадців українського роду, які почали шукати свого кореня і усвідомляти собі про свій власний вклад у розвиток Канади. Це, в його аналізі,

Андрій Бандера за редакторським столом

дало початок „новому активізму, який відкрив нові можливості і поставив визови, які скріпили нашу свідомість і затурбовання положенням української нації поневоленої в ССРСР“.

Андрій, як редактор „Ека“ завжди намагався, щоб газета була форумом інформації і дискусії подій, які торкаються української справи, і рівночасно носієм доброї вістки про нові досягнення і можливості, які давали б змогу читачам українського роду утверджуватися у своєму українстві, зближуватися до проблематики нашої спільноти і остаточно ангажуватися у

розв'язці цих проблем. Андрій писав, що „ми маємо на меті досягнути тих, які, через свою неспроможність спілкуватися українською мовою, втратили контакт зі своєю спільнотою”, а „є тисячі якраз таких осіб, які могли б і хотіли б багато дати зі себе для спільноти у багатьох ділянках, якщо б вони були сконфронтовані з тими справами і мали нагоду поділитися своїми думками і знанням — тобто якщо б вони мали спосіб якось заангажуватися”. Андрій завжди бажав щоб „Еко” стало цим „каталізатором, який посилював би це заангажування, особливо серед молодих”. Він був переконаний, що зближення віддаленого українця до своєї національної спадщини, до свого культурно-духового середовища може бути і тим першим кроком до його мовного відродження.

В контексті оточення, серед якого доводиться українцям жити як громаді в діаспорі, Андрій вважав, що українська спільнота не є „ані монолітом ані гетом”, але радше стояв на становищі, що українці „тут встановили свою перманентну присутність, і що наш голос мусить важити”, чи це комусь подобається чи ні. Тому для нього і його співробітників „Еко” завжди було теж і джерелом інформації для не українців про „наші справи та інтереси”. У цьому змислі зміст „Ека” був теж наставлений Андрієм на події і справи історичного, культурного, академічного, соціального і виховно-освітнього порядку, які торкалися української спільноти в Канаді і у світі в загальному.

Але питання центральної ваги для Андрія як редактора „Юкренія Еко” і „Гомону України”, за яке зазублювалися усі інші теми, завжди була, за його словами, „прадідівська батьківщина — Україна і її справедливі аспірації українського народу жити, як поважний член людської сім'ї у своїй вільній і самостійній державі, а не як поневолена, визискувана колонія в імперії совєтської Росії”. Для Андрія, ця суттєва справа не була собі звичайним реторичним твердженням, „не питанням еміграційної політики, але виразним принципом, який повинні поділяти усі цивілізовані люди, а особливо ті, які мають родові пов'язання з Україною”. На цьому тлі, коментуючи участь канадців у міжнародних справах, Андрій стояв на становищі, що „питання України є нашою, нічим неперевершеною справою, яка буде ясно віддзеркалена у цій публікації”, тобто в „Екові”.

Ця редакційна настанова Андрія Бандери як журналіста-активіста впливала з його органічного українського патріотизму і націоналізму — стихійного і організованого, який, особливо в його житті, мав свій корінь, що сягав безпосередньо в традиції революційно-підпільної і фронтової боротьби ОУН-УПА за українську державу. Зрозумівши в контексті цих традицій і свого власного національного інстинкту засаду „нація понад партію” він стихійно влився в широке русло українського націоналістичного руху. І у цих власне традиціях національної героїки, динамізму і акції Андрій часто знаходив цю інтимну, духову та інтелектуальну сатисфакцію і розраду у важких хвилях, які носить для української справи сучасний світ, доба і обставини, у яких прийшлося жити і діяти молодшим поколінням українців.

З точки зору свого заангажованого ідеалізму. Він майже інстинктивно завжди намагався наголошувати усе те, що вважав позитивним осягом для української справи. Але рівночасно гострим пером або тонким дотепом, а навіть вдалою сатирою вказував на те, що вважав непринциповим, негідним і шкідливим для української справи. Робив Він це завжди відважно, безпосередньо і щиро. Він слухно вважав, що тематична різноманітність україніки в англomовнім „Екові” від політики до спорту зацікавить якнайширше коло читачів-українців і не українців. У 74 числах „Юкреніян Еко”, які Андрій зредагував, можна найти багато цінного матеріалу про ситуацію в Україні, її боротьбу за державну самостійність, за національні і людські права народу, про успіхи українців у зовнішньо-політичній і міжнародній діяльності в обороні України і українських політв'язнів, про канадську внутрішню і зовнішню політику, про фіяско Гельсінкської Угоди чи небезпеку для Канади і спільноти на тлі так зв. „культобміну” з ССРСР, про проблеми пов'язані з українськими біженцями та імігрантами з-поза залізної кurtини, про культуру, шкільництво, спорт і т. д. — а це все з точки зору української рації. Але треба відмітити, що однією із важливих „спеціальностей” Андрія була проблематика багатокультурності в Канаді у всіх її аспектах та український інтерес у ній, щоб законом забезпечити українській спільноті в Канаді (та іншим національним меншинам) її дальший розвиток і ріст у цій країні. Він був одним із головних ініціаторів, сподвижників і українських знавців цієї формули, яка сьогодні стала уже державною полі-

тикою Канади, з чого користають українці та інші національні меншини у так зв. „канадській мозаїці”.

У журналістичній професії в загальному переважають журналісти-звітодавці. Натомість Андрій в першу чергу був талановитим журналістом-активістом, який не лиш звітував і аналізував це що сталося, але в першу міру був тим, який певні події ініціював чи був їх безпосереднім і передовим учасником. Іншими словами, Андрій сам діяв і жив тим, про що писав і говорив. Динамічна вдача активіста завжди штовхала його шукати нових можливостей, визовів, обріїв для кращого ставлення української справи, що у свою чергу було теж великим вкладом в користь та інтерес Канади. Тому не диво, що передчасну смерть Андрія, крім української спільноти в діаспорі, теж гідно відмітила канадська преса, телебачення і радіо.

Перше число „Юкреніян Еко” зредаговане Андрієм появилось у квітні 1977 р., а останнє 18 липня 1984 р.

Кажуть, що „старі воїни ніколи не вмирають. Це правда, бо на фронтах боротьби завжди вмирають молоді воїни. На фронті нашої спільної боротьби українці так передчасно втратили Андрія Бандеру, а Організації Українського Визвольного Фронту, в-во „Гомін України” і автор цих рядків — близького і незаступимого друга.

Розрадою може хіба послужити те, що Андрія Бандеру завжди ми усі пам'ятатимемо як молодого друга, динамічного патріота-націоналіста, який до великої міри своєю натурою втілював цю живучість і динамічність української Ідеї, якій служив до кінця свого короткого життя.

Його місце у наших рядах залишиться порожнім...

У 40-РІЧЧЯ ВИЗВОЛЕННЯ З НІМЕЦЬКОЇ НЕВОЛІ

1945-1985

КІЦ АВШВІЦ
В'язень ч. 57349

В ТІ ІСТОРИЧНІ ДНІ...

Коли 1-го вересня 1939 року німецькі танки рушили раннім ранком на зорі на схід, а літаки кинули бомби на міста, в тому й на древню столицю Західньої України — княжий город Львів, то мабуть всі відчули, що почався новий розділ світової історії...

Ми — весь Студентський Конгрес, що відбувався у Львові при вул. А. Міцкевича ч. 11, напроти катедри св. Юра — сиділи в той час у горезвісній тюрмі „Бригідки”, арештовані ще 21-го березня цього ж року.

Очевидно, ніхто не знав, включно з тими, що розпочали, чим скінчиться цей розділ. Багато пов'язували з цією подією надії й сподівання на великі політичні зміни, зокрема в Східній Європі. Думаючи аналітики вказували, що головним принципом Гітлера не була Польща, ані тим більше Західня Європа, ані Англія, але Москва. А Москва поневолювала тоді в т. зв. СССР багато народів (так, як і тепер, з додатком т. зв. сателітів і з напрямом „дайош Америку”), отже виникали надії на визволення тих народів і на відновлення їхніх самостійних держав. Такі були тоді надії й сподівання і бажання, така була й проста логіка.

І справді — 22-го червня 1941 року Німеччина рушила на Росію (чи т. зв. СССР). Але коли Німеччина заперечила відновлену 30-го червня цього ж року у Львові українську державу і вдарила по українських націоналістах, то можна було вже тоді сподіватися, чим скінчиться для неї розпочатий нею оцей розділ історії. Скріпленням саме таких сподівань була поведінка німців не лише у відношенні до України, але й до всіх інших народів СССР, а саме політика використання і нищення у варварський спосіб. Все це добре відомі речі.

Україна знайшлася між молотом і ковадлом: один ворог відступав і нищив, а другий наступав і теж нищив наш народ.

В такій найтяжчій ситуації український народ піднявся до боротьби за своє, належне йому право бути господарем і володарем своєї землі і своєї долі, встав до боротьби за свою відновлену незалежну державу. Очевидно, піднявся до боротьби авангард народу, його організована сила, що між двома світовими війнами вела революційно-визвольну боротьбу проти окупантів України — підняла зброю ОУН. Спочатку проти гітлерівської Німеччини, а далі проти большевицької Москви. ОУН у боротьбі зорганізувала збройну силу Українську Повстанську Армію (УПА), до якої ввійшли її кадри і тисячі українських патріотів, особливо молоді, що довгі роки вела визвольну війну проти окупантів за свою незалежну державу.

Отже УВО — ОУН — 15-те березня 1939 — 30-те червня 1941 — УПА — УГВР 1944 — це ті формації і сили, що йшли напереді. Їм давав своїм найкращих синів і дочок український народ та в свою чергу ставив у різних формах і на різних місцях і відтинках опір і спротив обом наїзникам.

У цій великій борні на два фронти впали жертви, згинули воїни не лише організованих збройних сил з їхнім Головнокомандувачем сл. п. ген. Романом Шухевичем-Чипринкою на чолі, але також і на інших лініях. Я вже згадав, що 1-ше вересня 1939 року застав весь Студентський Конгрес за ґратами „Бригідок”. Сиділи ми там ще й тоді, коли німці окружили Львів, а Червона армія перейшла Збруч (17-го вересня цього ж року), і аж тоді, коли німці відступили, а большевики наближалися до Львова — нас випустили поляки на в'їзю 20-го вересня. Тоді Львів був в нічийх руках. Через польські тюрми і концтабір Березу Картузьку перейшло багато українців.

Власне на тих інших лініях — в польських, московських, німецьких тюрмах і концентраційних таборах за ту саму справу і за ту саму мету страждали і згинули українські політичні в'язні. Згинуло багато. Треба врахувати також і тих українців воєнно-полонених, які на початку німецько-большевицької війни пішли в німецький полон, а їх були сотні тисяч, з надією воювати проти знепавидженої Москви, і тих закатованих і розстріляних з жінками і дітьми включно. Згинуло дуже багато. Їх німці знищили в дуже короткому часі в таборах полонених і в інший спосіб.

А в „регулярних” концтаборах згинули мільйони в'язнів. Знавці твердять, що лише в одному Авшвіці згинуло 5 мільйонів, а таких Авшвіців було більше. Згинули там не лише жиди

(як дехто ще й тепер каже), але й українці, поляки, французи, бельгійці, голляндці, чехи й інші з окупованих німцями країн.

40 років тому, в 1945 році скінчився розділ історії, що його розпочав Гітлер. Скінчився трагічно, не лише для німців, але теж і для мільйонів тих, кого доля поставила на пляцдармах Другої світової війни.

Другий кривавий розділ історії, що його пише Москва, ще не скінчився, але напевно скінчиться так само, як закінчився розділ, що його почала Німеччина. І на руїнах московської людино-ненависницької імперії — тюрми народів постануть самостійні незалежні держави визволених народів, в тому і України!

Віддаємо пошану українцям, що згинули в боротьбі за Україну на різних фронтах і місцях української і не-української землі, а в 40-річчя визволення з німецьких концтаборів українських в'язнів — тим, що там загинули.

Д-р Роман Малащук

ІМ ДЗВОНИ НЕ ГРАЛИ...

(РОЗДУМИ В 40-РІЧЧЯ ВИЗВОЛЕННЯ З НІМЕЦЬКИХ КОНЦТАБОРІВ)

1945 — 6. 5. — 1985

Українським політичним в'язням, що загинули в німецьких концентраційних таборах за українську державу.

За днями йдуть дні... І так тижні, місяці й роки...

Життя поганяє нас як господар коня або як (тут) водій своє авто: вперед, далі, більше, скоро, скоріше, швидше. Кожний день, кожна година накидає нам свої справи, свої проблеми, свої клопоти й турботи, які дуже часто виростають у наших очах до великих, важких і складних життєвих питань, що в свою чергу забирають нам нашу силу, нашу енергію, полоняють наші думки, наш ум, наші почуття і не раз навіть зганяють сон з наших очей.

За щоденною дрібною метушнею, поспіхом, роботою, справами — ми навіть і не помічаємо, як проминають дні, тижні, місяці. Як з місяців стають роки. Багато років. Ми навіть не

зауважуємо, як ці роки відбиваються на нас самих, на наших близьких, на нашій спільноті.

Немає часу думати про це. Немає часу думати про майбутнє, а ще менше або й взагалі — про минуле. Сьогоднішній день зі своїми, нами самими перебільшеними й нами самими ускладненими т. зв. проблемами і справами (а їх завжди в нас повні руки) — абсорбує нас повністю. Високий, щільний, нами самими збудований мур — сьогоднішній день — закриває нам майбутнє. Такий самий мур — сьогоднішній день — щільно відгороджує нас від минулого.

І так ідуть дні, а кожний з них є сьогоднішнім днем, так що ми навіть і не помічаємо, як багато вже пройшло оцих днів, оцих „сьогодні”.

**

А насправді воно не так. Наше життя не може складатися із самих „сьогодні”. Життя — це вчора, сьогодні і завтра. І лише органічне пов’язання вчора з сьогодні й сьогодні з завтра становить справжнє людське життя. Це в рівній мірі відноситься до одиниці, до людини і до спільноти, до народу. Цілість становлять живі, мертві і ненароджені — як сказав великий син українського народу Тарас Шевченко.

**

Отож зупинімо нашого коня, пустімо його, хай відпочине, хай попасеться на зеленій леваді, а самі пристаньмо. Пристаньмо й огляньмося назад. Зупинімо на хвилину час.

Від цього не буде жодної втрати для нашого „сьогодні”. Навпаки — це потрібне, це необхідне для нашого життя. Як весняний дощ і сонце. Як повітря.

Повернімося лицем до тих минулих часів, коли не раз один день, одна година видавалася нам віками, вічністю, і коли вічність тривала одну мить.

Тих, що для них вічність була одною миттю, — вже немає між нами. Вони вже по той бік земського життя. А ми, що для багатьох з нас години були віками, ми ще є. Ми живемо, ми працюємо, ми діємо.

Повернімося лицем до тих минулих часів, коли життя становило неоцінену цінність і в той же самий час воно не вартє було зданого шеляга. Коли людина й народ боролися за життя, що його не можна зважити, ні зміряти, ні в долярах вирахувати, як тут сьогодні, що, мовляв, такий-то вартує стільки-то тисяч доларів.

Ні, ні, там і тоді йшлося про життя, про справжнє людське життя, про людину, про народ. Про вартості, які не вичислюється долями. Найвищі цінності: життя, людина, народ, свобода, держава, самостійність були поставлені як ставка. Не сьогоднішні наші щоденні перебільшені турботи в індивідуальному, родинному і суспільному житті, не сьогоднішні наші нарікання, на життєві умови, на труднощі, на брак часу й сили, на переобтяження щоденною роботою, не сьогоднішні невдоволення і бідкання на наші маленькі й дрібненькі життєві перепони, або такі чи інші бізнесові невдачі, які виростають у наших очах до величезних розмірів і незвичайної важливості. Ані не сьогоднішні малі наші радості чи вдоволення з чогось досягнутого, нашого сьогодні ніби великого, а насправді — дрібного й малого.

Ми відриваємося від минулого й затрачуємо міру справам, проблемам і подіям, з яких одні, менше важливі неспівмірно перебільшуємо, не раз ускладнюємо, виповнюємо ними наше сьогоднішнє життя, а другі — саме істотні життєві справи не доцінюємо, не надаємо їм такої ваги й значення і не ставимо їх у цілості життя на таке місце, на якому вони є. На якому вони були завжди й будуть завжди. Незалежно від того, як до них ставиться і як їх оцінює сьогодні світ, серед якого ми живемо.

Маю на увазі дні й роки Другої світової війни. Маю на увазі ті вічні життєві вартості і цінності, за які люди платили (й завжди платитимуть) найвищу ціну, ціну власної крові і самого власного життя.

В 1985 році минає 40 років, як закінчилася світова збройна борня за ці найвищі життєві вартості і цінності.

Цілі, за які боровся український народ, і за які згинули мільйони наших братів і сестер: на полях боїв, у ворожому полоні, в тюрмах і концетраційних таборах, на каторжних роботах, на засланні, розстріляні, загазовані в газових коморах, голодом виморені, бомбами збомблені, повішені, винищені, змасакровані, закатовані — чоловіки, жінки, молоді, старі й навіть діти — ці великі наші життєві цілі не були досягнуті.

У наслідок цього — наш народ далі в неволі. І далі бореться і приносить жертви. А ми розкидані по всьому широкому світі якимось, немов, привикаємо й ніби мовчки миримосся

з положенням. Я не кажу, що ми зовсім забуваємо за минуле, або що ми нічого не робимо для нашої великої справи. Ні, ми працюємо. Працюємо для нашого власного життя, для родини для спільноти, для народу, для справи. Але — признаймося — не стільки, скільки ми б повинні працювати й не стільки, скільки ми можемо працювати.

За 40 років призабулося багато з того, що було. Забуваються тодішні події, проблеми, люди. Навіть наші найближчі стоять перед нашою уявою так, мов би за якоюсь мрякою. Лиш тут, то там, в пресі, в книжці, в споміні, при якійсь святковій нагоді хтось колись десь згадає ту чи іншу подію, спом'яне тих чи інших. І може ще дехто часом на самоті в чотирьох стінах, що відмежовують від гамору й метушні сьогоdnішнього щоденного життя згадає в якійсь хвилині про те, що діялось колись і про тих, з якими ділили колись долю й недолю.

Багато з них вже немає поміж живими, а про багатьох немає жодної вістки — чи живуть ще. Якщо живуть, то відомо, в яких жахливих, нелюдських умовах.

Для них, наших батьків і матерів, наших братів і сестер, наших синів і дочок — для них „сьогодні” є зовсім інше, як для нас тут наше „сьогодні”. Наші сьогонднішні справи і проблеми, всі наші сьогонднішні турботи і клопоти, разом з усіма нашими труднощами, болями, невдоволеннями, розчаруваннями, неприємностями і невдачами, разом з усім, що приносить нам кожний день, кожне сьогондні — все це разом блідне, никне, стається прямо нічим у порівнянні до того, що приносить кожний день, кожне сьогондні — їм, там. Там, де йде боротьба за саме життя, де кожного дня й кожної хвилини ставкою є життя.

Може бути хоч якесь порівняння нашого „сьогодні” до „сьогодні” наших там, на рідній землі? Вважаю, що жодного порівняння немає.

І таких „сьогодні” там є незлічима кількість. Це не один день, не тиждень, не місяць, не рік, не десять, не двадцять...

А ми ж частина їх, ми — частина народу. Це ж і наше недавнє минуле, наше вчора. Дарма, що минає 40 років, як ми вирвалися з того пекла. Ми вирвалися, але наші рідні залишилися там. Мільйони там залишилися.

Чи треба нам багато й великих слів? — Вистачить лиш на

одну мить повернутися думкою туди — до теперішнього і до вчорашнього. Вистачить одна мить.

**

Я бачу їх. Тих, що на карту поставили все, що мали, разом зі своїм власним життям. Бачу, як вони борикаються за найбільші цінності, які може мати людина, може мати народ. Все інше не важне, не має жодної вартости. Все це валяється під ногами — потоптане, знищене, понівечене. Борня йде за найвище, за свободу й за саме життя. Все можна знову мати, відбудувати, відновити, знов здвигнути, підняти з попелу, знищення і руїн. Але передумовою є життя і свобода. За це власне йде борня. На ніщо інше не залишається ні часу, ні місця, ні потреби.

Серед усіх інших я бачу тих за колючими дротами й засіками концентраційних таборів. Їх уже ворог викреслив з життєвого реєстру, відтяв від життя. Вони вже призначені на знищення. Перед ними вже нема жодних перспектив.

Я бачу, як десятки тисяч тих приречених після цілоденної каторги стоять у темну ніч уформовані у довгі-довгі ряди на вечірньому апелі-перевірці на подвір'ї концтабору Авшвіц. Ввесь простір невеликого подвір'я, всі дороги і всі місця поміж бльоками — все забите людьми. Іде пізній осінній дощ зі снігом. Холодна вода летиться за ковнір, морозить вітер, ноги грязнуть у болоті. А вони стоять. Багато лежить побіч у болотяних калюжах — вони ще живі, але їх уже не підніме жодна сила. З димарів крематорій стелиться густий чорний дим і повітря пересичене згаром палених людських тіл. Це ті, що вчора лежали в болоті на вечірньому апелі, виходять сьогодні на волю... димарем. Десять тисяч стоять. Минає година, дві, три... Вони стоять. Беруться за життя.

І знову апель. Ведуть групу — 12 чоловік. Без шапок і без сорочок. Руки зв'язані на спині. Конвой гестапівців з готовими до стрілу автоматами, хоч втекти нікуди. Вдаряють барабани. Засуджені йдуть твердим кроком, з гордо піднятими головами, з туго затисненими устами. Німо вступають на ешафот. 12 шибениць. Одна мить — для них вічність. А тисячі в'язнів стоять нерухомо, мов вкопані в землю. Лиш листя дерев шелестить на весняному вітрі...

Я тямлю, як мордували двох братів — Олександра і сильного й здорового як дуб Василя Бандеру. Їхня смерть тривала

не один день і не два, — „...та не день не нічку, та й не годиночку...” — три тижні вони вмирили. Я бачу тисячі таких крепких і сильних як дуби. Я бачу їх гнаних, битих, виголоджених і знеможених докраю. Я бачу, як вони падають, встають і знов падають — від втоми, з голоду, зі спраги, під побоями. На морозі, на дощі, під жарким сонцем, у снігах, у болоті. Їх ведуть, тягнуть, несуть, везуть і я ще тепер чую, як при вхідній брамі до табору, мов на глум маршової грає оркестра й ті, що ще йдуть — рівняють ряди і тримають крок.

Я бачу також тих, що їх серед лютої зими, лише в сорочках вивозять тягаровими автами до газових комор. Як вони востаннє помахом посинілих від морозу рук прощаються з тими, що ще залишаються живі. Вони так прощаються також з тими своїми найближчими, що десь далеко навіть не передчувають, що їхні рідні пішли в останню дорогу. Я бачу тих, що їм затроєна смертоносна ігла втинає нитку молодого життя. І також тих, що самі йдуть на дроти, щоб закінчити своє життя.

Я бачу евакуацію Авшвіцу 18-го січня 1945 року. Довгі ряди людських тіней бредуть снігами. Тих, що знеможені не в силі додержати кроку, стріляють, приложивши дуло автомата до потилиці і так залишають у придорожніх ровах. Зимовий морозний вітер співає їм похоронної й білий сніг їм грабарем... Ні! „Ім дзвони не грали...” І хреста ніхто їм не поставив.

**

Я бачу, як з великими втратами похід доходить до концтабору в Мавтгаузен і як в'язні після довгої дороги стоять на подвір'ї в снігу й на морозі, бо нікуди їх подіти. Стоять ніч, стоять день. Без ложки страви, без краплі води. Як люди падають у сніг і замерзають. Як тих, що залишилися, ведуть снігами голих і босих до бараків, в яких немає місця навіть, щоб можна було стояти, а вночі всі мусять лежати. Як? — про це вже „дбають” наганячі.

Я бачу рештки людей в концтаборі Ебензее. Як вони мов кроти риють підземні тунелі. Обшарпані, цілі в грязі й пилі, босі ноги лише в дерев'яниках, хоч надворі лютий. Лупають скалу, риються в землі під нагаями форарбайтерів, капів, есесманів. В холоді, голоді й спразі. Я бачу, як вони падають. В штольнях, по дорозі, на апелі. Як їх волічуть до крематорії.

Як кожного дня тануть наші ряди. І як нарешті — 6 травня 1945 року на наш Великдень для деяких приходить визволення.

Ми віддаємо пошану тим усім, що погинули, не доживши цього дня.

Вони не полягли на полі бою, не впали на полі слави.

Ні, вони полягли на інших полях, загинули за ту саму велику справу, за яку полягли й загинули мільйони на всіх полях української і не-української землі. Не всі впали від куль. Їхня смерть тривала довго. Роками.

В повісті „Леґіон 1936” пера еспанського письменника Педра Гарсії Суареза є розділ, в якому пишеться про леґіонера, молодого поручника Антунеза. Поручник після 15 днів перебування в леґіоні зголошується до капітана Берналя. Він каже: „...прийшов просити вас, жадати від вас, щоб ви призначили мене на фронт. Хочу йти воювати й умерти, коли цього треба”. Старий, досвідчений капітан Берналь, який 15 років командував леґіоном, вилаяв молодого поручника: „...ви хочете вмерти? Що ви знаєте про смерть?.. Ми живемо серед такого трагізму, серед такого напруження, що для кожного леґіонера — вмерти це нічого не значить... Ви, який має силу й молодість, ви здоровий й повний життя, ви хочете вмерти без терпіння? Хочете бути героєм без страждань? Хочете слави, не відчувши пекла?

Ми не знаємо сьогодні імен усіх тих, що пройшли пекло концтаборів. Ми знаємо лише, що вони його пройшли. Пройшли мужньо і гідно як ті, що знають, про що йдеться і яку треба дати ціну. Вони не нарікали, ані не жалілися, ні пощади не просили. Не тремтіли, ані не гнулися перед ворогом. Як падали, то не на коліна, але під побоями з голоду, зі спраги, від скритовбивчого пострілу...

Згаданий тут капітан Берналь говорить: „Леґіонер ніколи не каже, що він змучений, аж упаде мертвим...” Такі були вони.

Ми не знаємо теж, скільки їх було. Ми не знаємо теж всіх імен, ні скількості всіх тих, що сьогодні проходять пекло московського окупанта. Може ще пора не зовсім відповідна для цього, щоб робити такі підсумки. Пекло ще не скінчилося, хоч не всі ми тут і не завжди про це пам'ятаємо. Ще триває боротьба і ще падають воїни.

Одне ми знаємо напевно, що ім'я їм легіон. І що український народ зберігає і збереже про них вдячну пам'ять. Вони згинували вчора і гинуть сьогодні за те, щоб народ жив і був вільний завтра.

Згадуючи їх всіх — відомих і невідомих — і віддаючи їм пошану та пам'ятаючи про них завжди й повсякчасно і поступаючи в усьому нашому житті, у всіх наших справах і ділах так, як поступали вони, — ми всі наново стаємося такими, що мають не лише сіре „сьогодні“, але такими, що мають вчора, сьогодні і завтра.

І тоді спільними зусиллями, трудами і жертвами — народ там на рідній землі й усі ми тут, у всьому світі, допомагаючи народові в боротьбі, здвигнемо українську державу і знову будемо рівні між рівними й між вільними вільні.

І український народ знов буде господарем на своїй власній українській землі.

О. Данський

МОРД ДІТЕЙ

*¹) Коваль лежав коло трупа й дивувався, що він не боїться мертв'яків. Він обернувся лицем до знайомого, що лежав на сусідньому ліжку:

„Знаєш, колего, а малим я дуже боявся трупів. Коли ж помер мій брат, я не зважився подивитися на нього“. Сусід засміявся до нього:

„Це дурне, Ромек, я вже видів трупів більше, як людей у мойому містечку. Живі люди часами лячніші від мертв'яків. В осені сорокпершого року прийшов був до Аушвіцу транспорт советських полонених, так з 13 тисяч людей. Їх примістили там, де тепер 22-ий і 23-ий блоки й загородили дротом. „Рускі“ сиділи голі на ліжках без одіял при відчинених вікнах. А був уже грудень. Їхніми блоковими й штубендінстами були самі бандити. Після трьох місяців з тих тисяч лишилося всього сорок людей. Вони є тепер у Бжезінках на кухні“.

„Якже їх так скоро винищили?“ — запитав Коваль.

„Кожного дня давали їм лише юшку з брукви. А наші

*) З книжки: О. Данський. Хочу жити! Укр. Вид. С-ка, Мюнхен, 1946.

лагрові обіди були тоді добрі, з макаронами, картоплею, навіть з м'ясом. Тільки їм варили осібно. Потім кинулися воші й тиф. Хворих гнали до роботи, а вечором звозили трупів. Я був при цьому — зітхнув Романів сусід — і бачив. Цілими возами привозили з команда. Їх скидали на купу, а хто ще дихав, того брали за руки й ноги й кидали об землю, щоб дійшов. Після апельсина вантажили на сани, такі великі, що мають полозки з цілого бруса. Дочіпляли до трактора і вїо! А хлопці були самі вибрані!"

Сусід помовчав трохи й додав:

„А знаєш, Ромек, як ті бідолахи боролися?"

Роман здивувався:

„А з тими ск... синами, блоковими й штубовими. Ловили на собі тифозні воші й тайком кидали на бандитів. І чи ймеш віру, що ні один із них сьогодні не живе? Всі викінчилися на тиф. Хлопи були сильні, вижерті, а не витримали"...

Гнат Тирський стояв на апелі перед сімнадцятим блоком. Напроти була площа, що тягнулася аж під кухню. На площі під високою лямпою стояв столик і при ньому рапортфюрер відбирав звіти. Коло столика стояв лагерфюрер Аумаер. Він був низького росту, бундючний, як індик. Голос лагерфюрера звучав гостро, крикливо мов у сороки.

Близько піснадцятого блоку на краю вулиці, осторонь від звичайних в'язнів, стояла трійка: головний писар, таборовий перекладчик і лагерельтестер. Аумаер нервувался і кликав до себе легерельтестера. Цей швидко перебігав дорогу й зупинявся перед столиком на віддалі кільканадцяти кроків. За кожний раз він вистукував зап'ятками, як на військових вправах. Вислухавши наказів, він знову біг на своє місце, щоби після кількох хвилин повторити те саме. Лагерельтестер був невисокого росту, щуплий, з гладко причесаним волоссям. Він майже ніколи не носив шапки, щоб не знімати її перед СС-манами. Зате пильнував, чи звичайні в'язні скидають свої шапки перед ним.

Тирський дивився на струнке тіло лагерельтестера в добре пошитій чорній блузі й сердився в душі.

„Напущений німецький бандит і перед ним мусять гнути голови навіть такі люди, якими гордилася ціла Європа".

Апель тривав довго, бо звіти блокфюрерів не згоджувалися із загальним станом. Головний писар пішов до столика й пояснював. Він був високий, до того ще й підтягав плечі вгору й тому полосатий новий плащ висів на ньому, як на вішалці.

Мороз потягав небо рожевою краскою і воно горіло далеко загравою. В'язні мерзли, тому починали тупцювати на місцях. Другі махали руками, як великі птахи крилами, коли не можуть піднятися вгору.

Перед п'ятим блоком лежав труп, прикритий наліжником. Коло нього лежав хворий тільки в одній білизні. Він не міг бути на штубі, бо відбувався апель, а стан в'язнів на блоку мусів при перевірці згоджуватися. Майк бачив, як хворий корчився з холоду, шукаючи собі захисту. Тонка, пірвана білизна не могла його загіртіти, тому він поповз до трупа й стягнув з нього одіяло.

Мороз не дозволив йому лежати спокійно й хворий врешті виліз на мертв'яка, наче б просив у нього дрібку тепла. Майк засміявся тихо, бо він згадав про одну книжку, якій автор дав назву „Поza межами болю”, не знаючи властиво, де справді кінчається біль. Майк і сам не міг би був сказати про межу болю, бо людське серце є витривале.

Він бачив учора, як з блоку викинули на сніг п'ять голих людей, бо вони були хворі й не могли йти до праці. Арбайтс-дінстфюрер застав їх на блоку підчас робочого часу й наказав покарати. Хворі нагадували великих червоних черв'яків. Вони вже не могли кричати, а сльози замерзали їм на обличчях. Майк мав на собі светер під блузою і поверх плащ, але він не міг з холоду довше стояти на одному місці.

„А ті бідолахи то таки добре померзли!” — подумав він і пішов був геть.

Рапортфюрер наказав перешукати всі блоки, бо бракувало одного в'язня.

„Blöcke durchsuchen!”¹⁾ прокричали блокові й пішли зі штубовими шукати того, що пропав. Тисячі в'язнів мусіло ждати на дворі й мерзнути. Вони кашляли довго, різними діяпазонами, наче б хотіли вкоротити собі прикрі хвилини вижидання.

Від воріт над'їхало тягарове авто, що привезло з Буні²⁾ хворого в'язня. Під час праці йому роздерло живіт так, що кишки виплили наверх. В'язень зібрав їх руками, щоб не випали зовсім. До того він був босий, бо йому забрали черевики, коли його везли сюди з Буні.

Хворий зліз з авта й дріботів крочками за перекладачем до столика, при якому був лагерфюрер Аумаер. Перекладач

1) Перешукати блоки!

2) Бүна — назва табору, віддаленого 3 км. від Аушвіцу, де були

зголосив випадок і прохання в'язня про дозвіл відійти на блок. Після цього він повернувся на своє місце.

В'язень старався стояти на струнко, вдивляючись в лагер-фюрера, як у дорогий образ. Крізь пальці його рук визирали синюваті кишки, під які він підложив свою шапку. Аумаер обернувся плечима й кричав до блокфюрерів, щоб вдруге зложили звіт.

„Якщо ще колись вийду на волю, а хтось зачне мені розказувати про свої терпіння, чи лікарські операції, то я дам йому в лице, хай не бреше!“ — міркував Гнат Тирський.

„Mützen ab!“³⁾ командували блокові й здавали СС-манові звіт про стан свого блоку. Блокфюрер обходив ряди й перераховував кількість в'язнів. Він вертався на площу й ставав у чергу других блокфюрерів. Кожний з них підходив три кроки перед рапортфюрером, підносив на привіт руку й здавав звіт.

До Тирського долітали слова, як грудки снігу:

Блок „...soll 842, ist 800, zwei Arrest, vierzing kommandiert...“⁴⁾

Рапортфюрер закомандував: „Fertig! Häftlinge stillgestanden! Mützen ab!“⁵⁾ і здавав звіт Аумаєрові.

Лагерфюрер зложив папір з рапортом і сховав його в нагрудну кишеню. Потім він пригадав собі хворого, якому випали кишки й дозволив іти в лікарню. Хворий знову подріботів за доглядачем лікарні. У нього була радість на обличчі, як сонце, що вийшло з-за хмар.

„Дістане шпильку, а біжить, немов би там на нього чекало саме здоров'я!“ — сказав хтось за плечима Гната Тирського.

Роман Коваль не діждався друга, бо після апелю заряджено строгу „Lagersperre“⁶⁾ й ніхто не смів вийти з блоку. На вулицях стояли блокові й пильнували, щоб хтось із в'язнів не зламав наказу.

На штурбу Ковалья вбіг задиханий „ліпель“ Только.

„Вибирають до газу! крикнув він штурбовому. „Під дев'ятнадцятий блок заїхали авта“.

Всі доглядачі вийшли на коридор і забігали, мов сполохані кури. На штурбі сів жах, що глянув по хворих очима мертв'яка.

„Не бійся, колего“, потішав Роман сусіда, бо почув, як тіпається в смертному страху його тіло.

фабрики штучної гуми „бўни“.

3) Зняти шапки!

4) Повинно 842, є 800, двох арештовано, сорок відряджено.

5) Готово! В'язні струнко! Зняти шапки!

6) Заборона виходити з блоків.

„До нас не прийдуть, у нас люди ще сильні, а на дев'ятнадцятому самі „музулмани!”

Але Коваль знав, що так говорять тільки його уста, а сам він не вірить у це. .

Вісім великих вантажних авт ждало під блоком на свій вантаж смерти. До блоку ввійшов таборовий лікар, лагерфюрер і кількох старшин, залишаючи на дворі сторожу з машиновими пістолями. Прислуга блоку wraz із блоковим ішла позаду, як господарі. Черговий лікар зігнав хворих з ліжок і наказав усім скинути білизну.

„Оце тобі й кришка!” — подумав Василь Чорненко, що лежав після тифу.

„Треба вмирати, хоча не хочеться!” Він скинув сорочку й намагався твердо ступати ногами, не показуючи страху, Василь набрав у легені повітря, стараючись поширити свої гарно збудовані, але худі груди.

„Що ж, раз мати родила, та плакати не буду перед вами, таку вашу матір германську!”

Таборовий лікар вимахував паличкою і крізь окуляри глядів на хворих, що проходили чергою повз нього. Блоковий стояв позаду з хмурним обличчям, як перед судом. Головний доглядач тримав у руках картотеку хворих. Він пильно стежив за лікарем, наче ждав знаків.

Худий як скіпка, старий в'язень тягнув за собою поранену ногу, мов птах перебите крило. Лікар глянув на доглядача й торкнувся його паличкою. Доглядач мерщій відложив на бік картку.

Білий жах нечутно товкся по штубі, присідав на ліжках і повз до дверей як гадина. Хворі мовчки проходили попри лікаря, тримаючи руками своє серце, щоб не вихопилося з грудей. Доглядач поглядав на лікаря і відкладав картки.

Василь Чорненко пройшов останнім, перенісся в нього зблідло, а уста висохли, як від гарячки.

„Проскочив, чи доведеться поїхати?” — мучився він думкою, коли вийшли зі штуби страшні гості, а він натягнув сорочку.

Доглядач повернувся і почав відчіпати з ліжок таблички цих, що їх лікар призначив на смерть. Чорненко стежив за ним як рись, що доглянув добичу.

„Ну, слава Богові!” — гарячою кров'ю сплила до серця

радість, коли доглядач поминув його ліжко, не знімаючи таблички.

„Цей раз пройшло!”

Малий, чорнявий Симхе Штейн не хотів піднятися на ліжку, а просив свого сусіда, щоб подивився на його табличку.

„Йой, не муч мене, а скажи, чи висить? Я знаю що висить, але хочу бути певним”.

Сусід ліз, мов великий павук, здовж ліжка й допитувався:

„Як ти називаєшся? Штейн? Є Губайдулін... Копито... Одессер...” читав він поволі, „а Штейн нема”.

Симхе не вірив і злавив з ліжка, щоб переконатися. Він довго вдивлявся в порожнє місце, де недавно висіла картка з його прізвищем. Штейн обертався до товаришів, наче б у них хотів найти відповідь:

„Що ж це таке?”, питав він. „Та ж я зовсім здоровий і дужий!”

Симхе Штейн простував своє худе до останніх жил тіло, аж тріскотіла на ньому зморщена шкіра.

Вантажні авта стукотіли моторами працальну пісню. Доглядачі лікарні помагали хворим влазити по приставлених східцях, обережно клали на поміст авт посилки з тими, що не могли ходити. Холодний вітер зривався з даху й качався по снігу, мов пустотливий хлопець. Він залазив у рвані сорочки хворих, торкався льодом худих, пораних тіл, щоб загасити людське бажання жити.

„Хай уже їдуть, бо позамерзаємо тут!” — блукала думка й втома клала свої пальці на змучені очі.

Штубовий вернувся на залю і сполохав тишу.

„Забрали з дев'ятнадцятого до чотири сотні людей”, — сказав він своїй помічникові. „Вже виїхали і на сьогодні маємо спокій!”

Ковалів сусід захлипав, як дитина, і Коваль обняв його за шию.

„Тихо, брате, тихо, будеш ще жити!” — кинув слово добре, як білий хліб.

**

Юрко Булат почув дзвіпкий сміх, що розсипався за його плечима, мов скляне намисто. Він оглянувся і побачив свого улюбленця, Сергія Кравченка. Сергій визирав із-за ґратованої брами 21-го блоку, мов ведмедик із клітки. По підвір'ї бігало багато хлопців-підростків, що весело гралися в снігову бабугу.

Булат згадав, що вже кілька днів не бачив Сергія, хоча шукав за ним у 18-му блокові.

„Сергійку, а що ти тут робиш? Чому не заходиш до мене!”

Булат підступив до брами. Хлопець засміявся.

„Я б радий, дядьку, та оце забрали нас сюди і держать у заперті, мов овечок. Тут нас буде до три сотні, як не більш. Самі українці”.

Хлопець зловився руками за ґрати й гойдався.

„Це вже другий день не ходимо на команду, а гуляємо тут, на подвір’ї”.

Кравченко просунув голову крізь прутья ґрат, нахилиючись до Булата, мов би хотів сказати йому якусь таємницю.

„Казав мені доглядач, що даватимуть нам якісь уколи, бо ми наче б то хворі були. Та я зовсім здоровий, дядю, тільки їсти хочеться!”

Булат сягнув рукою до кишені, але не найшов нічого.

„Зажди, я принесу тобі хліба!” — сказав він і пішов геть.

Доглядач вийшов надвір і покликав дітей. Як гамірливі горобці, збіглися вони до купи, наповняючи залю своїми молодими голосами.

„Роздягайтеся, хлопці, до гола! — наказав доглядач, „а я зараз вернуся!”

Він замкнув двері й пішов коридором до другої кімнати.

„І що їм ці діти завинили?”, думав він, ідучи. „Ну, дають „шприцу” хворим, калікам, але нищити дітей?”

Доглядач постукав у двері й попросив дозволу увійти. Він випрямився перед німецьким лікарем і заголосив:

„Вже роздягнені всі, чи приводити?”

Лікар потакнув і доглядач вернувся.

„Сергій Кравченко!” — вичитав він з картки. Голий, круглий хлопець вискочив з гурту.

„Я!” — сказав тонким, дитячим голосом.

„Ходи!” — доглядач узяв його за руку й повів коридором. Перед дверима він зігнув хлопцеві руку в лікті й затулив йому нею очі.

„Не дивися, а то злякаєшся. Тільки не бійся, це не болить!” — сказав хриплим голосом. Другою рукою він відчинив двері й розсунув чорну завісу.

Довга, гостра, як жало гадина, голка плавно пройшла крізь тіло, шукаючи серця. Вправна рука німецького лікаря натиснула толочок. Тіло хлопця дрогнуло, як під струмом, на червоні

уста вибіг крик і сконав. Доглядач попхав хлопця у кут кімнати й пустив. М'яко стукнуло об землю тіло.

„Наступний!” — сухо сказав лікар. Кроки доглядача простукотіли коридором, наче б хто забивав у дерево великі цвяхи.

Юрко Булат держав у руці пайок хліба й ждав.

„Зараз Сергій вийде!” — думав він. „Забрали з України дитину й повезли, наче в ясир. А воно затужило за мамою. По дорозі зловили й дали до табору, як якого проступника”.

З блоку вийшов доглядач, зупинився на сходах і приклав руку долонею до очей.

„Тадзю!” гукнув його Булат. „Не знаєш, чи ще вийдуть ті малі пацани?”

Доглядач пильно глянув на Юрка й поволі сказав: „Вийдуть, але... димарем. Недавно дістали голку”.

Булат відкрив очі, бо на них упала раптово мла.

„Всі, Тадзю?” — голос вийшов неприродний, наче б говорила чужа людина. Доглядач кивнув головою.

Михайло Ільків

ІХ БУЛО ДВНАДЦЯТЬ

*¹) Приблизно в кінці 1941 і на початку 1942 років німецька поліція привезла до лагера ч. 21 в Галендорфі багато українців зі східних земель України. Пізньою весною 1942 року поліційне авто привезло до лагера дванадцять хлопців у віці приблизно від 12 до 14 років. В концентраційному лагері політичні відомости були дуже скупі, було важко довідатися про причини масових арештів української молоді. Я побачив тих хлопців, перебігаючи з бараку, де працював, у напрямі головної брами лагера. Вони стояли двома лавами на площі перед головним входом до лагера. Я затримався на хвилину біля них із великим здивуванням запитався їх: „Хто ви такі?” — „Ми з України”, — відповіли діти. На вигляд вони були втомлені, але під промінням сонця їх личка неначе рум'яніли. Мое питання по українськи викликало у них легенький усміх на устах. На

*¹) Михайло Ільків, Німецькі концентраційні лагери (Спогад), Нью-Йорк, 1983.

тому наша розмова закінчилася, я побіг далі, щоб оминути зустрічі з поліцією. По якомусь часі тих дітей привели в середину лагерь і вишикували в дві лави перед вахтою. Перед приїздом зовнішніх команд праці я перебігав знову біля них, але вже не спинявся і не озивавсь до них. Як команди почали приїжджати з праці, ті хлопці вже були в поодинках, себто у „в'язниці смерті”. Коли роздавали вечерю в'язням, дітям не дали, їх били в потилицю на вахті. Я це сам бачив перебігаючи знову біля вахти до бараку. Цей випадок усе життя зі мною, я не маю слів його описати. Їх били поліцаї СС не тільки німецького походження, але також іншої народности. Один поліцист був у жовтій уніформі, другий в чорно-синім мундирі. На ранішнім апелю тих хлопців було тільки шестеро, вони стояли перед вахтою. Після того, як команди були розподілені, їх призначили до колони праці на проклятий шлях. Пізно по полудні того самого дня чотирьох із них привезли з команди до лагерь, після чого їх забрало гестапо. Чи залишився хтось із них живий, я не знаю. Їх карали хіба тільки тому, що народилися українцями.

Д-р Петро Мірчук

В НІМЕЦЬКИХ МЛИНАХ СМЕРТИ ЕВАКУАЦІЯ АВШВІЦУ. КІЦ МАВТГАВЗЕН

*) Тим часом надходила евакуація Авшвіцу. Фронт зближався чимраз ближче. Вже заздалегідь, при кінці 1944 року, в місяцях жовтень-грудень, вислала адміністрація Авшвіцу до інших таборів в центрі Німеччини всіх „руських” і поляків. За ними мали бути евакуовані всі інші в'язні.

Марево евакуації викликало у всіх нервову напруженість. Кожний здавав собі справу, що зближається кінець війни та певна програма Німеччини і, впарі з цим, що вся лють божевільного фюрера вилетиться остаточно на в'язнів. Загально говорилося, що всі жиди будуть знищені і, дуже правдоподібно, будуть знищені також всі ненімці. Зрештою, великий неспокій викликала у в'язнів вже сама непевність, куди це ми будемо евакуовані і в яких обставинах прийдеться нам провести останні дні Німеччини, а може і свої останні дні. Одне було

*) З книжки: Д-р П. Мірчук, У німецьких млинах смерті, Спомин з побуту в німецьких тюрмах і концлагерях 1941-1945, Нью-Йорк — Лондон, 1957.

замітне: ніхто тоді не припускав, що війна може потривати ще довше, ніж 6-7 тижнів.

Евакуація прийшла несподівано. Зимою 1944/45 рр. фронт був перерваний, як відомо, несподівано скоро. З огляду на те, в'язнів відтранспортовувано з Авшвіцького табору дуже поспішно транспортами по кілька тисяч. В Авшвіці, разом зі всіма малими таборами, було тоді кругло 60,000 в'язнів.

Наш транспорт вирушив з Авшвіцу на самий наш Щедрий Вечір 1945 р. У всьому видно було нервозність заряду і гарячковий поспіх. Говорилось між в'язнями, що фронт ледве 20 км від нас. Наша група нараховувала 6,000 в'язнів і 600 есесманів охорони. В'язням були видані на дорогу харчі. Та мимо поспіху перегляд списків і складення групи тягнулося цілий день. Протягом цього часу мали в'язні змогу організувати харчі, білизну та убрання, хто скільки хотів. Ніхто вже не звертав на це найменшої уваги, бо ж і так приходилось залишати великі магазини большевикам.

Щойно пізно вночі вирушили ми в дорогу. Марш був дуже томлячий. Що хвилини ми задержувалися збивалися вкупу, то знову колони надто розтягались. Транспорт-фюрер аж надто нервувався, ганяв мотоциклом уздовж колони, що хвиля давав наказ задержатись усім і заряджував перевірки, перекидав ескортуючих транспорт есесів, щоб вони найбільш рівномірно розмістились по обох сторонах маршрутової валки тощо. І коли ми рано оглянулися, то побачили, що за цілу ніч пройшли ми заледве кілька кілометрів. Щойно вранці пішли ми нормальним маршем. Та зараз же за Авшвіцом познайомились ми з жорстокістю транспортування. Стомлені неспанням, нервовим напруженням та хаотичними герцями, що тривали цілу добу, в'язні почали падати вже зараз за Авшвіцом. Сторожа стріляла кожного, хто впав і скидала трупів у рів. Позаду транспорту йшла спеціальна стежа СС-ів, які „для певности” ще прикладом кріса розбивали череп кожному, хто лежав у рові. Вбитих залишали на місці. Чим далі ми віддалювались від Авшвіцу, тим тих трупів було щораз густіше. Що 100-200 м видно було трупа. Між ними переважали жінки. Цікаве, що між вбитими видно було також в'язнів німців.

Замітне враження на в'язнів зробив був один жид, співучасник маршру. Старший віком, — літ б. 50, — він зомлів з перевтоми на другому дні маршру й упав. В'язні відсунули його в рів, щоб не спинав маршру. Та найближчий есесман, член

ескорти, почастував його крісовим стрілом у голову. Але куля йшла скося й не вбила зомлітого, а тільки вирвала шматок чашки. Від болю зомлілий в'язень очуняв, зірвався і, заливаючись кров'ю з жакливою дірою в голові, став бігти за транспортом. Він реготався божевільно й оповідав в'язням:

„Мене хотіли вбити, але я буду жити! Я хочу жити!..”

Він пробіг ще досить далеко, поки впав знову в рів, одержавши там другу, цільнішу кулю, що закінчила його муки.

При евакуації була можливість втечі. Однак, з цього дуже мало хто скористав. Причиною цього було те, що втеча була, все таки, великим ризиком, а кожний з в'язнів був тоді певний, що нам доведеться бути ще всього кілька днів в'язнями. Таке переконання збільшував факт, що транспорт, котрий вирушив перед нами, як це стало відомим в'язням з оповідання ескортуючих нас есесів, попав уже в большевицьку фронтову лінію й був захоплений большевиками, супроти чого наш транспорт завернули з наміченої на початку маршрути і, замість на Гроссрозен біля Бресляв, куди мали ми йти, спрямували на Чехію. До чеського кордону машерували ми 4 дні пішки. Харчів не бракувало нікому. Важче було з нічлігами тому, що в'язнів була велика кількість. Спали ми по великих господарствах в стайнях стодолах і на подвір'ях. При тому доводилося мати і всякі пригоди. Напр., одній групі довелося спати між телятами, що вночі почали гуляти по стайні й турбувати сплячих в'язнів.

Ішли ми звичайно цілий день, а часом і цілудобу без перерви, коли не знаходили відповідного місця на нічліг.

Перший нічліг мали ми в місцевості Пляс, по-польськи Пщина, де спати прийшлось нам в глибокому снігу на спортовому майдані. Черговий нічліг перевели ми в забудованнях фільварку Бад Ястшемб. Звідси помаршували до Льослав, де завантажено нас до вагонів товарного поїзду. 23-го січня минули ми Прерав і доїхали чергового дня до Мавтгавзен біля Лінцу.

Весь наш марш відбувся в час тріскучих морозів. В'язні були назагал добре одіті, бо, як я згадував, в останніх днях перед евакуацією Авшвіцу було вже зовсім легко організувати білля й убрання з магазинів. Все ж таки, не всі встигли роздобути належне одіння. Працюючі до останнього моменту на важких командах „музулмани” вийшли з Авшвіцу таки лише в нужденному таборовому лахмітті і під час їзди в неопалюваних товарних вагонах багато їх замерзло.

Наша група українських політичних в'язнів приготувалася до цього маршу вже заздалегідь. Ми йшли всі разом, поділившись на 5-ки так, щоби слабші були під опікою фізично сильніших. Двох наших друзів було важко хворих: один мав відморожені ноги, а другий був у тифозній гарячці. Їх довелося нам нести на зміну на плечах. Пізніше під час одного нічлігу вдалося нам роздобути візок і далше ми вже везли їх. В цей спосіб вдалося всім нам дійти до означеної цілі.

По дорозі зустрілися ми з одним в'язнем німцем, що ним був "Lagerälteste" лагерьу Біркенав. Він „наорганізував” собі на дорогу стільки, що мусів везти це візком. Розуміється, що віз це не він сам, а заставив він до цього інших в'язнів. Під час відпочинку ті в'язні втекли, змішавшись у транспорт, а візок залишили якраз біля нашої групи. Німець наказав тоді кільком з нас везти його „воєнну здобич”. Але ми відмовились. Не багато думаючи, він вдарив найближчого з нас і у відповідь на це ми кинулись на нього з п'ястуками. На крик німецького в'язня-промінента прибіг йому на поміч конвоєнт з пістолем в руці, але, побачивши однозгідну поставу сотні в'язнів і боючись спровокувати бунт, в якому він перший впав би жертвою, признав нам рацію, що й капо, чи лягерельтесте не має права заставляти тягнути йому візок тоді, коли в'язні самі падуть з втоми. Скомпромітований і побитий „іберменшівський промініент” втік чим мерщій від нашої групи. Така наша солідарність перемогла й таборовий закон джунглів.

Другої ночі нашого маршу була спроба партизан відбити наш транспорт. Коли ми проходили попри лісок, з ліску посипались стріли. В'язні зразу полягали в рів. Впала команда сторожі — не рухатись, бо стрілятимуть по вас. Заблизмали світла, відділ СС пішов наступом на лісок. Але відділ партизан був, видно, дуже слабенький: за годину небезпеку усунено й нас повели далі.

В околиці Льослав опинились ми вже на чеській території. Переїжджаючи через Чехію, стрінули ми дуже помітне співчуття зі сторони чеського населення. Була сувора заборона для цивільних зближатися до транспорту, а однак чеське населення, головню ж жінки, підходили недалеко поїзду, виходили на залізничні мости і кидали нам до вагонів хліб та інші харчі.

По 4-ох днях маршу пішком і двох днях їзди поїздом прибули ми 24 січня 1945 р. до концтабору Мавтгавзен.

Зі залізничної станції Мавтгавзен рушили ми пішки у гори. Перейшли ріку, залишили за собою село чи містечко і ввійшли на вузьеньку гірську доріжку, що чимраз стрімкіше підноси-лась на верхи. Зараз за селищем прийшли ми попри майдан, де переводилися саме вправи „фольксштурму”; дещо оподалік від них працювали „цивілі” при копанні окопів. Далі почи-налася безлюдна, гірська околиця, покрита рідким лісом. Йти ставало чимраз важче. До мене підійшов конвоєнт і доручив нести його наплечник. Не було ради; треба було обтяжити свою мандрівку ще наплечником есесмана.

В лісі кількох в'язнів використало нагоду і втекло. Кулі сторожі, що погналася за ними, не поцілили мабуть нікого. Все ж таки, більше охотників до втечі не було тому, що — як я вже згадував — всі вірили, що за тиждень-два війна скінчиться, отже немає сенсу ризикувати, тим більше, що довколишнє населення, як оповідали між собою в'язні, видає втікачів поліції.

По кількох годинах ходу побачили ми на одному ске-листому верху в'язнів, що копали рови й носили каміння, мабуть теж будували якісь військові укріплення. Значить, ми входили вже в засяг концтабору. І справді: по ще кількох го-динах томлячого маршу замайоріли перед нами на скелистому вершку мури табору, що скидався на середньовічний лицар-ський замок. Обведений високим, з каміння зложеним муром, він ділився на дві зовсім окремі частини. До обох частин та-бору вела гладко вибита в скелях доріжка. Ми ввійшли на широке подвір'я головної частини табору й задержалися. Вечоріло. Ми були весь день у марші горами, тому тепер винесено бочілки призначеного нам обіду й роздано нам зупу. Ми з цікавістю розглядали табір. Новістю для нас була інсти-туція таборової поліції, якої не було в такому виді в Авшвіці. Здорові, випашені німці, вбрані в довгі, темні плащі й берети, з палицями в руках, ті в'язні призначені держати порядок між в'язнями, багато більше скидалися на вояків частини есе-сів, ніж на в'язнів.

По з'їдженні зупи, що була для нас обідом і вечерею, ска-зали нам йти до лазні. Коли в'язні почули про те, стали масово кидати свої наплечники, щоб тільки чимскоріше дістатися до лазні. Всі знали, що при купелі сьак чи так треба буде віддати всі свої речі і бігти до „бекляйдунгскаммер” по нове вбрання зовсім наго. Тому не було змислу нести зі собою далі коци й наплечники, бо це лиш заваджало. Кожному хотілося чимско-

ріше дістатися на бльок, щоб по тижневій мандрівці могли відпочити. Однак — вийшло інакше. Шістьтисячна юрба втиснулася між мур і довгий бльок, що в ньому містилася лазня й кухня. При вході до лазні створилася на чолі валки своєрідна „голова”. В останній хвилині виявилось, що немає води, бо від морозу потріскали рүри. Всім наказано вертатися на площу. Але завертати таку масу народу, що нервово пхалася вперед, не було легко. Лагрова поліція рішила перевести це в той спосіб, що стала бити передніх дрючками по головах. Ті, що були на самому переді й попали під густі побої таборової поліції, завернулися, тікаючи в переполосі. Але цього не зробили задні, які не могли бачити, що діється на переді й не будучи самі виставлені на небезпеку масакри, не спішилися завертатись. У висліді — в юрбі зчинився жахливий стиск. Хто впав на землю, той і пропав. По ньому пересувалася ціла валка, затоптуючи його на смерть.

Прийшлося ждати на воду цілу ніч. Попід мүри полягали стомлені в'язні відпочивати. Хоч мороз був тріскучий, від тепла людських тіл сніг розтопився зовсім. Серединою, поміж лежачими, залишився майже двометровий прохід. Цим проходом тиснулася юрба до лазні, сподіваючись, що леда хвиля вода таки прийде. Перед входом творилася більша група і коли вона ставала за великою, лагрова поліція завертала її назад дрючками. При такій процедурі всі кидалися знову панічно до втечі, топчучи без милосердя тих, що лежали на землі. Коли заспокоювалось, розтоптаних трупів відсували під мур, набік, а на їх місце лягали інші вичерпані. Вранці стверджено, що в такий спосіб згинүло за ніч кругло 800 в'язнів.

Після купелі, що почалась аж ранком наступного дня, пішли ми на бльоки. При тім пробували деякі з новоприбувчих в'язнів перенести з собою годинники чи щось інше, „зорганізоване” в авшвіцьких магазинах при евакуації. Це не було легко, бо під час купелі таборова поліція двічі піддавала кожного в'язня, що й так входив до лазні зовсім наго й вибігав на табор вже іншими дверима, дуже докладній ревізії. Зі своїх речей вільно було взяти зі собою лише черевики й поясок; білля й одіння одержувано аж з таборового магазину, на сусідньому бльоці. За кожну спробу перенести щось на табір відмірювано на місці винному 25 бүків. Але, навіть при цьому пеклі не обійшлося без веселих пригод. Один з наших товаришів пробував перенести в устах маленький годинник. Побачивши, що в його попередника знайдено щось там і за це

вимірюють йому порцію б'юків, він злякався і з страху свій годинник проковтнув. Ми сміялися потім з нього, прислухаючись до живота, чи годинник ходить (Казали, що ходить, тільки незручно дивитись, котра на ньому година).

На б'юках було жахливе переповнення, бо весь наш транспорт коло п'ять тисяч осіб зігнано до трьох „цугангових” б'юків, де навіть при таборовому переповненні не повинно було приміщуватись більше, як одна тисяча в'язнів. Про розміщення на ліжка не могло бути й мови, бо прийшлося би було хіба спати по десятьох на одному. В кожній „штубі” (залі) було стільки в'язнів, що пройти з одного кінця „штуби” в другий було важко. При спанні було штучкою знайти десь якесь місце, щоб сісти вигідно. Адміністрація розміщувала в'язнів до снання в той спосіб, що всі ставали в ряди й на команду сідали, беручи один одного між свої коліна. І навіть це приходилось досить важко зробити. Та удари палкою по головах змушували кожного таки сісти якомсь на долівку. В такій позі треба було й спати.

д-р Петро Мірчук

ХТО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ТІ ЗЛОЧИНИ?

*)Офіційні статистичні дані про німецькі концтабори, виготовлені по розвалі нацистівської Німеччини, на підставі знайдених документів, подають, що за 12 літ існування гітлерівського режиму — з 8 мільйонів в'язнів лише яких 200 тисяч було звільнено (з цього 99% були німці) і біля 300 тисяч звільнили з концтаборів аліанти. Решта — загинула в концтаборах: більше як 5 мільйонів жидів було відразу загазовано й спалено в крематоріях або на кострах (понад 4 мільйони в Авшвіці й около мільйона в Майданку біля Люблина) і майже два з половиною мільйона в'язнів різних національностей закатовано або заголоджено на смерть.

Хто ж відповідальний за ті жахливі злочини, окреслені Міжнароднім Трибуналом як „злочини проти людськості”, поповнювані на протязі стільки літ в центрі Європи?

*)Петро Мірчук, У німецьких млинах смерти, Спомин з побуту в німецьких тюрмах і концлагерях 1941-1945, Нью-Йорк — Лондон, 1957.

Це питання обговорювано по упадку нацистівської Німеччини багато разів так на залях судових процесів, як і на сторінках німецької преси. Не-німецькі дискусанти висловлювали загально погляд, що відповідальним за все це є весь німецький нарід, який сам, шляхом легальних парламентарних виборів покликав Гітлера і його кліку до влади, давав йому завжди повну піддержку та аж до останнього моменту беззастережно схвалював кожну акцію свого гітлерівського уряду. Перед німецьким народом гітлерівський уряд ні своїх плянів, ні своїх дій не скривав. Адже ж ще 4 березня 1933 р., отже на самому початку гітлерівського режиму, Герінг заявив офіційно німецькому народові: „Моїм завданням не є стояти на сторожі права, а лиш **нищити й безпощадно переслідувати всіх, що не сприяють ростові могутности німецької нації**”. І — весь німецький нарід прийняв це з захопленням. Ні слова протесту проти цього не підніс ніхто з німців ні тоді, ні ніколи опісля на вид злочинного винищування мльйонів не-німців. Це свідчить про те, що нацистівську злочинну практику в концтаборах схвалював весь німецький нарід і через те — весь він несе історичну відповідальність за ті жахливі злочини.

Німці — завзято відкидали й відкидають збірну відповідальність, заявляючи, що за діяльність керівної кліки не можна винуватити весь народ тим більше, що гітлерівський уряд був тоталітарним і з думкою народу зовсім не числився.

Я сам, як і загал моїх товаришів-українців, хоч був через довгих чотири роки об'єктом звірських оргій здичавілих „іберменшів”, стояв весь час мого побуту в німецьких тюрмах і концтаборах на становищі, що за нацистівські злочини не можна винуватити весь німецький нарід. Правда, нас дуже заскочив неймовірно великий відсоток кровожадних садистів не лиш між німецьким простолюттям, але й між німцями з середньою, а то й вищою освітою, що підхоплювали й самі німецькі політв'язні — глузуючи, що німецький народ перетворився з народу мислителів і поетів в народ суддів і катів, — все ж таки ми вважали всіх тих садистів лише часткою, викидьком німецької суспільности. Дуже застановляв нас теж факт, що й загал німецьких політв'язнів, за дуже малими виїмками, не виявляв ніколи приязні супроти не-німецьких політв'язнів, а навпаки — і він уважав самозрозумілим, що і в концтаборі мусить бути поділ на упривілейованих німецьких „іберменшів” та не-німецьких „унтерменшів” згідно з засадою, що найгірший німецький злочинець більше вартий, чим найінтели-

гентніший та найчесніший не-німець; німецькі в'язні були теж в основному виконавцями внутрішнього терору. Але, — і це застановляюче явище брали ми на карб макабрично-пекельної атмосфери в концтаборах.

Таке наше становище підпало ревізії щойно під час нашої мандрівки по німецьких теренах при евакуації концтаборів. Величезний контраст між поставою до нас, в'язнів, чеського цивільного населення і поставою німецького цивільного населення, про що я згадував у своїх споминах, вразив нас усіх дуже сильно.

А вже зовсім змінився мій погляд на це питання після виходу з концтабору, коли я мав змогу при безпосередній зустрічі з різними верствами німецького народу основно пізнати його настанову до нацистівської політики й нацистівських практик з одної сторони і до чужинців з другої сторони. Такої злости й ненависти загалу німців до всіх „діпістів“, як я це бачив на кожному кроці, я не сподівався ніколи бачити. А ці ж „діпісти“ були поголовно жертвами нацистівських злочинів, жертвами нацистівського уряду, який всупереч постановам міжнароднього права, вислав мільйони цивільного населення з окупованих теренів на примусову важку працю до Німеччини, і жертвами німецького цивільного населення, яке приймало й трактувало переданих йому „остарбайтерів“ як невільників, з якими можна поводитись свobodніше, чим, наприклад, зі собаками, бо ж — для охорони собак існувало окреме товариство під протекторатом самого Герінга, а про подібне товариство для охорони „остарбайтерів“ не могло бути й мови. Замість сподіваного вислову жалю і нагороди за працю „остарбайтерам“ зі сторони тих, які за нацистівського режиму користувались незаконно тією працею, прийшли тепер — масові доноси німецьких баворів на „діпістів“ до репатріаційних місій та до німецької поліції, щоб якнайскоріше збутися свідків свого недавнього варварства супроти цих „діпістів“.

Прибувши при кінці липня 1945 р. до Мюнхену, зайшов я до німецького харчового відділу по приділ харчових карток. Та тут мені відмовлено їх видачі, відсилаючи мене до „станції опіки над б. кацетниками“. Але й тут, довідавшись, що я не-німець, відмовили видачі харчевих карток, бо вони, мовляв, опікуються тільки німецькими б. кацетниками. Таке злобне відсилення б. кацетників-ненімців від харчового відділу до відділу „опіки над б. кацетниками“ тривало досить довго й ні урядовців „нової демократичної“ Німеччини, ні недавніх ні-

мецьких політв'язнів ні трошки не зворушувало те, що вони ж граються — здоров'ям жертв нацизму, які тільки що вирвалися з обіймів голодової смерти в німецьких концтаборах. В розумінні одних, як і других — не-німецькі жертви нацизму залишились „унтерменшами”, людьми гіршої сорти.

Зимою 1945/46 рр. зайшов я раз до урядуючого бургомістра Мюнхену Віммера, недавнього німецького політв'язня, з проханням дати українським політв'язням, що примістились на приватних квартирах, приділ дров. В бюрі бургомістра був тоді присутнім ще один його „радник”. Я з'ясував ціл моїх відвідин, звертаючи увагу на те, що кожен німець має запас дров і вугілля з літа і, крім цього, кожен з них має задовільну кількість теплої постелі, українські ж політв'язні зайняли порожні квартири й не мають ні постелі, ні дров чи вугілля. У відповідь на це „радник” бургомістра вибухнув глумом:

„Українці? А, есеси, ті, що стояли перед дротами і стріляли в нас, політв'язнів!..”

„Можливо, що на кілька тисяч німецьких есесів трапивсядесь і один „українець”, — відповів я йому. — Але, я говорю в імені тих, які сиділи так, як ви, за дротами. Тільки ж, — кого це „нас” стріляли есеси? Хіба не вас, німців, бо ви, німецькі в'язні, були такими самими володарями нашого життя і смерти, як ваші есеси, й звичайно, переганяли їх в катуванні нас!”

„Він був не в Авшвіці, а в Мельку”, — поспішив виправдувати свого „радника” бургомістр.

„В Мельку? — підхопив я і допитливо глянув на його обличчя. — О, то ми знайомі! Я пригадую ваше обличчя! Ви маєте на сумлінні не одного закатованого вами не-німецького в'язня й повинні за це відповісти перед судом. Як ваше прізвище?”

На це мій „радник” зірвався, як опарений і кинувши знервовано: „Я не маю часу на дискусії” — вибіг. А бургомістр перейшов покwapно на ділову тему. Він заявив, що він дуже охоче допоможе нам, тільки ж місто зовсім не має дров. Моя пропозиція, щоб він дав нам приділ, а ми поїдемо до ліса й самі собі нарубаємо, його дуже заінтересувала, він задумався, а тоді каже:

„Це дуже добрий помисл! Мені ось із-за студені не вийшли в ліс до праці нацисти (мова про нацистів, засуджених на відпокутування їхніх злочинів, визначеною їм працею), то я готов дати вам бажану кількість дров з тим, що дві третини ви нарубаєте для міста, а одну третину для себе”.

Це був клясичний приклад німецького цинізму в підході до не-німців і я сказав свою думку про це бургомістрові.

Ці дрібні приклади зі щоденної зустрічі з німцями характеризують поставу до не-німецьких жертв нацизму німецького загалу.

Як правний заступник українських жертв нацизму, предложив я німецькому судові постанови Міжнародного Військового Суду в процесі головних злочинців в Нюрнбергу, в яких виразно склясифіковано переслідування „східньо-європейського” населення в концтаборах як нацистівські злочини, покликав я свідків кол. шефа СД галицького дистрикту д-ра В. Шенка і шефа відділу в міністерстві Розенберга д-ра фон Менде, які зізнали, що Гімлер дав виразне доручення безоглядно переслідувати „бандерівців” як ідеологічно-політичних противників націонал-соціалізму і, вкінці, покликався на постанови конференцій і конгресу ОУН, в яких виразно говориться про боротьбу не проти німецького народу, а проти німецького націонал-соціалізму, його ідеології, програми й політики. Та німецькі суди збули все те мовчанкою, залишаючись на своєму негативному становищі. Все це було, очевидно, доказом апріорної злої волі й ворожості офіційних представників понацистівської Німеччини супроти німецьких жертв нацизму. Про це, зрештою, говорило вже саме вишукання поняття „переслідування з національних причин” як претексту для відмови відшкодувань, поняття невідомого як протиставлення поняттю політичних причин навіть самій німецькій юриспруденції.

Про те наставлення репрезентантів понацистівської Німеччини говорить найкраще офіційний документ, виданий в ГанOVERі в справі відшкодувань для одного польського б. політв'язня, в якому говорить:

„З огляду на те, що Г., згідно з його життєписом був переслідуваний не з політичних, а з національних причин, згл. з національно-польсько-політичних причин, його належить переслухати й притягнути до відповідальности, чому він не був розстріляний і чому його відставлено не до табору полонених, а до концтабору”. (Рішення з 13 травня 1943 р. за підписами: д-р Кляйнрат, Отлебен, Шонляйтер, Курт).

У зв'язку з відмовним становищем під претекстом поняття „національного” переслідування відбув я низку розмов з компетентними представниками міністерств справедливости й міністерств згл. комісаріятів для відшкодувань поодиноких західньо-німецьких країн та західньо-німецької республіки. І ось

один із них (в Штутгарті) заявив мені після нашої тригодинної фахово-правничої дискусії зовсім одверто:

„Теоретично — ви маєте рацію, відшкодування згідно з законом вам належить. Але, ми його не виплатимо з принципівих причин. Бо плачення відшкодувань „за нацистівські злочини” німецьким в'язням німецьких концтаборів ми вважаємо нашою національною образою. Війну провадив весь німецький нарід за свої національні інтереси, вживаючи в тій війні таких методів, які вважав відповідними і доцільними для досягнення нашої мети. А тому й не може бути мови про ніякі „нацистівські злочини німців супроти не-німців”.

Таке саме становище, прикриваючи лише цинізм правничими термінами, зайняли в своїх рішеннях суди західнонімецьких країн. В цих рішеннях говориться виразно про те, що українські політв'язні німецьких тюрем і концтаборів були переслідувані не з політичних причин нацистами, як політично-ідеологічні противники націонал-соціалізму, але — були переслідувані з національних причин легальним урядом Німеччини і репрезентантом всього німецького народу, як ті, що посміли супротивлятися німецьким плянам і німецьким законам.

Цим історичним рішенням компетентні репрезентанти погітлерівської демократичної Німеччини дали ясну й авторитетну відповідь на оспорюване питання, хто винен і хто відповідальний за всі ті злочини, що їх систематично чинили впродовж років у німецьких концтаборах: горстка нацистівських верховодів, що їх може, прийшовши до голосу, німецький нарід вирікся і засудив, чи — весь німецький нарід?

Це відповідь аж надто вимовна і дуже повчальна. Тим більше, що в той сам час майже всі політичні партії погітлерівської Німеччини одним із основних своїх постулатів поставили: негайно скінчити з притяганням до відповідальности колишніх нацистів, дати повну амністію всім засудженим нацистівським злочинцям і викреслити з усіх судових реєстрів їхні кари. Щоб навіть зі судових архівів зникли згадки про те, що означає для мешканців східної Європи — німецький, всенаново повторюваний, „похід на схід”.

ДМИТРО МИРОН-ОРЛИК

Лицарська смерть від ворожої кулі 25 липня 1942 р. обірвала нитку життя Дмитра Мирона в самому розквіті фізичних й духових сил та раптово перервала його працю й змагання в лавах борців за волю України в моменті найбільшого насаження його енергії та душевного піднесення. Цей піднесений настрій впливав з почуття радості й щастя, що доля була для нього ласкава, бо оце сповнялася задушевна мрія кожного галицького покоління: об'єднатися з матірним родом. І хоча ця мрія не знайшла свого повного завершення в період німецько-большевицької війни, бо ж прийшли нові загарбники, які надалі закріплювали неприродний ненависний кордон на Збручі, проте відкрилися бодай щілини, крізь які найкращі сини галицької землі з найбільшим ризиком життя проривалися на Материк, щоб знайти спільну політичну мову, обмінятися ідеями й досвідом та спільно розробити методи боротьби з окупантами за створення власної держави. До тих небагатьох людей належав Дмитро Мирон і він відчував це, як найбільше щастя й найвищу честь для себе.

До Києва проривався серед великих труднощів, ляміруючи поміж фронтових, наступаючих частин німецької армії. Дійшов він був аж до Фастова, але тут німці заарештували його й відставили до тюрми в Луцьку. З цієї тюрми він виловився крізь вікно, спустився по ринві на землю й втік до Львова. По двох тижнях знову вирушив до Києва й тим разом йому пощастило дійти до мети. Лист датований з Києва 14. 10. 1941 р. віддзеркалює стан його душевного захоплення й щастя, що переливається крізь вінця його серця. Ось як він описує щастя того, хто власною ногою міг ступити на святі місця, боротися за волю України в самому її серці:

„Щасливо, з різними пригодами, прибув у Золотоверхий, чи то пак зеленоверхий Київ. Хоча почалася сніжна осінь, проте Київ виглядає прекрасно. В зелені й бронзі дерев достойно й величаво розсівся на горбах, немов володар на престолі. Робить враження другого Риму й своєю красою й величчю й сивою давниною. Тут відчуваєш й розумієш благословення святого Андрія... Словами не опишеш усієї краси й

багатства вражінь. Варто було все найважче перетерпіти, щоб бути в Києві та його здобути. А таки здобудемо його колись, бо він наш, органічно наш, як і Дніпро... Краса, велич, достойна задума й культура Києва надихає людину новими думками. В Києві відчуваєш, що дивляться на тебе віки й великі, незнані предки. Як оглядаєш, або ходиш святими місцями Києва, так і чуєш, як росте у тобі якась нова сила. Так мусіли колись відчувати ті, що йшли до Святої Землі й Єрусалиму... Для величавого, всеоновлюючого, незнищимого міту Києва варто жити, працювати й віддати всі сили..."

Це захоплення й патос першої зустрічі з Києвом не слабне аж до самого кінця його життя, ним навіяні всі його листи, включно з останнім, написаним за день до смерті: „Природа й місто прекрасні. Тепер я вповні розумію, чому українці мають таке глибоке відчуття краси й серця..."

А мешканці Києва? Якими ж видалися йому наші брати, що за їх боротьбою з большевицьким наїзником всі ми по цей бік Збруча з напруженою увагою сліdkували й кожну вістку про їхні успіхи чи невдачі жадібно ловили, стараючись розумом й серцем відрізнити зерно правди від половини брехливої пропаганди. Бо їхню боротьбу ми відчували як нашу власну, з нею солідаризувалися й з тугою вичікували того часу, коли об'єднаємося в спільному зусиллі. Яке ж враження зробили на нього ті люди? Ось як він пише про них:

14. 10. 1941 р.: „Люди перелякані й пригноблені. Є великі труднощі з прохарчуванням... місто куди краще чим люди..."

18. 10. 1941 р.: „Роблю знайомства. Люди не є такі гарні як наш величавий, другий Рим. Советська дійсність мимоволі витиснула печать на їх поведінці. Хитрість, нерозглядність і недовірливість... Не збагнеш так скоро їхнього обличчя. Все, що краще, большевики знищили або вивезли, брак індивідуальностей і характерів, хоча є дуже багато хороших людей, що не знайдеш таких в нашій Галилеї... Тим зломаним, пригнобленим й заляканим душам із левиною силою треба чогось великого, ідеї-правди, свободи, натхнення, а разом з тим хліба й праці... Аж дивно і страшно, що серед такої краси й багатства природи могли так підло жити люди немов зацьковані звірі... Чужі павуки обмотали нашу душу... Одначе це верхня, чужа одежа, під якою б'ється українське серце..."

В листі від 8. 11. 1941 р. писав: „За ці підпали (прим.: большевицькі агенти висадили в роковини жовтневої революції Успенський собор Печерської Лаври та спалили будинок Уні-

верситету) німці розстріляли раз 100 людей закладників, а другий раз 300. Ситуація невиразна. Люди залякані й розгублені. Багато стоїть „з боку”, а багато дивиться на все „нове” спідлоба. Дивна й підступна атмосфера... А все-таки життя цікаве й велике, тільки ми, дрібні сучасники, немов ті діти будуємо свої паперові кораблики й обкидаємо себе болотом... А земля потребує крові, праці й чистих, сильних рук та здорового зерна ідей, а не чужих підмінок...”

Пізнаючи щораз більший круг людей та здобуваючи їх симпатію й довіря, він переконався, що його передчуття, мовляв, „під верхньою, чужою одежею б'ється українське серце”, було правильне. Коли він в березні 1942 року приїхав на кілька тижнів до Львова, то з великим признанням та прихильністю розказував про своїх київських знайомих, про їх велику інтелігенцію та глибокі знання, зокрема серед жінок. Говорив, що на Східні Землі треба підбирати інтелігентних і освічених людей, щоб дорівняти тамошнім. Оповідав, що навіть у зовнішньому вигляді киян помічається корисна зміна, люди виявляють вроджений українцям смак і елеганцію, а тому, вертаючись у травні знову до Києва, забрав зі собою „львівський одяг”, щоб не відрізнятись на вулиці (з конспіративних причин).

Душевне піднесення, що його давав побут в Києві, вкупі з вродженим йому почуттям обов'язку й чести кріпили його сили серед важких обставин, серед холоду й недоїдання, безперервного переслідування гестапівськими агентами. Не зважаючи на всі труднощі й небезпеки, він вперто й послідовно вів революційну роботу, поширював визвольні ідеї, приєднував для них прихильників і борців. В листі від 2. 3. 1942 р. писав: „Мої друзі — добрі хлопці, що можуть, те роблять. А роботи „гук”, а все на наших молодих плечах. Подужаємо й дамо раду. Хоч би довелося землю рвати, а таки дійдемо до мети... Вдоволення з праці знаходжу, хоча приходится пережити не одно розчарування, важку хвилину. Але я вже маю таку вдачу, що тоді почуваю себе сильнішим, чим складніша ситуація...”

В листі від 15. 12. 1941 р. писав: „Хотів би вже раз чоловік дихнути й розвинути свої сили „во всю”, а так все довбай і довбай... Чую в собі силу й енергію. Видержати, йти безперестанно вперед і працювати, хоч би руками землю рвати”.

При всій цій дрібній, виснажливій організаційній роботі він знаходив час і силу для праці над собою, на глибокі студії,

на розробку ідеологічних проблем українського визвольного руху. На жаль, його праця, яку він мав при собі в хвилині арештування й смерті, пропала в київському гестапо. Крім цього він, колишній провідник Юнацького Сектора ОУН, завжди присвячував велику увагу ідейному вихованню молоді. В листі від 16. 2. 1942 р. писав: „Я думаю, що добре було б зібрати різні цікаві картини з нашої боротьби, процесів, життя революціонерів, щоб захопити молодь великою пригодою, романтикою боротьби, ризиком, що дух забиває, замість усяких чужих Шерлоків”. Ця його думка набирає особливого значення й актуальності тут на еміграції, де наша молодь серед моря чужих впливів живе під загрозою захоплення чужими ідеями й послідовної денаціоналізації.

А його особисте життя... Воно теж було багате на переживання та події в останньому році його буйного й високого життя, хоча повністю підчинене суворим вимогам революційної діяльності. „Коли вимагаєш чогось від другого, то сам найперше так роби й поступай” — так писав у листі від 3-го березня 1942 р. Його суворість для себе самого межувала зі самозреченням — хоча аскетизм зовсім не був властивий його вдачі. Навпаки, він любив повноту життя, не лише працю й боротьбу, але гармонійне поєднання потреб тіла й духа, кохання, красу природи, мистецтво й особливо музику, естетику й комфорт побуту, витонченість поведінки з людьми, чепурність одягу, але все це вважав за речі, які треба відсунути на другий план, а навіть їх зректися, коли цього вимагають обставини визвольної боротьби.

В листі від 16. 2. 1942 р. писав: „Людина бажає особистого щастя й радості. Не раз я як бездомний, блудний син, хотів би мати свій дім, своє родинне вогнище, одначе, як того мандрівника, все буде мене приваблювати нова праця, нова проблема, нові люди, нові, незнані країни духа й чину, краса нових переживань, поривів, подорожей... При тому я завжди тужив за вірним, дружнім серцем і глибокою любов'ю... Моя ідея, праця й любов — це добрі друзі на моєму життєвому шляху”. Але: „праця й обов'язок важніші, як особиста приємність і радість. Як можна радуватися особистим щастям, коли бракує його докруги?..”

І задля цього „щастя докруги”, задля щастя його земляків, він відрікся власного дому й родинного вогнища та вибрав трудний, суворий стиль життя українського революціонера-підпільника.

Дня 25 липня 1942 р., около год. 3-ої сполудня у Києві на розі вулиць Фундуклеївської (Леніна) і Театральної дві кулі гестапівського агента нанесли йому смерть на 31-му році життя. Це був жахливий удар для його сім'ї. В нашому горі єдиною розрадою для нас була свідомість, що Бог дозволив йому уникнути жахливих тортур, яких напевно не шкодували б йому гестапівські кати, коли б він живий їм у руки попався, та що згинув він за волю України, а його гаряча кров всякнула в святу землю нашої Столиці, яку він полюбив до останнього удару свого шляхетного серця.

Ю. Шанта

ГЕРОЇЧНИЙ ФІНАЛ УКРАЇНСЬКОГО ПЛАСТУ НА ЗАКАРПАТТІ (бій на Красному Полі)

Випадок хотів, щоб другі українські визвольні змагання започаткував кошовий пластунів при бувшій ужгородській Учительській Семінарії в березні 1939, а продовжував їх також вихованець Пласту Роман Шухевич аж до своєї лицарської смерти в березні 1950. Однак не є випадком, що на Закарпатті пластуни стояли в передових лавах борців проти мадярів. Це передбачив навіть чужинець, нотар чеської національності, три роки раніше. У 1936-му році у селі Кальнику відбулася зустріч ужгородських і мукачівських пластунів. Після цієї зустрічі згаданий чех ось що сказав до місцевого пластуна Юрка Бороша (загинув з німецької руки в Україні): „Ми, чехи, маємо свою державу, але ми її втратимо. Ви, українці, не маєте своєї держави, але ви її здобудете”. Це пророкування ще не здійснилося, але той чех збагнув, що українська пластова молодь була готова боротися за найвищий національний ідеал — власну незалежну, соборну державу. Провідником ужгородських пластунів на стрічі був кошовий Михайло Козичар. Завдяки всебічній допомозі бывшего мукачівського пластуна Михайла К(іштулінця) Козичар був спроможний три роки пізніше повести ужгородських семінаристів до бою з гонведами.

Загально прийнято називати борців за волю Срібної Землі Карпатськими Січовиками, немов вони всі були членами напів-

мілітарної організації Карпатських Січовиків у сірих мундурах із мазепинками. Так воно не було. Збройна боротьба з мадярами мала спонтанний характер. За зброю бралися не тільки хустські Січовики, в котрих склад входили українці зі всіх українських земель, але найбільше було недавно прибулих хлопців із Галичини, переважно з Лемківщини. До боротьби ставали також молоді закарпатці, які не тільки ніколи не носили січових мундурів, але навіть взагалі не були формально членами Карпатської Січі. Для прикладу, гурт хлопців, що повертався зі зброєю із чеського війська на Березнянщину, заатакував гонведів під горою Темник, на південь від Перечина. Проти мадярів виступали також українці, що служили при пограничній фінансовій сторожі, зокрема під Виноградом та Іршавою.

На спеціальну увагу заслуговує спонтанний збройний виступ бувших ужгородських семінаристів на Красному Полі під Хустом. Це передовсім тому, що, хоч не мали потрібної для того військової підготовки, вогнем із крісів, а передовсім із трьох ручних скорострілів, завдали переднім лавам гонведів на роверах поважні втрати, а решту змусили до відвороту. Щойно свіжі лави гонведів перемогли семінаристів. В бою відзначилися кулеметчики, що вогнем прикривали відступ частини хлопців, коли гонведи почали окружати їх. Завдяки кулеметчикам опір не скінчився другими Крутами, бо деяка частина семінаристів врятувалася.

Цей збройний виступ знайшов широкий відгомін на Закарпатті, зокрема серед студентської молоді. Місце бою стало свого роду святим місцем на Закарпатті, часто відвідуване молоддю. Ця подія спричинилася у великій мірі до поглиблення і закріплення української національної свідомости під мадярською окупацією. Нерідко із дітей змодаризованих батьків виростали свідомі українці. Навіть Юрій Смолич у своїх спогадах про подорож по Закарпатті із Юрієм Яновським згадує, що вони стрінули сімнадцятилітнього гімназиста, який висловив жаль, що не міг служити у „війську Волошина”, бо ще був занадто молодий.

Після бою на Красному Полі професор Ужгородської Учительської Семінарії Мураній, що взагалі не почував себе українцем, сказав до студентів: „Ніколи не смієте забути за них (поляглих). Вони згинули за рідний край”.

Тільки два бувші семінаристи, учасники згаданого збройного виступу, після війни опинилися на північно-американсь-

кому континенті. Це і є причиною, що український читач майже нічого не знає про цю значну подію.

Тому я хочу поділитися своїм спогадом про перебування семінаристів в останні двадцять чотири години перед боем. Я не був семінаристом, тільки випадково долучився до них. Тому не був обзнайомлений як слід з деякими справами. Зокрема не знав, яку конкретну роллю мав відіграти проф. Яків Голота, якого дехто згадував у зв'язку із цією подією. Я знав добре проф. Голоту вже раніше. Він був улюблений між семінаристами як добрий український патріот і, мабуть, чимсь спричинився до рішення семінаристів іти на фронт. Однак я ні разу не бачив його між семінаристами за цілу добу, тому і не згадую його.

Які ідеали присвічували семінаристам дорогу, коли вони ішли на прою із стократно переважаючим ворогом — це найкраще з'ясував провідник Михайло Козичар. У січні 1939 на пластовому з'їзді в Хусті він ось що сказав (цитую із книжки Степана Папа-Пугача „Пластовий Альманах”, Видання ЮГ, Рим 1976, ст. 131):

„Над землею кн. Корятовича замаяв жовто-блакитний український прапор. Наспів час, коли має здійснитися наша Національна Правда, що взяла свій початок від Великого Володимира, що за неї боровся Богдан Хмельницький і умирав Іван Мазепа, що за неї кривавилось українське серце під час визвольних змагань та за яку пролилась українська кров на паризьких і роттердамських вулицях. Ми, молодь Закарпаття, жили цією одною Національною Правдою...

Український Пласт виховав закарпатцям нову, характерну людину, **готову до великого чину**” (підкреслення наше).

Візія золотоверхого Києва манила пластунів-семінаристів. Того Києва, до котрого перед двадцяти роками Всенародній Хустський Конгрес виражав своїх делегатів, щоб 22 січня 1919 передали бажання закарпатців прилучитися до українського материка.

Ідея збройного виступу семінаристів проти наступаючих мадярів зродилася у містечку Севлюші (окруженому з північного сходу виноградниками, чому було змінено назву Севлюш на Виноградів). Він лежить не цілих двадцять кілометрів від мадярського кордону і понад двадцять кілометрів на південний захід від Хусту. Після загарбання мадярами Ужгорода й Мукачеве в осіні 1938 до Винаградова були переміщені деякі установи й школи. Сюди були приміщені і злучені разом обидві

Учительські Семінарії, українська з Ужгорода і москвофільська з Мукачева. Слід зазначити, що на протязі двадцяти років директором Ужгородської Семінарії був батько національного відродження закарпатців о. Августин Волошин. Одним з організаторів виступу семінаристів на Красному Полі був поручник резерви Михайло К(іштулинець), бувший курінний пластунів при Державній Торговельній Академії в Мукачеві, він поміг роздобути зброю, вибрав стратегічно найліпший пункт для опору, постарався о нічліг для семінаристів і транспорт поїздом на місце бою, а в міжчасі подався до Хусту організувати поміч для семінаристів. Постійним директором школи, в якій вчився Кіштулинець, був другий найвизначніший будівничий Карпатської України, поруч о. А. Волошина, проф. Августин Штефан.

Мадярський наступ на Карпатську Україну попередила неймовірна подія в Хусті. У вівторок дня 14-го березня, прийшовши рано до праці в Уряді Опіки над воєнно-пошкодженими у Виноградіві, ми, пів десятка урядовців, були ще в піднесеному настрої після недавно відбутої Шевченківської академії, коли прийшов наш співпрацівник Василь Ч (оль) із тривожною вісткою, що чеське військо в Хусті збройно заатакувало Карпатських Січовиків. Це діялося в той час, коли вже було відомо, що мадяри концентрують військо на кордоні Карпатської України. Тяжко було знайти якусь логіку такого чеського поступовання, бо нікому з нас навіть в голову не приходило, що Прага вже тоді виконувала волю Берліна, хоч в ній ще маяли державні трикольори. А волею Берліна було не утруднювати, але навпаки, улегшувати окупацію Карпатської України мадярами. Тому ген. Сватек був готовий боронити кордони держави перед мадярами, тепер чеське військо дістало наказ роззброїти в Хусті Карпатських Січовиків, щоб не могли ставити збройний спротив мадярам. Коли команда Карпатської Січі, не знаючи, що має в дійсності до діла з німцями, а не з чехами, відмовилася капітулювати і віддати зброю, що недавно забрала із жандармського магазину, військо заатакувало об'єкти Карпатської Січі. Щойно на інтервенцію уряду Карпатської України Карпатська Січ зложила зброю і чехи припинили атаку. Сімдесят двох січовиків загинуло, а велика кількість була поранена. Решта залишилася без зброї.

Наступної ночі, ранком 15-го березня мадяри почали наступати на Виноградів. Це стало відомим, коли по Ардовецькій

вулиці раптом серед темної ночі затарахкотіли гусениці чеських панцирних авт, що покотилися у напрямі мадярського кордону. Але за не цілі дві години вони повернулися назад. Виглядало, що чеські офіцери їздили на кордон тільки для того, щоб узгодити з мадярами передачу міста. Замість іти проти мадяр військо почало відходити у протилежному напрямі, до Румунії.

Тимчасом в Хусті відбувалося засідання Союму. Невідомо коли воно скінчиться. Треба було стримувати наступ мадярів за всяку ціну. Хто мав це зробити, коли покликане для того військо капітулювало? В Хусті ще залишилося зо дві-три сотки живих і здорових січовиків, але вони без зброї. В цій ситуації пластуни при Учительській Семінарії під проводом Козичара взяли на себе те неспівмірно тяжке завдання — боронити Хуст і стримувати поступ гонведів. І так, дня 15-го березня, прийшовши рано до школи, значна частина семінаристів, замість сідати в шкільні лавки, на заклик Козачира приєдналася до нього. Це були ті, що не хотіли погодитися із суворою дійсністю. Не хотіли погодитися, що короткий пробіск волі був тільки приемним сном. У своїх уявах вони бачили повторення сцени перед тисячі років, як із наступаючою ордою **ставав на прю хоробрий, легендарний князь Лаборець...** І тепер темна хмара довголітньої неволі от-от знову заслонить сонце свободи.

В усіх було одне бажання: не потребуємо і не хочемо вас **тут гонведи!** В якій іншій, більш зрозумілій мові могли це сказати мадярам, як не у мові крісів і скорострілів? Вогнепальними сальвами, а не цвітами хотіли вони привітати непрощених гостей!

Але де взяти зброю? Чеський командант у Виноградові в аrogантний спосіб відмовився видати зброю. І тут стали в пригоді меткий поручник резерви, начальник залізничної станції в Королеві над Тисою Михайло К(іштулинець) і, ближче невідомий авторові, відважний, очайдушний жандарм, що вмів добре загравати на охоті чехів до життя.

В той час, як хлопці терпеливо, бездільно чекали на шкільному подвір'ї на маршовий наказ, Козичар із малим гуртком своїх найближчих друзів був у постійному русі. До того вузького кружка друзів Козичара належали: правдивий красень Юрко Пекар із клясичним обличчям і золотистими кучерями, сильно збудований пряхівчанин Іван Попович і досить кремезної будови, трохи присадкуватий семінарист Лазорик, так

здається називався він. Був це єдиний бувший вояк, вже одружений — помічник і дорадник Козичара. Козичар кілька разів кудись відходив з ними і знов повертався. Один раз забрав зі собою мабуть понад десяток хлопців і повів їх кудись, іншим разом, повернувшись між нас, приходив від одного гуртка до другого і рахував нас. Для чого — це виявилось пізніше.

Реакцію військовиків на намір семінаристів іти на фронт добре характеризує такий епізод. Перед нашим вимаршом я зайшов на квартиру, щоб перевзутися. Застав там обох моїх співмешканців О. Горза і М. Петровця. Один з них був підстаршиною, а другий старшиною резерви. Оба були свідомі українці. Горзо недавно з патосом деклямував на Шевченківським святі поему Юрія Клена „Україна”. Але коли довідався від мене, що семінаристи відходять на фронт, він попав у жах.

— Чи ви збожеволіли? Та ж це наступає регулярна армія! Розумієте що це значить? — репетував Горзо.

Семінаристи і самі знали, що це значить іти на фронт і не робили собі з того приводу ніяких ілюзій. Слід сказати, що їхній пересічний вік був щонайменше двадцять років.

Вже була обідня пора, коли ми вирушили в дорогу. Мене здивувало зразу, чому ми йдемо на північний схід у напрямі Хусту, замість на південь, звідки наступають гонведи на Виноградів.

У Виноградові вже почалася весняна відлига. Падав мокрий сніг. Дорога була мокра. Але чим далі на північний схід ми посувалися, тим зимніше ставало. Маршували ми двійками. Не співали. Не в голові був спів. Йшли досить повільним, майже відпочинковим кроком.

Минали панораму виноградників, що залишалися по лівій стороні. Скільки нас? На закруті я почав рахувати, але щось помішало. Шкода. Хотів знати скільки нас є точно. Мабуть було нас близько сотки.

Ще був білий день, коли нам трапилася по дорозі велика несподіванка. Ідемо дорогою, по лівій стороні вздовж засадженою деревами. Дивимось перед себе і що ми бачимо на віддалі не цілих двісті метрів? Іде перед нами сотня чеського війська по правім боці дороги у тому самому напрямі і поволі складає кріси зі штиками й амуніцію на купу при дорозі. Шосе досить широке. Наші передні ряди проходять попри вояків по лівій стороні і забирають кожний по одному крісові зі штиком і кілька десятків набоїв у кишені. На краю дороги по правій стороні стоїть жандарм із жовто-блакитною перев'язкою на лівому рукаві і підганяє вояків рухом правої

руки. Праворуч від нього лежить на снігу понад десять хлопців у цивільних одягах, так як і ми, із крісами скерованими на дорогу. Було це все за горбком із закрутою, тому тих хлопців не було видно здалека. Добре місце вибрав жандарм для роззброєння чеської сотні.

Як забрали хлопці зброю зі землі, наступні почали відбирати зброю від вояків прямо з рук.

Ми, пластуни, завжди уважали, що носити зброю — це велика честь. Віддавати зброю з рук, навпаки, ми уважали за щось принижуюче. Тому, коли я підійшов до вояка, я дуже уважно обсервував вираз його обличчя. Хотів відчитати з нього, що той вояк відчуває, віддаючи з рук зброю. Вираз байдужості і ніяких емоцій не було видно на обличчі.

Коли чеська сотня відійшла, хлопці піднеслися зі снігу і долучилися до нас. На місці ми звернули зі шляху на південь і почали сходити із горба вниз.

Починало стемніватися, коли ми опинилися у селі Веряця в долині Тиси. Використовуючи рівний терен, наш єдиний бувший вояк між нами Лазорик по дорозі вчив нас, як розставлятися в розстрільну. З одної селянської хати вийшов парубок і крикнув до нас:

— Хлопці, тримайтеся. Радіо із Хусту голосило, що йде поміч... (Не хочеться повторювати далі ту нісенітницю, хто мав іти на поміч. Та радіопередача уможливила мадярам застукати наш актив на місцях і багато вимордувати, нерідко нелюдськими тортурами. Радіостанція була у безвідповідальних руках).

Із Веряці ми пішли прямо на залізничну станцію у Королеві над Тисою. На пероні чекали на нас два чи три пасажирські вагони, в котрі ми зразу зайшли. На полицях чекала на нас приємна несподіванка у формі пресмачних військових сухарів із присмаком посолодженої кави. Якби то було три місяці скоріше, то можна б було думати, що тут бував недавно святий Николай. Не можна не помітити, що відібрання зброї від чехів, ці вагони з військовими харчами і багато чого іншого було заздалегіть заплановано і підготовлене.

Вже було цілком темно, коли ми прибули до Королева. Хтось мусів пильнувати за рухом мадярів на кордоні біля Вілоку, бо наші провідники навіть не виставляли вартових вночі. Цілу ніч хлопці спокійно спали, хоч, на відміну від Виноградова, тут було досить холодно. Хлопці спали і мабуть не чули, коли до вагону зайшов середнього віку чоловік і з

помітним галицьким акцентом попросив „одного на добровольця”. Ніхто не голосився. Коли я зголосився, він приказав старшому віком залізничному робітникові принести ручну пилу. Повів нас полем до телеграфічного стовпа і наказав підрізати. Підрізаний стовп повалився, але перервав тільки один дріт. Не було чим перетяти решту дротів, тому ми тільки обмотали їх і зв'язали разом перерваним дротом. Залізничний робітник був помітно заляканий, мабуть тому, що в Королеві було багато мадярів і він міг боятися доносу. Чи нам тим способом пощастило перервати телеграфічне получення з Мадярщиною, щоб місцеві мадярські прислужники не могли інформувати гонведів що тут діється — важко сказати.

Ще один цікавий момент хочеться відмітити у зв'язку із перебранням зброї від чеських вояків. Я із здивуванням запитав, що нас було точно стільки, скільки чехи віддали крісів разом із трьома ручними скорострілами. Не був ані один злишний кріс і ані одного не забракло. Щойно тоді я зрозумів чому Козичар рахував нас у Виноградові. Видно, що К (іштулинець), як начальник станції у Королеві, знав скільки мають крісів вояки і повідомив про це Козачира телеграфічно. Ті хлопці, що роззброїли чехів, мали прибути сюди також з Виноградова, здається поїздом. Кріси для них Козичар мав знайти у військових казармах у Виноградові після відходу чеського війська.

Прийшов історичний ранок 16-го березня 1939. Мабуть десь біля восьмої години почався рух на залізничній станції. До наших вагонів причепили локомотиву і ми поїхали у північно-східному напрямі. Коли я незадовго виглянув крізь вікно, я побачив в уніформі залізничника добре знайомого мені бувшого курінного пластунів при Державній Торговельній Академії в Мукачеві сперед п'яти років. Він ішов полем у тому самому напрямі, куди ми їхали. Що він тут робить і куди він іде? — мигнула мені думка в голові (Я не знав, що він був тут начальником залізничної станції і яку роллю відіграв).

Наш поїзд зупинився перед залізничним мостом через Тису на лівому березі. Ми висіли із поїзда і пішли пішки около сто метрів аж до мосту. Тут я побачив, що Козичар і Лазорик мали замість крісів ручні скоростріли. Крім них ще один семінарист мав скоростріл. Козичар підійшов до нього, взяв від нього скоростріл і дав іншому, досить кремезному семінаристові із симпатичним обличчям і спокійним, лагідним

поглядом. Він значуще глянув на Козичара і взяв скоростріл та віддав кріс. Мій бувший шкільний товариш із горожанської школи і щирий друг, завжди балакучий Микола Г., що ще у Виноградіві назвав по прізвищу Лазорика і Поповича, котрих я досі не знав, тепер також поінформував мене, що, здається, той семінарист із третім скорострілом походив із села Апші (Середньої?). Сказав мені Микола також його прізвище, але я не запам'ятав його (Пап-Пугач згадує у своїй книжці, що із Козичарем згинув також Іван Грицак. Це прізвище є знайоме в околиці Апші. Залишається перевірити, чи часом тим третім кулеметчиком не був із Апші згаданий Іван Грицай).

Перед відходом на бойові позиції Лазорик уставив нас трійками. Ряд, в котрім був я і мій колега по праці та Василь Ч., довголітній шкільний товариш Петро Б., призначили для охорони приступу до Хусту перед мадярськими терористами, що мали знаходитися десь на лівому березі Тиси. Інші два ряди зі всіма трьома скорострілами пішли через міст на другий берез Тиси. Чому не дали нам одного кулеметчика? Відповідь на це питання прийшла незадовго.

Відійшовши недалеко, я оглянувся і бачив, як семінаристи ступали вже по середині моста. Ті семінаристи, що незадовго власною кров'ю писатимуть золоту сторінку історії збройної боротьби на Красному Полі під Хустом.

Наша третя група, розпавшись на кілька малих гуртків, без перешкоди посувалася у напрямі села Кривої, що лежить на лівому, протилежному від Хусту березі Тиси. Терористи, видно, десь поховалися і не показувалися.

Ми вже йшли мабуть приблизно одну годину, коли раптом на другім боці Тиси застукотіли скоростріли.

— Наші вже б'ються!, хтось викрикнув. За кілька хвилин скоростріли затихли і відізвалися знову щойно по довшій перерві. Віддаль була досить довга, тому крісів не було чути.

Нас взяла нетерплячка. Хотілося чим скоріше дістатися на другий берег Тиси і ми прискорили ходу.

Нарешті ми у селі Кривій. Нас перевозять поромом на другий бік Тиси. Зійшовши з порому перший раз за довгий час глянув я на годинник. Було точно половина дванадцятої. Тут же стояв стійковий студент і скерував нас на залізничну зупинку поблизу Хусту. На станції стояли два вагони із дізельовим мотором, оба вщерть заповнені молодими хлопцями, мабуть хустськими гімназистами.

За хвилину підбігали до нас два мої бувші шкільні товариші, недавні учасники бою на Красному Полі! Микола Г. і Юрко Г. засапані, червоні, неначе кров'ю облиті. Вони ледве врятувалися від погоні гонведів на роверах.

Микола ще із схвильованим віддихом інформував мене уривчастими реченнями про події на полі бою.

— Козичара оточили циклісти над Тисою... Пекар убитий... Петро Козак (із Малого Березного) не міг вже далі бігти і сховався в будці на полі. Його проколов гонвед багнетом... На початку ми змусили циклістів до відступу...

Наказ заходити у вагони перервав розповідь Миколи. Зайшли у вагон. Багато з нас стояло, бо на сидження не було місця. Майже половина підлоги вагона занята скриньками із ручними гранатами і амуніцією. Всі хлопці тримали в руках кріси. Це дивно. Тільки два дні тому назад сімдесят два січовики загинули з приводу нестачі кілька десятків застарілих жандармських крісів і пістоль, а тут раптом є досить зброї. Чи варто було платити таку високу ціну за ті жандармські кріси? Була чутка, що і цю зброю здобув від чехів якийсь жандарм. Невже це був той самий жандарм, що забрав зброю від чехів для семінаристів? Хто він був? Як називався? Його прізвище повинно бути записане в історії української збройної боротьби. Хто його розвідає?

Ми проїхали яких два-три кілометри, коли гонведи взяли наш поїзд під обстріл. Поспішилися. Не чекали, заки ми під'їдемо ближче і перші почнемо в них стріляти, так як це було із семінаристами.

Поїзд зупинився на підвищеному залізничному насипі перед поворотом вліво. Вискакуємо із вагонів і розтягаємося в лінію вздовж залізничного насипу. Тут також наша тричленна команда: поручник К (іштулинець) в уніформі залізничника, котрого рано бачив я у Королеві, далше ще один бувший мукачівський пласту́н, аспірант чотар в чеській військовій уніформі Андрій Цюга (знищений НКВД) і високий в окулярах інж. К (алужний), бувший старшина УГА.

Мадяри не перестають нас обстрілювати. Кулі покищо пролітають над нашими головами і вибухають за нами поблизу якоїсь річки (Ріки?). Перервали один телеграфічний дріт. Інж. К. каже, що це із італійських мінометів нас обстрілюють. Над нами кружляє ворожий літак. Видно, що гонведи пустили в рух свою військову машину. Вони рахуються з нами як із поважнішими противниками. Це заслуга виноградських кулемет-

чиків. Значить, врилися їм добре в пам'ять! Цікаво було б знати, скільки гонведів скошили кулеметчики?

Хочу побачити, звідки гонведи нас обстрілюють. Можливо їх видно із нашого правого крила? Перебігаю туди, але також нігде їх не видно, бо терен непередглядний. Перед нашими очима поблизу селянські хати і розлогий сад. Повертаюся і зупиняюся біля команди близько нашого поїзда.

Команда нашвидко обмірковує наше положення. Інженерові К. подобається наша позиція за залізничним насипом, але молоді старшини звертають увагу, що гонведи не обов'язково будуть атакувати нас спереду. Нас вже немає на протилежній стороні Тиси від мадярів, де були семінаристи спочатку і могли якийсь час тримати міст під вогнем у своїх руках. Гонведи вже масово висипалися на цей бік Тиси. На рівному терені можуть легко оточити нас перстеном і заатакувати зі всіх боків. Наперед хочать унерухомити наш поїзд, щоб відібрати нам можливість відступу. Це легке завдання. Вистачить, щоб одна міна із міномету попала в наш склад амуніції. Засідання Сойму закінчилося ще вчора. Делегати вже розійшлися із Хусту. Ми могли би ще стримати наступ мадярів на дві-три години, але за яку ціну?

Так нашвидко обмірковувала команда нашу ситуацію. Мадярські міномети не вгавали, але покищо ми не маємо ніяких втрат. Мінометний обстріл буде тривати доти, доки не висадять наш поїзд в повітря. А що потім? Жертвувати приблизно сотню студентської молоді? Команда не могла на це піти і постановила припинити збройний опір.

Наша поміч семінаристам із Хусту прийшла запізно, приблизно на дві години. Виглядало, що наш поїзд мав доїхати аж на позиції семінаристів біля моста через Тису, щоб допомогти їм відступити в разі потреби. Та сталося інакше. Плян не вдався.

Ніхто не знає скільки семінаристів загинуло на Красному Полі. Тільки вістка про кінцеву розправу гонведів над Козичарем та іншими декількома полоненими семінарстами дісталася з уст якорось гонведа до українців і була зафіксована на папері. Цитуємо ту вістку із „Пластового Альманаху” С. Папа-Пугача, стор. 9: „Козачир тяжко ранений... Чотири друзі донесли свого кошового до Веряці. Аж тут раптом мадяри оточили село. Схопили раненого з його побратимами. Зв'язали їм руки і під багнетами їх повели над Тису. Зв'язані були змушені ще нести свого раненого друга...

Над Тисою їх поставили у ряд. Зробили знімку. На пострах інших. Тоді мадярський офіцер приступив до Івана Поповича. Він кремезний за всіх. Заки на інших намірили скоростріли, офіцер розв'язав Поповичеві руки. Дав приказ:

— Бери і кидай свого провідника в Тису!

Хлопці не рухалися. Стояли над підмитим берегом ріки. Під ними круча. Офіцер ще раз повторив приказ. Не помагало. Розлючений офіцер з усієї сили вдарив його в лице. З його уст посипалися прокльони... Попович нараз випрямився. Звинно підніс свої руки і вхопив заскоченого офіцера за горло. Ступив крок назад і кинувся з ним у воду.

Загучав скоростріл. Скосив трьох друзів. Прошив і раненого на землі.

Мадярські вояки бігли берегом Тиси. У воді бачили, як кидалися два тіла. Попович не випускав офіцера із своїх рук. Прудкі води поривали їх все далі і далі... Нарешті тіло офіцера стало непорушним. Вояки казилися. Зачали стріляти. Труп Поповича поплив водою...

Бій на Красному Полі мав драматичний, зворушливий фінал. Мадярський офіцер хотів завдати тяжко раненому провідникові Казичареві ще й моральний удар. Вимагав від пряшівчанина Івана Поповича, щоб вкинув Козичара в Тису. Попович помстився за це на окупантові. Слова Козичара про готовість пластунів до великого чину стали дійсністю...

Клянучи, вояки вернулися на місце розстрілу. У своїй люті вони копали і знущалися над тілами вбитих. Відтак вкинули усіх у воду.

Так срібною Тисою до Чорного Моря поплила кров крапних синів Карпатської України, сповіщаючи усіх поляглих за свободу українських земель, що оце українське Закарпаття засвідчило перед світом про непоборність українського духа, що рветься до самостійности та свободи.

ПЕРША ЗУСТРІЧ

Моя перша зустріч з легендарними воїнами УПА глибоко закарбувалася в моїй душі. Я з подивом згадую тих, які в героїчній боротьбі за волю України з переважаючими ворожими силами жертвували своє юне життя.

Була весна 1944 року в Карпатських горах зеленої Бойківщини. Большевицькі армії в погоні за німцями вже дійшли до західніх українських земель.

На німецькому східньому фронті та в запіллі позначувався щораз то більший хаос. Безнадійної ситуації на фронтах вже не в силі були опанувати добірні дивізії СС й безприкладний терор у запіллі. Дизерція не поодиноких вояків, а цілих відділів ставала буденним явищем.

Щораз частіше доходили вістки про зріст та успішні дії УПА, що з тактичних причин перекинула в Карпати значну частину своїх відділів.

Один окупант покидав українські землі, а йому на зміну приходив другий. Проти одного й другого український народ провадив завзяту боротьбу, що її організованим виразником стала УПА.

УПА давала захист усім, без різниці національного походження та віроісповідання, хто бачив рятуюнок світу не в здичілих кровожадних диктатурах, а в демократичному ладі, в свободі людини та народів. Тож не диво, що в рядах УПА, побіч українців із усіх земель, боролися кращі сини поневолених Москвою народів, а теж італійці, жида, навіть і деякі німецькі демократи...

Зближався Празник Христового Воскресіння 1944 р. В затишному карпатському селі Т. задержалися два німецькі вояки й не зважаючи на строгий военний стан та дисципліну, безжурно відпочивали в одній селянській садибі.

Їхня довша зупинка в такий грізний час звернула на себе увагу одного відділу УПА, що таборував у довколишніх лісах. Зв'язковий УПА прохав мене, щоб познайомитися із цими німцями й розвідати, які їхні пляни на майбутнє, чи вони

припадком не порвали зв'язок з німецькою армією та не бажують із зброєю перейти у ліс.

В часі проходу я стрінув їх і довідався, що один із них це інженер механік з Берліна, а другий балетмайстер з Кельна. Люди високоосвічені та незвичайно вироблені товарисько.

В часі короткої зустрічі важко було зібрати потрібні інформації для УПА, тому я запросив їх на другий день свят до себе в гостину.

Прийшли вистроєні з китицями карпатського квіття та з Христовим привітом на устах. Вдаряла їхня ввічлива поведінка, а водночас і скромність — прикмети такі далекі їхнім товаришам зброї — здичілим гітлерівським грабіжникам.

Після кількох годин розмови я не мав найменшого сумніву відносно їхніх демократичних поглядів, симпатій до українських визвольних змагань, критичної настанови до гітлерівської доктрини та свідомости недалекої трагічної катастрофи Третього Райху. Але при найбільшому зусиллі я не зумів видобути інформації, чи вони зірвали зв'язок з німецькою армією. Тому, що в сільській садибі було дуже тісно, я попросив їх цю ніч проспати в мене. Радю погодилися, принесли свої наплечники та зброю — новенькі автомати. Пізно ввечері ми ще оживлено дискутували на різні актуальні теми. Я не втрачав надії на те, що таки врешті пощастить мені розв'язати загадку їхнього довшого побуту в нашому селі.

І оце несподівано прийшла розв'язка, що розвіяла всі здогади та сумніви. Балетмайстер вийшов зо мною за власною потребою. Я спрямував його за віддалені господарські будинки, а сам остав біля дому і втягав повні легені свіжого гірського повітря. І саме в цій хвилині несподівано освітили мене електричні лампки, і в їх тіні я побачив стрункі вояцькі постаті з крісами на плечах. Так неждано вони явилися кругом мене, немов вирости із землі.

Тоді в карпатських горах, побіч кількох відділів УПА, опинилися большевицькі партизанські банди Ковпака. Була мова теж про появу на Підкарпатті частин польської партизанки. Та в оцій хвилині я не мав часу думати, хто саме стоїть кругом мене. Я почув великодній привіт і зразу питання: „Як ці німці ставляться до української справи, які їхні заміри"? „До українського питання вони ставляться прихильно, але видобути від них які їхні заміри, я не успів" — була моя відповідь.

Лямпки погасли. Зза господарського будинку появився балетмайстер. Ніч була темна та тиха. Тільки по камені дзвонив закутим у залізо взуттям німець. І оце раптом зза вугла дому вискочив упіст, лямпкою освітив балетмайстра і грімко скомандував: „Генде гох!“ (Руки вверх).

Збентежений балетмайстер думаючи, що це либонь німецька польова жандармерія, почав протестувати, але дуло кріса та вдруге грізне: „Генде гох!“ змусили його до послуху. Проведено особисту ревізію і під ескортою скеровано його до мого дому.

Саме в цей час явився в дверях берлінець. Повторилася попередня сцена. Обидвох німців уведено до моєї світлиці та посаджено за столом. Під стіною з блискучими крісами в руках засіло трьох упістів — дужих, осмалених карпатськими вітрами та весняним сонцем юнаків. Напроти німців за столом примістився старшина УПА. Інтелігентні риси його гарного чоловічого обличчя, струнка та кремезна будова, новенький дбайливо притягнений військовий однострій — це все робило миле й вояцьке враження.

Перелякані та бліді німці ледве зуміли дещо привести до ладу розбиті нерви, коли старшина УПА почав говорити про те, що український народ рішив використати цю війну, щоб здобути собі незалежність, відняту йому большевицькою Москвою. Українці вірили, що німці не будуть їм перешкоджувати в тому. Але вони нарівні з большевиками почали знищувати український народ. Він був свідком, як німці по різних містах і селах розстрілювали українських патріотів. Українці відповіли збройними акціями в рядах УПА. Те, що німці роблять тепер в Україні — це жахливе „швайнерай“ (свинство) і за це з усіх сторін стрічає їх заслужена кара. Одиноким способом рятувати Німеччину від повної загибелі є негайна та масова участь німців в лавах борців за демократичний лад у світі. Старшина закінчив рішучим тоном: „Комен зі міт!“ (Ходіть з нами).

Спершу німці були дуже перелякані. В часі оповідання командира, на місці первісної тривоги, на їхніх обличчях появився глибокий смуток та зворушення до сліз. Останні слова упіста дещо збентежили їх.

Балетмайстер, що більше панував над своїми почуттями, промовив: „З початку ми думали, що попали в руки большевицької партизанки й були приготовані на найгірше. Ваші слова, пане команданте та українські емблеми на ваших одно-

строях впевнили нас, що маємо до діла з воїнами УПА, відомої із лицарської поведінки та зберігання міжнародних воєнних приписів. Ми вповні солідаризуємося з визвольною боротьбою української нації. Краща частина німецького народу теж змагається за вільну від диктатури Німеччину та за справедливий демократичний лад у світі. Ви боретесь тут за вільну Україну, а ми йдемо на наші рідні землі боротися за вільну Німеччину, там наші дружини, там наші діти. Мусимо створити один дружній фронт боротьби з насильством і диктатурами. Коли б не гнала нас туга за батьківщиною та ріднею, ми радо пішли би з вами”.

Хвилину царила мовчанка. Командир пронизливо глядів у вічі німецьким воякам, немов бажав вичитати, що криється в їхній глибині. Під стіною непорушно з кам'яними обличчями сиділи воїни УПА.

І оце командир перевів свій зір на новенькі блискучі автомати, на цю зброю, що її бажав мати у своїх руках кожний упіст.

„А Автомати ми заберемо!” — твердо промовив командир.

Обличчя німців знову збіліли, в очах відбився жах. Врешті промовив більше зрівноважений балетмайстер: „Пане команданте, коли ви заберете нам ці автомати, тоді перша стрічна стежа полевої жандармерії передасть нас, як дезертирів, під польовий суд і нас очевидно чекає розстріл. Благаємо вас: оставте, дозвоьте нам таким чином щасливо повернути до рідних хат”.

Командир насупився. Помічалася в ньому боротьба між бажанням цінної воєнної добичі та почуттям людяности. Упістам блистіли очі на вид вартісної зброї.

„А Автомати задержите при собі” — по хвилині байдуже промовив командир. Німці зраділи мов діти і перешепнувшись між собою, наче на приказ кинулись до своїх наплечників і з них вибрали на стіл добрі два десятки ручних гранатів. Вийняли теж дві більші підручні аптеки. Це все передали командирові для УПА.

Упісти зацікавилися гранатами й ліками. Німці давали потрібні пояснення.

Командир викликав мене на хвилину до сусідньої кімнати й спитав: „Що на вашу думку ми повинні зробити з цими німцями ”?

„Робіть, як наказує вам вояцька інтуїція та добро України” — відповів я.

Ми повернули назад. Командир строго промовив до німців: „Коли дасте нам вояцьке слово затримати в тайні все, що сьогодні тут відбулося — ми звільнимо вас. Але пам'ятайте: Як на цей дім і на це село через ваш донос впадуть німецькі репресії — тоді ми вже не пощадимо ні одного німецького вояка!

Настала святочна хвилина. Німці в притаманний своїй расі спосіб підорвались, виструнилися мов свічки, засалютували і, стискаючи командирові руку, урочисто заявили: „Даємо вояцьке слово, що про це все збережемо строгую тайну!”

Взаємний салют і командир та воїни УПА струнко вийшли з хати, поринаючи в темінь глухої карпатської ночі. Виструнчені німці довгий час гляділи їм у слід.

Мовчанку перервав тим разом інженер: „Ми перейшли всі фронти, бачили різні армії, але таких шляхетних і елегантних вояків не стрічали. Народ, що має таке військо, мусить здобути загальне признание в культурному світі та добитися свого права. Я бажаю цього Україні із цілої душі!

„Я теж!” — у глибокій задумі докинув балетмайстер.

Пізня пора поклала край дальшим розмовам.

Ранком німці, вписавшись у мій пам'ятник (його зберіг я до сьогодні), сердечно розпрощались, бічними шляхами пішли в дальшу непевну дорогу. Цього дня, з огляду на близьке сусідство німецької поліційної станиці, я на всякий випадок заховував потрібну обережність, але німці додержали слово.

Цей ясний спогад першої зустрічі з воїнами УПА глибоко закарбувався у моїй душі.

Арсен Курган

СПОГАДИ ЮСТИНИ

(Уривок оповідання з часів УПА)

До болю сумно розцвіталась весна. Жалібно щебетали, повернувшись з вирію, пташини. Якось не радо розбуджувались поля. Сумом шуміли луки. Тривожно й стримано цвіли сади. Лиш передчасно вкривались білим цвітом калини, немов спішилися, щоб завітчати повстанську славу. В маєстатичній самопошані гордо шумів ліс „Високий Камінь” і чекав на останній, смертельний бій.

Вістки від Андрія давно не було. Аж ось на досвідку, у Велику П'ятницю, хтось умовлено постукав у вікно, що вихо-

дило в сад. Це був десятилітній Павлусь-сирота, син Андрієвого друга з підлісних Гаїв, що простягались вздовж лісистих горбів, на підступах до лісів „Високого Каменя”. Родичів Павлуса вивезли большевики в сороковому році. Тоді, як забірали родичів, Павлусь був у своїй бабусі, так і залишився. Від тоді Андрій опікувався Павлусем і полюбив його мов рідного сина, а Павлусь був за це дуже вдячний і радісно зжився з Андрієм мов рідним батьком. У Павлуса мудрі, веселі й мов вуглики чорні очі, така ж чорна чуприна. Завжди, мимо своєї сирітської долі, життєрадісний і веселий. Коли лиш забігав до мене, чи серед ночі чи на світанку, своєю радісною усмішкою і вісткою від дядька Андрія розвівав сум і звеселяв горе. Я завжди давала йому кусник хліба і кілька кісток цукру, що зберігала для нього. Він радісно дякував і, прощаючись веселою усмішкою, вітром біг назад на свій пост у своєї старенької бабусі.

Та цим разом Павлусь був не такий, як завжди. Увійшовши в хату, став мовчки біля порога, похиливши голову. На мій привіт — „Здоров Павлусю” — він лиш на мить глянув на мене. В його очах блистіли дві великі мов горох сльозини. Він з невимовним жалем затискав уста і боровся зі собою, щоб не розплакатись. Я його розуміла: він завжди казав, що повстанці не плачуть. Він миттю дістав з-за пазухи свого сірjчка якусь торбинку, поклав на стіл і вибіг з хати. Заки я встигла вломити кусник хліба та взяти кілька кісток цукру, Павлусь вже був далеко в полі.

Він зайчиком стрибав босими ніжками по зимній ріллі, а холодний весняний вітерець розвівав його буйну чуприну. Потім він підніс вгору сірjчок, прикривши ним головку, мабуть, щоб заховати своє важке ридання. Тепер він виглядав мов великий темний клубок, що котився полями на зустріч багряній заграві, за якою народжувався день. Я вдивлялась за ним, аж поки він перемінився в маленьку кульочку, що губилась в ранній імлі, якою вкривались поля.

Вернувшись до хати, я тривожно заглянула до торбинки, що її залишив Павлусь. В торбинці була повстанська шапка... Я вмить впізнала — Андрієва шапка, а в ній жменя заржавілої кров'ю землі і довша записка. Я зрозуміла... Андрій загинув і хоч я знала, що для нього і його друзів іншого виходу немає, невимовний жаль стискав за серце. Щоб хоч на хвилину опанувати себе, я почала читати болючу змістом записку:

„СУ. Дорога Юстинко! З сумом і жалем приходиться нам сповістити, що Твій брат Андрій, наш Друг „Тужливий”, командир нашого спецвідділу загинув смертю Героя в бою з нашим відвічним ворогом. Не плач, не ридай Юстинко, а будь горда, що мала такого брата, як ми гордимось, що мали такого Друга-командира.

Кілька днів тому, наш невеликий відділ дістав наказ, продертись крізь ворожі застави і з сховищ далеких хуторів перенести рештки боєприпасів і харчів. Хоч як ми спішилися та за короткою показалаась весняна ніч. Ми рішилися на короткий хоч більш небезпечний шлях, щоб добитись до ліса перед сходом сонця. Обтяжені, втомлені друзі і коні ледве волоклися горбовим схилом, маючи перед собою лиш біля вісімсот метрів до ліса.

Нараз по другому боці горба загуділи танкові мотори. Друг „Тужливий” приказав нам усіма силами бігти до ліса, а сам, взявши дві протитанкові зарядки, скочив у найближчу, колись вириту гарматнім стрільном, яму. Коли із-за горба показалаась смертельна потвора і скрутила в напрямі нашого відділу, він цільним пострілом вжалив її, заки вона встигла плюнути на нас скорострільним вогнем. Закрутившись на місці, „зореносний” дригнув і поглинув в полум'ї. Коли Друг „Тужливий” брав приціл до другого танка, що показався із-за горба, струм з танкового скоростріла випередив його і пересік повстанську грудь.

Ми добігали до ліса, як сильний вибух розірвав горючий танк. Ми бачили як з'явився ще третій танк. Вони дали кілька гарматніх і скорострільних серій по лісі, під'їхали до ями де лежав наш Командир, взяли його тіло, кинули на танк і від'їхали до села, де стояла їхня танкова частина.

Біля дев'ятої години ранку перед селом, де автострада розходилаась з іншим шляхом, енкаведисти зігнали гурт бабусь, старичків і дітей. На асфальтному бруку лежало ниць обдерте з повстанського однострою до нага тіло нашого Друга „Тужливого”. Перед ним стояв великий сталевий хижак. І коли із танка показався рудо-кучерявий великоносий лейтенант і, починаючи свою пропагандивну „реч”, плюнув на тіло повстанця, старики і діти перехрестившись почали в голос молитись і повертатись домів...

Того самого дня вечором, як сходив заплаканий місяць, друзі поповзли до ями, де згинув Друг „Тужливий”. Вони знайшли там його повстанську шапку, вложили до неї жменю

пересяклої його кров'ю землі і це пересилаємо Тобі, дорога Юстинко! Не ридай. Україна втратила вірного сина, відважного борця, родина мужа й батька, Ти втратила брата, а ми відважного, мудрого й улюбленого Друга. Віримо, що засіяна повстанськими кістками українська земля, в свій час, породить нових героїв... Героям Слава! Друзі”.

Я довго вдивлялась у записку, шукаючи в ній потіхи і розради. Потім, зняла з стіни ікону Богоматері, поставила на стіл за Андрієвою шапкою, засвітила перед Нею кусник воскової свічки, похилила голову і молилась. Молилася за всіх... Молилася і плакала над долею нашого безжалісно мордованого ворогом народу. А коли підвела голову, видалось мені, що великими краплинами-сльозами догораючої воскової свічки плакала й Богомати...

Я взяла Андрієву шапку і крізь городи, попри старий цвинтар поволоклась на могилу нашої Мами. Прокопала в гробі ямку біля Міська, поклала шапку, вкладаючи до неї галузку калини, що білим боєм розцвілась у головах на могилі Мами. Загортаючи землею шапку, просила: „прийми, Мамо, до себе Андрія другого сина свого, „Тужливого”. Прийми оцю політу його горячою кров'ю жменю нашої святої землиці, що за її волю він віддав своє молоде життя”.

Михайло Івасівка

ПРОПАЩА СИЛА (С по г а д)

Хто із львов'ян пригадує собі перші місця й дні, коли то московські чоботи крокували по нашому городі Львові. Для мене це дороге місто виглядало чомусь, немовби його хтось обдер з попередньої краси, здавалося, що і дерева інші, і доми сумні, й вулиці не такі, як були до приходу москалів. А люд міста Львова ходив понурий чомусь, немовби шукав когось, боявся, від когось утікав. Ресторани і інші крамниці були закриті, щойно в місяці жовтні деякі з них урухомлено. Першешство до купівлі мали червоноармійці, які мали зі собою безліч карбованців. Ці брудні і обідрані червоноармійці купували все, що попадало їм в руки так, що до кінця жовтня крамниці були порожні і не було що й купувати. Жителі Львова не спішили до крамниць, бо ніхто не сподівався, що

того товару ніколи вже не буде за влади комуністичної країни, де пропаганда казала „у нас всього хватаєть”. Я тоді працював в театрі ім. Лесі Українки і студіював драму. В театрі була атмосфера богемістична і ми не дуже були обзнайомлені, що діялося за мистецтвом. Кожний помічав, що наступають часті зміни в проводі театру. На початку мистецьким керівником театру був Володимир Блавацький, але вже при кінці грудня 1939-го року мистецьким керівником став Йосиф Стадник, а Блавацький залишився режисером і то під контролею режисера присланого з України, жида Лайна. Це був зверхник Блавацького. Міські крамниці названо на советський лад. Маслосоюз переіменовано на „Облспоживспілку”, а персонал залишився той самий, що був в Маслосоюзі до війни, але на місце директора Палія і Мудрика прийшли наші жиди, які співпрацювали з НКВД і виготовлювали списки осіб, яких москалі арештували. Вони погрожували дівчатам, мовляв, якщо вони не підуть з ними гуляти, то це буде мати погані наслідки. Пишу про це тому, бо я був дуже близько з дирекцією, урядовцями і усім персоналом Маслосоюзу, а опісля з Облспоживчою спілкою і про тамошні відносини докладно знав. Одной гарної неділі мій старший брат і я проходилися по місті й розглядали „чубариків”, як вони на кожному розі, скверах, на Валах, провадили пропагандивні віча про советський „рай”, а самі, Боже борони, брудні та й ще обдерті. Ми були коло пам'ятника Собеського і чули як біженці жиди з Кракова говорили „бачиш, то Собескі”, а з боку стояв червоноармієць і каже „да, ето советські”. Ми з братом обернулися, щоб не бачив, що ми сміємося і пішли далі. Побачивши, що Віденська кав'ярня відкрита, ми зайшли там і присіли при вільному столику й замовили ще дещо з передвоєнних ласощів. Кав'ярня наповнювалася гістьми старшого віку, між ними більшість — це советські офіцери й то вищого рангу. Около год. 10-ої вечером ввійшов до кав'ярні офіцер високий, було видно, що це вища ранга, але ми ще тоді не були обзнайомлені з їхніми відзнаками. Тому, що в кав'ярні не було вільних місць, офіцер розглядався, де б він міг присісти до стола. Цей рослий офіцер, погідної вдачі й з усмішкою на обличчі далі шукав за вільним місцем. Брат підніс руку до кельнера на знак, що ми хочемо платити. Кельнер підійшов до нас, подав рахунок і в ту мить підійшов до нашого столика цей самий офіцер, що шукав за місцем і попросив кельнера, щоб до цього столика приніс ще третє крісло. Заки кельнер приніс

крісло, офіцер представився нам, а ми йому, кажучи, що ми вже закінчили вечерю і йдемо додому. Коли ми вже хотіли відходити, кельнер приніс крісло, а офіцер попросив його, щоб змінив обрус і обслуговував наново нас трьох. Тоді мені було щось незрозуміле, чому цей офіцер присів якраз до нашого стола. Я дав братові знак ногою під столом, щоб ми таки попрощали офіцера, але він так сильно настоював, щоб ми залишилися разом з ним, що годі було й відмовити. Офіцер зразу ж сказав, що йому буде дуже приємно з нами „повечеряти”. Сиділи і випивали зі страхом до години другої і боялися сказати, що ми вже хочемо йти додому. Коли ми вийшли з „Віденки” і зупинилися коло Собеського, той офіцер запитав нас де ми мешкаємо. Брат відповів йому, що він має двоє дітей, а я вільний. Офіцер сказав мені: „ти йди додому, а я Івана відпровожу додому”. Другого дня брат прийшов до театру і розповів, що генерал В. У. був в нього в хаті до години 8-ої рано, дружина подала сніданок, а опісля він пішов до праці. Від брата я довідався, що це був генерал танкової частини на місто Львів. Так зачалася „дружба” між братом, мною і генералом В. У. Не було дня, щоб він не був в домі мого брата. Він примістив брата на працю „шефом магазину” й йому жилося гарно завдяки симпатичному генералу. Одного гарного дня в травні о год. 12-ій в полудне директор драматичної Школи викликав мене із залі і сказав: „ви вільні”. Думаю, що сталося, що мене звільнять зі школи. Так думали всі мої товариші з кляси, бо таке звільнення не віщувало нічого доброго за „радянської” влади. В учительській залі чекав генерал В. У. Запитав я його, що сталося, а він відповів мені: „підемо до мене, я хочу тебе угостити”. Коло вихідних дверей на вулиці стояло його авто. Він сказав своєму водієві, щоб поїхав до офіцерської крамниці при вулиці Сикстуській, а опісля до дому. Коли ми ввійшли до його кімнати, ми застали в їдальні стіл накритий на дві особи й доволі всякої їди а посередині стола пляшка польського 95% спирту. Генерал В. У. говорив повільно про всякі справи. Ніколи я не чув від нього лайливих висловів, які в той час були в щоденному вжитку червоноармійців. Під впливом горілки у мене з'явилася підвага запитати генерала чому москалі гноблять українців і за що? „Ти знаєш Глібову казку „Вовк та ягня”? — запитав мене генерал. — Отже, щоб українець не робив, усе він буде проти Росії. Така політика. Прошу тебе, щоб ти нікого про такі справи не питав і краще мовчи. А я нічого не чув, зро-

зумів? Давай вип'ємо за наше!" Потім він почав розказувати, як він сімнадцятирічним хлопцем воював у козацтві гетьмана Скоропадського. Цей загін перейшов потім до червоного козацтва. Коли він був у козацтві, то не признавався до своєї родини. Згодом його післали до військової школи, а потім до військової академії, яку він закінчив в ранзі офіцера й авансував до ранги генерала. Це було перед окупацією Західньої України. Його батьки були дуже багаті. Він мав дві сестри й двох братів. В 1920-му році большевики вимордували цілу родину.

Будучи у Львові цей генерал не мав іншого товариства крім мого брата Івана й мене. Кожний вільний час він був з нами. Одного разу генерал звернувся до мене з пропозицією, щоб ми поїхали до кав'ярні „Севілька” при вул. Пекарській ріг Пилсудського, там також був нічний льокаль зв. „Пекелко”. Ми їхали трамваем. Увійшли до кав'ярні, минули першу кімнату, а в другій зайняли стіл. Підійшов кельнер, ген. В. У. замовив два пива. Ми смакували пиво й в тій хвилині я спостеріг, що в куті при столику сидить військовий в шапці на голові й вперто дивиться на нас. Я сказав це В. У., що той тип цілий час глядить на нас. В. У. відповів мені, що він знає. В тій хвилині цей військовий прийшов до нашого стола й присівши заявив, що він знає генерала. В. У. заперечував, але цей настирливо доказував йому, де вони були разом і де почалося їх знайомство. В. У. легенько штовхнув мене ногою, я зрозумів, що я мушу негайно забиратися. Я перепросив обох і вибачився, що мушу відійти до своїх занять. Після виходу з кав'ярні я чекав на розі Пекарської на генерала і нараз я побачив, що В. У. скорим кроком вийшов з кав'ярні і скочив у трамвай ч. 9, а військовий за ним. Коли трамвай зблизився до вул. Зибликевича, В. У. вискочив і зник. Військовий розгубився, бо не знав у який трамвай вскочив В. У. Трамвай роз'їхалися, а військовий постояв розглядаючись на всі сторони на тій же площі. Другого дня прийшов В. У. до театру і розповів мені, що цей тип, який напастував його минулої ночі є його знайомий і що вони разом були на японському фронті. Він був при частині як „спецоддел”, іншими словами, НКВД. Цей тип хотів його арештувати за це, що він був у цивільному вбранні, за що в советському війську карають. Тому я змісця заперечував знайомство з ним й коли цей військовий прийшов в кав'ярні до нашого стола, я зразу зрозумів в чому справа.

Драматичний театр ім. Лесі Українки виїхав до Чернівців

на гастролі. В тому складі поїхав і я, діставши звільнення від директора школи на один місяць. В театрі я був на штаті актора і був зайнятий в п'ятьох песах. Коли ми повернулися з гастролей, я не пізнав своїх товаришів з кляси. З українців залишилося тільки кілька студентів, а решта були жиди біженці зі сходу, по-українському не розуміли, а про мову українську шкода було і думати. Директор школи був жид і приймав жидів без огляду на вік, а українців позвільняв. Із сороко-двох студентів, котрі здали вступні іспити на університет ім. Івана Франка й на цій підставі були прийняті до театральної школи, були самі українці, тепер я застав тільки таких студентів українців як: Ярослав Бенцаль, Степан Залевський, Орест Левицький, Міка Левицька, Рута Темницька, Лагодинська, Лежанська, С. Стадниківна, С. Гринкевич, М. Івасівка, решту місць зайняли жиди віком між 40-45 років і старші. Начальний командант НКВД (комісар) на місто Львів був жид прізвиськом Барвінський, який часто відвідував та провокував В. Блавацького, котрий очікував арешту з дня на день. В таких умовах працював наш корифей театру за московсько-большевицької окупації. Після повернення з гастролей наші дружні відносини з В. У. ще більше затіснилися. Ми зустрічалися часто у брата Івана, або умовлялися в котромусь ресторані. Дев'ятого лютого 1941-го року ген. В. У. телефонував до мене і сказав мені, що: „ми приходимо до тебе в гості тому, бо я дістав листа від своєї дружини й дочки з Владивостоку, які живуть там з своїми родичами”. Я нашвидкуруч приготував скромне прийняття включно з напійками. Ген. В. У. прийшов в товаристві якогось капітана і могого брата. В. У. сів до фортепіану, співав українські народні пісні і сам собі акомпанював. Після довшого часу гостювання я вийшов на вулицю дихнути свіжим повітрям. В тому часі були великі сніги і на хідниках тільки були протоптані стежки в снігу, який дохдив до пах. Коли я вертався до дому, напроти мене біг мій брат, футро на нім порозпинане, капелюх аж на очах, задиханий, перестрашений. Питаю, що сталося, брат оповідає, що капітан витягнув пістолю, звернув її до нього і каже: „ти українська буржуазна націоналістична сволоч, давай свій документ”. В тому часі генерал В. У. співав, бринькав на фортепіані й думав, що цей жартує і сказав йому, щоб залишив такі жарти. Капітан обернувся до генерала, а брат скористав з тої хвилини й вискочив до передпокою, вхопив футро і капелюх і вискочив на вулицю, щоб мене попередити про цей інцидент.

Коли ми доходили до камениці, почули стріли в моєму мешканні: один, два, три. Біжу сходами вгору, коли на пів дороги стрів мене пан П., бувший урядовець Маслосоюзу, який мешкав поверх вище, він сказав, що в коридорі стоїть військовий і просить, щоб ми прийшли. Я вмиг з'явився біля генерала В. У. заставши його спертого об стіну коридору. Він просив мене, щоб я завіз його до лікарні. Я попросив брата, щоб він про цей інцидент повідомив НКВД, а я повіз генерала до лікарні. Першу поміч дали в українській лічниці, яка була найближче, опісля відтранспортували його до військового шпиталю при вул. Личаківській і Гофмана. Вертаючи з лікарні я застав біля моїх дверей в коридорі безліч НКВДистів і ніхто з них не відважився вскочити в передпокій і розбродити цього хулігана, якого в помешканні залишив генерал. На початку просили його, щоб він вийшов, але він тримав в одній руці револьвер, а в другій руці чоколяду і їв. Тому, що в кімнаті було горячо, чоколяда топилася і він нею посмарував собі ціле лице. В одній хвилині, малого росту НКВДист вскочив в передпокій і закричав „одкинь оружжє, бо стріляю”. На цей заклик, забарикадований відповів „не подходи, бо стріляю”. Його закликали кількакратно викрикуючи, що будуть стріляти, вкінці він викинув свою пістолу на стіл, щойно тоді кількох вскочили до кімнати. Він побачив мене і вигукнув: „етот — українська націоналістическая сволоч і генерал тоже сволоч”. Його посадили до тюрми. В кімнаті залишилося чотирьох офіцерів, що робили обшук. Один сів біля „етажерки” з книжками. В перших днях, коли прийшли до Львова червоні, я спалив багато книжок, які були проскрибовані, а деякі сховав до пивниці. В „етажерці” були книжки й підручники, які я потребував до школи. НКВДист переглядав кожну книжку докладно. Останню книжку, яка знайшлася в його руках це був „Гамлет” Шекспіра. Він подивився і вже хотів положити на місце, але якось відвернулася тверда обкладинка і він побачив брошуру, червоно розмальована перша обкладинка брошури „Україна в огні і крові”. Він подивився на мене і скоро переніс зір на сторінки цієї брошури. Коли я побачив, що в руках НКВДиста ця книжечка, я майже завмер. Він спокійно переглядав сторінку за сторінкою, на яких були знімки вмираючих людей з голоду, опухлі діти, шкелети жінок з поясненнями під кожною знімкою, в яких місцевостях це діялося. Мені хотілося, щоб він не мучив мене довше, бо для мені здавалося, що це було дуже довго. Я чувся дуже неща-

сливим і думав, що це мій останній день на волі. Це було 9-го лютого 1941-го року.

НКВДист бачив моє обличчя і мою турботу. Він спокійно переглядав далі усі листки і час до часу споглядав на мене. Вкінці закрив брошуру положив її на місце, де вона була. Тортури мої закінчилися. Він запитав своїх колег, чи вони закінчили обшук, а відтак почали допит: де я пізнав генерала В. У. Я розказав правду, де це було і в яких обставинах. Питання: і ви подружили з генералом В. У? Моя відповідь була: Так. А про що ви говорили? Я і мій брат говорили як тяжко було під польською окупацією і як поляки переслідували українців, арештували, до шкіл не приймали українських дітей, казали змінити метрику на латинський обряд, засилали до Берези Картузької — одним словом, знущалися над нашим безбронним народом.

А що вам говорив генерал В. У.? Відповідь: генерал оповідав нам, яке гарне життя в Советському Союзі, школи за darmo, університети, усі хто хоче, може вчитися, а держава ще і дає стипендії для пильних студентів. Обшук і допити тривали від год. 9-ої вечора до год. 12-ої ночі, а в кінці один з них сказав: „збирайтеся підете з нами”. Коли мене привели на Лонцького і залишили в кімнаті, яка була холодна, мій страх ще більше охолоджував мене. До мене ніхто не приходив. В 2-ій год. над ранком прийшов до мене інший старшина і запитав „хто я такий”. Я сказав йому своє прізвище, а цей знову запитав звідкіля я знаю ген. В. У. Я старався повторити це саме, що я говорив тим, що були в мене в мешканні. Він завдавав мені знову подібні питання, які ставили його попередники: про що генерал говорив, що ми йому говорили, де ми його пізнали і т. д. Випитав про все, цей старшина вийшов і знову нікого годинами не було. Аж о 4-ій год. прийшов інший слідчий цієї страшної „установи” і ставив ці самі питання і відходив. Знову нетерпеливе чекання. О год. 6-ій рано ввійшов інший і знов, ця сама процедура, ті самі питання. Я відповів, немов все накрутив на записану ленту — ці самі відповіді. Після цього зізнання слідчий мені сказав, що я свободний.

Я був виснажений фізично і морально. Я вийшов на вулицю і не знав куди йти, додому, чи до театру. В театрі я мав довшу розмову з директором Театральної Школи жидом Шустером, якому я про все розказав. Він був секретарем партії і викладав у нас історію „ВКПБ”. Виклади тривали до год. 2-ої,

мала перерва, о год. 3-ій проба п'єси в театрі, в якій я мав малу роль, а вечором о год. 7-ій йшла вистава „Любов Ярова” Треньова на 5-ть дій 7-ім відслон. Виставка кінчилася о год. 1-ій ночі. Я прийшов до дому, не роздягався, бо не мав сили і в убранні впав на тапчан і зразу заснув. Мене збудив сильний стукіт до дверей і голос „здесь Василівка, открой”. Я відчинив двері і налякався — в дверях стояв військовий в довгій „шубі” від голови по саму землю, на ногах валянки, на голові будьонка, яка завершена шпідом, з „вінтовкою” зі застромленим багнетом. „Хаді са мной”. Год. 2:30 ночі, провадить мене через площу св. Юра на вул. Технічну. Коли ми ввійшли в будинок, мені сказали йти на перший „етаж” ч. 3. Як і на Лонцкого — ті самі питання, що задавали мені його попередники. Я старався відповідати так само, як передше. Мене звільнили о год. 5-тій рано. Виглядало, що все вже поза мною.

Відвікую генерала В. У. в шпиталі, котрий також мене лаяв, пощо я кликав НКВД, що я зробив для нього погану прислугу, а також і для себе самого, бо бути на списку в НКВД є не добре.

Одного дня дістаю повідомлення явитися до військової прокуратури при вул. Баторого. Попри цей будинок люди не ходили, бо на хідниках стояло НКВД. Я прийшов на означену годину, повідомлення тримав в руці і кожному енкаведистові, що стояв на хіднику показував аж до входу до брами. В брамі була перевірка докладна, обшук аж до гола. Тоді відпровадив один із тих шукачів до дверей слідчого. Кімната була велика, за бюрком сидів в цивільнім убранні охайно зодягнений мужчина, який попросив мене чемно, щоб я йому розказав про наше знайомство з генералом В. У. аж до інциденту. Я розказав йому про все докладно, аж до подробиць. Він спокійно не перебиваючи дав мені докінчити мою розповідь. Опісля дав мені ще кілька питань і подякував за мою розповідь.

Від дня випадку в моїм мешканні минув шостий тиждень. Ген. В. У. уже вийшов з лікарні і ходив до праці з палицею і заглядав до брата та усе картав мене за повідомлення енкаведистів про п'яного дурака. Трибунал засудив капітана на 4-ри роки тюрми. П'ятого дня після присуду капітан прибігає до мене брат і каже, що той капітан прийшов до нього і вимагав дати йому „гражданский костюм, сапоги, п'ять тисяч рублей, бо якщо ні, то він убіє його”. Брат дав усе, що він зажадав. Вечором ми зустріли ген. В. У. і розповіли про цей випадок. Ген. заспокоїв брата і заплатив йому за все. Два тижні пізніше

того капітана знову ті самі судді засудили на 5 років. Генерал сказав, що цей капітан, це сексот підсланий до нього, а цей суд, це шопка, бо цей сексот напевно буде в Києві начальником котрогось підприємства. Так і було. Дві неділі після цього вироку, цей тип став начальником головної пошти в Києві. Генерал В. У. у мене співав українські пісні, це дратувало цього типа і він може і не був так п'яний, щоб він не знав, що він робить. Він знав, що за ним стоїть Енкаведе. На початку травня 1941-го року генерала перенесли в Молдавію до Ясс. Яка доля стрінула його після 22-го червня 1941-го року — не знаю.

Пригадую ще один випадок, а саме в колишньому Масло-союзі при вул. Льва Сапіги, напроти Політехніки працювали самі дівчата, які працювали там до війни. З при звичаєння ми приходили до наших старих знайомих, довідувалися кого арештувало НКВД, скільки було вивозів, які большевики робили майже кожної ночі і інше. До крамниці приходив військовий в ранзі капітана. Людина погідної вдачі, легко усміхався, очі щирі українські. Він приходив кожного дня й старався нав'язати з дівчатами продавцями або нами товариську розмову, але ми все збували його неважними короткими відповідями. Протягом трьох місяців, він постійно робив закупі для дітей. Він мешкав при вул. Сикстуській в новому будинку, недалеко вул. Сапіги. Одного дня він увійшов до крамниці, нічого не купив, покупців в крамниці не було, тільки я і Юрко Білик-Наполеон. Він звернувся до продавчині й почав розмову. Вона мовчала, а він на її мовчанку так розсердився, що йому аж потекли сльози з очей. Він розіпняв „рубашку“, розхилив її обома руками й закричав: „ви мене боїтеся, бо я ношу цей уніформ, дивіться, я офіцер цієї армії, але я немаю сорочки. Я є такий самий українець, як і ви тут усі. Я приходжу до вас вже три місяці, щоб налюбуватися тим усім, що є українське, а ви мене ігноруете! Бувайте здорові“. Він сердитий негайно вийшов з крамниці. Нам усім стало дуже неприємно.

Коли большевики відступили зі Львова і перед приходом німців Блавацький і я пішли на вул. Лонцького, подивитися, бо ми чули, що НКВД вимордувало багато в'язнів там ми знайшли замордованого цього капітана разом з багатьма іншими. Він став також жертвою московського варварства, мабуть за свою національну любов й приналежність до неї. Ми довідалися, де жив цей капітан. Жінка його втекла, чи її на

силу забрали з двома дітьми, а стареньку маму його залишили на цьому самому мешканні, де вони жили. Його мати не мала одної ноги, була інвалідом. Ми якийсь час відвідували її, приносили молоко, хліб і усе що могли за німецької окупації дістати. Одного дня ми її не застали в тому мешканні. Німці десь перенесли її на інше мешкання, а її мешкання зареквірували для себе.

Пропаша сила служити в чужій армії.

Ірина Жиленко

СЛОВО МАТЕРІ

(Уривок)

Життя пройшовши половину,
я зупинилася на площі,
де вікна зорили совино
крізь тоскний ненаситий дощик.

А вже світало. Золотіли
волого шиби і веранди.
І раптом з неба полетіли
налиті золотом троянди.

І це було, немов колись
в дитинстві. Свято. Дзвони. Ніжність
відсвіжених водою лиць,
розкритих у пташину тишу.

Зійшло на мене відчуття
початку світу. А фіранки
нагріло сонце на світанку.
І це було уже Життя!

І я зітхнула: Жінко, доки
труїти будеш при столі
простого серця чесне око
облудами туманних слів?

Тобі ще тридцять, тільки тридцять.
Ще йдуть на хрест в твоєму віці.
І ще не пізно помінять
перо на шаблю і коня.

МУЖНІЙ ВІРШ

Споконвіку дослухаємось голосові крові,
волочимось волоком, аби тільки далі пливти.
О Перуне, ошедри нашу дорогу громом,
дай на Царгород — брамі прибити щити.

Споконвіку дослухаємось голосові крові,
за ненаситцями-порогами здвигаємо власну Січ.
О Мати Божа, не остав без свого омофору
нас у натхненну погиблицю-ніч.

Споконвіку дослухаємось голосові крові,
з двадцятим віком важко дається нам стик.
О Вітчино Вітчин, не скупи нам своєї покрови,
на нашому гербі хоч пензлі, як списи, схрести.

Микола Руденко

Глянь на годинник — і виходь туди,
Де ми спинялись о двадцятій рівно.
Полярна зірка в дзеркало води
Вдивлялася, як молода царівна.

Знайди її, а потім уяви,
Що я так само задивляюсь в небо —
І хай зоря далекої Мордви
Моїм посланцем зробиться для тебе.

Вона розкаже, як я тут живу,
Як жду тебе, і як без тебе гірко.
Коли почуєш мову грозову —
Збагни, кохана, що сказала зірка.

В раптових спалахах згорить пільма
І проголосять занебесні птиці,
Що на землі мене уже нема —
Я в зорях десь або у блискавиці.

1. II. 1978

ПЕРШИЙ ПОСТРІЛ В СТОРОНУ КОЛОНІСТІВ

Неділя, 12 квітня 1908 р. Намісник Галичини гр. Андрій Потоцький, як щонеділі приймав відвідувачів. Між записаними прохачами знаходився теж український студент філософського відділу Львівського університету Мирослав Січинський, який хотів у намісника, як голови Крайової Шкільної Ради, просити вчительську посаду. Біля 14 години прийшла його черга. Перед намісником став гарний, молодий хлопець і — замість просьби впали один за одним постріли з револьвера, які смертельно ранили намісника. Збіглася служба, піднесла крик, метушню, — тільки Мирослав Січинський спокійно заявив: „Се за кривди нашого народу, за вибори, за смерть Каганця!”

Через якийсь час з'явився в намісництві комісар поліції Бігун, щоб доконати арештування. Арештованого відвезли на поліцію, де списали протокол, а потім закували в кайдани і відвезли до карного суду. Почувши кайдани на руках, Січинський в екстазі мучеництва потряс ними й вигукнув: „за Каганця — Потоцький!”

В часі, коли переслухували арештованого Мирослава Січинського на поліції, прийшла телеграфічна вістка, що гр. Андрій Потоцький помер.

Тимчасом вістка про замах на намісника підняла на ноги ціле місто. Вулиці стали повні людей. Скрізь увихалися кольпортрети, подаючи щораз свіжіші надзвичайні видання польських щоденників, які приносили все більш ворожі уваги не тільки проти замаховця, але проти всього українського народу, особливо ж проти його політичних провідників. А вечором зібралася польська молодь біля пам'ятника Міцкевичу на Марійській площі. Один за другим промовляли оратори величаючи вбитого намісника репрезентантом польської державної влади в краю та присягаючи пімсту і знищення цілому „гайдамацькому племеню”. А звідси йшли „гуляти” по місті від одної української інституції до другої, з криком пересиченим образливими вигуками вибивали шиби, ушкоджували стіни, силою вривалися, виважуючи двері, до середини. „Академічна Громада”, „Академічний Дім”, „Дністер”, „Просвіта”, „Народна

Гостиниця” — всі вони впали жертвою польської демонстрації. А поліція наче зовсім утратила силу і владу. Або її не видно було, або приходила запізно...

Влада тимчасом робила своє. Зараз після арештування Мирослава Січинського комісар поліції Бігун поїхав до мешкання його матері. Застав всіх спокійними. Ще ніхто тут нічого не знав. Він перший приніс новину. Стара мати рвала собі сиве волосся, сестри плакали. По хвилині мати зібрала свої сили і спокійно заявила: „Се я винна. Я намовила його до того”. Комісар поліції повірив. Материнську розпuku, любов і бажання врятувати сина він зрозумів по поліцейськи і забрав матір на поліцію, а звідси відставили її до тюрми як співвинну.

Вечором поліція зробила обшук в товаришів Січинського: Федора Замори і Миколи Цеглинського. Після обшуку їх арештували. Арештували також Марію Короликову, своячку Мирослава, яка провинилася тим, що на поліції хотіла передати йому цукерки. В ночі знов обшуки й арештування. Прийшли з обшуком до мешкання й редакційного кабінету головного редактора „Діла” Льонгіна Цегельського. Арештували всіх трьох присутніх у Львові сестер Мирослава: Ірену, Емілію (замужню Струтинську) й Асю, зіставляючи серед ночі тільки двоє малих дітей в помешканню Струтинської.

На другий день знов уїдання польської і москвофільської преси, а вечором демонстрації й погроми. Тільки більш знахабнілі ніж вчора, бо вшехпольським погромникам показували дорогу москвофільські студенти, які краще знали, де містилася яка українська інституція. З-під пам'ятника Міцкевичу похід йшов найперше на вул. Зиблікевича під монастир Василіянок, потім на вул. Длугоша під приватну українську дівочу гімназію, звідси під „Академічний Дім”, опісля повертав до міста, затримавшись при книгарні „Наукового Товариства ім. Шевченка”, редакції „Діла”, „Дністрі”, „Народній Гостиниці”, гр.-кат. Духовній Семінарі і митрополичій катедрі св. Юра. Знов крики, лайка, биття шиб, виважування дверей. І знов поліції або зовсім нема, або приходить за пізно.

Третього дня похорон намісника. Парада над парадями. А на мурах міста виднів ренегатський плякат, виданий москвофілами: „Сіяньє поголосок, що убійца Намісника гр. Потоцького єсть Русином, то фалш и ложь! Убійца Січинський єсть простим українцем гайдамаком. — Русини міста Львова”.

Всечором знов демонстрації й погроми. Тільки погромники

вже потомилися, а поліція, давши їм волю дві ночі, почала неначе напrawdę виступати в обороні публічної безпеки. Цієї ночі погроми слабші. Тільки книгарню „Наукового Товариства ім. Шевченка” зовсім розбито. Три ночі гуляла польська „патріотична” молодь під окликом: „За польського намісника — українські вікна!” Напади польських погромників на Українців ще не скоро скінчилися. Потім пішла ціла безліч явних і тайних доносів на членів української суспільности і цілий ряд процесів та засудів на основі статті 305 „за похвалювання злочинних діл”.

У крайовім карнім суді у Львові тимчасом йшло слідство. Всіх арештованих швидко увільнено, в тюрмі залишився тільки син з матір'ю під строгим доглядом на поганій тюремній страві. Не дочекавшись звільнення мати почала голодовий страйк. Стара мати занедужала і її перевезено до тюремної лікарні. Але приймати страви таки не хотіла і аж на просьбу дітей, а також погрозу тюремних властей, що годуватимуть її силою, відступила від свого. 18 травня 1908 року випущено її на волю. Аж п'ять тижнів треба було, щоб переконатися про її невинність.

Прокураторія виготовила акт обвинувачення проти Мирослава Січинського і зближався день суду. Всім було ясне, що Львів з польською лавою присяжних не повинен бути місцем суду для убивці польського намісника, бо тут буде відбуватися не безсторонній суд, але акт пімсти над політичним противником. Оборона внесла до найвищого судового трибуналу у Відні просьбу про визначення позагалицького суду, але просьбу відкинено.

Тоді один з оборонців, посол д-р Теофіль Окуневський, виступив від імені українського клубу в парламенті 15 червня 1908 року з такою інтерпеляцією до міністра судівництва, в якій говорилося між іншим, що політична атмосфера Львова несприятлива для спокійного справедливого проведення і рішення суду. Всі присяжні без винятку — поляки. Всі належать до кругів, які спільністю інтересів близькі до вбитого і ставляться ворожо до обвинуваченого: трьох дідичів, трьох фабрикантів, вісім богатих властителів домів, десять урядників інституцій залежних від польських верховодів краю, голова русинідного польського „Сокола” і т. д. З населення, яке поряд з 326,720 поляків нараховує також 364,155 русинів, не призначено жодного русина.

В 1907 році з подібних, хоч далеко менше поважних мотивів визначено позагалицький суд для карної справи проти руських студентів за розрухи у львівському університеті, хоч знервованість в краю була куди менша і хоч справу мали рішати фахові судді, а не лава присяжних.

Однаке й ця інтерпеляція нічого не допомогла. Розправа проти Мирослава Січинського відбулася таки у Львові. 30 червня 1908 року після одностинного слухання 12 польських суддів-громадян післали Мирослава Січинського одноголосно на шибеницю.

Влада чекала на цей день української демонстрації і Львів виглядав мов у стані облоги. Але українське громадянство зберегло повний спокій. На внесену обороною жалобу неважності засуду 2 вересня відбулася касаційна розправа, на якій знесено засуд і доручено провести нову розправу, піддавши перед тим обвинуваченого досліддам знавців-психіатрів. Просьбу про визначення позагалицького суду знов відкинено. 15 квітня 1909 року Мирослава Січинського знов 12 польських суддів-громадян після триденної розправи одноголосно присудило йому шибеницю, передаючи засудженого на просьбу оборони до помилування цісареві.

На третій день після засуду, 18 квітня, українська молодь вийшла на вулиці міста Львова на демонстрацію проти кари смерті, на яку засуджено її товариша.

Прохання про уневажнення найвищий судовий трибунал на засіданні 21 червня відкинув. Рішення про виконання правосильного вироку зложено в цісарські руки. 13 липня 1909 року газета „Діло” принесла телеграму, що попереднього дня цісар змінив кару смерті Мирославу Січинському на 20-літню тюрму. Урядове повідомлення прийшло до карного суду у Львові аж 27 липня. Того ж дня вечором перевезено його з слідчої тюрми при вул. Баторія до карної при вул. Казимирівській, а 29 липня рано відставлено залізницею до Станиславова до карного закладу на „Діброві”, де призначено йому відбувати кару.

Мирослав Січинський в тюрмі вибрав роботу в столярні, не хотів працювати в канцелярії. Одну частину заробітку забирала держава на утримання в'язня, якась частина йшла на покращання харчування, а решта зберігалася для в'язня і вручалася йому при виході з тюрми. На роботу в'язні ставали о 6:00 години і працювали до 18:00 години з обідньою перервою і відпочинком від 11:30 до 1:00. Вставали о год. 5:00 літом, а 5:30 зимою, спати йшли о 20:30, вільний час від 18:00 до 20:30.

Світло горіло цілу ніч. Неділі і свята були вільні від роботи, але обов'язкова участь в богослуженні.

В тюрмі можна було отримувати книжки наукового змісту „зі світа”, які можна винести тільки з виходом з тюрми. Мирослав Січинський займався історією і вивчав французьку та англійську мови. Відвідувати його дозволяли раз на два місяці. Відвідувала його мати і сестра. На його бажання відвідав його товариш Микола Цеглинський. Відвідувати могло двоє осіб в присутності тюремного урядника, в'язень і відвідувачі могли говорити тільки здалека, бо їх відділяли дві окремі перегороди.

Щороку 12 квітня Січинського брали до темниці. Він не падав духом і душевна рівновага сприяла його здоров'ю.

У 1911 році Січинський при допомозі Д. Вітовського і М. Цеглинського втік з тюрми, переховувався в Галичині, потім виїхав в Норвегію, в 1912 році перебував у Швеції, а в листопаді 1914 року переїхав до ЗСА.

За статтею Михайла Лозинського
з книги „Як судили Мирослава
Січинського”, Львів 1911 рік.

Ліна Костенко

ТІ, ЩО НАРОДЖУЮТЬСЯ

Ті, що народжуються раз у століття,
умерти можуть кожен день.
Кулі примхливі, як дівчата —
вибирають найкращих..

Підлість послідовна, як геометрія, —
вибирає найчесніших.
В'язниці гостинні, як могили, —
вибирають вільних.

Криваві жоржини ростуть над
шляхом у вічність.

Тріпочуть під вітром короткі
обривки життя.

І тільки подвиг людського духу
доточить їх до безсмертя.

Марко Боеслав

ПО СХОДІ СОНЦЯ

Співучий ранок мрії розгубив,
Мов дві куми, струмки розговорились.
А ген пахучим небом голубим
Кудись спішить орел золотокрилий.

Стою в ліску, мов з казки лісовик,
І сам не знаю, що скоріш почати —
Чи слухати, що у струмках за крик,
Чи мрії вранішні тихцем збирати?..

4. 1. 1949 р.

Василь Бородач

МАРТИРОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКЕРЗОННЯ

„Церкви старовинні в повітрі”

В повоєнних часах на наших очах дотлівають на Посянні українські церкви. Залишки недобитого українського населення на Посянні й на т. зв. „одзисканих землях” польська екстермінаційна політика переслідуює та полонізує.

Віковій експансії історичної та сучасної шовіністичної Польщі на західні землі України завжди успішно протиставлялася ця українська оборонна сила нашої землі, яка мільйоновими колонами стояла по наших селах і містах під омофором наших українських церков. В Галичині, а зокрема на Ярославщині й на цілому Посянні, основним заборолом протипольського нищівного походу „на знищене Русі” була Українська Католицька, а на Холмщині й на Волині — Українська Православна церкви.

Мимо голосних запевнень таких польських шовіністів, як Станіслав Грабські та кс. Л. Мйодонські, що до 25 років у Польщі не буде української проблеми, то однак наше суспільно-громадське життя, навіть серед дуже тяжких обставин польського поліційного режиму все — таки розвивалося.

Нищівні методи „моцарствової” Польщі легше давали собі раду з різними формами українського організованого життя

при допомозі своєї адміністрації, однак у релігійно-громадському праці українського патріотичного духовенства вони ще в той час не важилися встрявати.

Польські шовіністичні круги були свідомі того, що на шляху їхнього походу на схід незрушним заборолем стоять українські церкви. З того приводу польські офіційні круги включно з провідними людьми римо-католицького клеру рішили повернутися до випробуваних екстермінаційних методів середньовіччя. Саме тому головнокомандувач польської армії Ридз-Смігли зі своїми армійськими відділами рішився очолювати акцію нищення українських православних церков на Холмщині в літі 1938 р.

Із 383 парафіяльних церков у 1918 р. поляки закрили 111, розвалили 59, а 150 церков замінено на римо-католицькі костели. Після цього православним українцям на Холмщині залишилося всього 63 церков. Залишки цих святинь католицька Польща рішилася розвалювати й то в переддень війни.

Така сама доля зустріла теж і Українську Католицьку Церкву в Галичині. В 1944-1947 рр. на Посянні польські „бандитські штурмовики” з відділами польської армії та з людьми польського шовіністичного середовища взялися винищувати українське священство та розвалювати українські святині. Імпозантні силуети таких українських церков як у Радимні, Лазах на Ярославщині та по інших наших селах — руйнувало польське шовіністичне докільля, а десятки наших монументальних дерев'яних церков спалили. В селі Ветліні Ліського повіту муровану церкву висаджено в повітря, її груді заростають травою.

Дорогоцінні наші старовинні образи, церковні прикраси та іконостаси спеціальна група „спеціалістів” усували з наших церков. Доценту ограбили вони дорогоцінності з Українського Катедрального храму в Перемишлі. Вся ця руйницька акція проходила на очах адміністраційних влад „людової Польщі” й ніхто не забороняв цього бандитизму. Для рятівання польського культурного обличчя Польщі в 1958 р. біля Сянока створено музей під відкритим небом. Кажуть, що метою того музею є зібрання, консервування й наукове досліджування пам'яток народної культури із спеціальною увагою на сільське будівництво.

Сяніцький скансен має понад 15,000 експонатів. Він займає понад сорок гектарів землі й кажуть, що цей скансен нагадує топографію нашого Підкарпаття. Українські церкви, що зали-

шилися досі на теренах цілого Посяння — це занедбана руїна нашого світлого минулого, а сяніцький скансен під голим небом — це видиме цвинтарище нашої вікової культури. Залишки українського населення в Польщі польська адміністрація призначила на повне винародовлення.

Історична Польща руками провідних людей „Людової Польщі” позбувалася українських західніх форпостів, а зокрема в таких місцевостях як Залісся і Біла коло Ряшева, де при церкві соборі Пресвятої Богородиці збудованій в 1889 р. довгі літа парохом був о. Іван Камінський.

Не зносною пригадкою української присутности далеко на заході була українська церква св. Норберта в Кракові збудована в 17 ст., де за нашого покоління парохами були: о. Іван Уруський, а по ньому — о. Певло Хрущ.

Число всіх душ у краківській парафії та в повіті виносило біля 2,000 душ. В повітах Живець, Вадовиці, Бжеско, Домброва, Величка, Бохно, Мислениці, Мелец, Хшанів, Осьвенцім, Тарнів і Пільзно зі Шлеськом в десятих роках нашого сторіччя польські статистики подають скількість українського населення на цих теренах — на 4,000 душ.

У тому часі в Кракові існувала Філія Т-ва „Просвіта”, діяв дуже активний „Союз Українок” та Студентське Товариство „Громада”. Українська краківська парафія мала свою власну одноповерхову кам'яницю при вул. Вісьльній ч. 11, де приміщувався теж і парафіяльний уряд. Ці всі наші церкви й установи польські варвари розвалили.

Дехто намагається оправдувати сьогодні польську нищівну акцію української присутности на цих теренах, спихаючи вину за святотатькі злочини на большевиків. Однак нищення українських святинь та поголовні морди українського населення на цілому Посянні й на теренах Лемківщини були проваджені лиш людьми польського злочинного середовища. Такі дії нищівного порядку належать до традиційної польської політичної постави по відношенні до українського народу.

До сьогодні ніяка польська офіційна влада чи середовище ніде не піднесло голосу в обороні нищення українських святощів. Мовчать теж і влади польського католицького костела в Польщі. Українській людині в Польщі сьогодні відмовляють права вживати рідної мови. Початкова віднова культурно-освітньої праці в Польщі у формі театральних вистав, хорів та інших громадських виступів — сьогодні вже немає. Польсь-

кий полонізаційний молох діє далі в більш небезпечних формах, як в минулих літах і сторіччях.

Голгофа українського священства й інтелігенції на Закерзонні

Жорстокі переслідування й напади польсько-більшевицьких банд на українське священство, інтелігенцію й провідних людей українського села, на наших західних землях — почалися вже в другій половині 1942 р. Була це плянована й дуже жорстока розбишацька акція наших ворогів. Вже в той час, вона була виразним передвісником ліквідації Української Католицької Церкви в Галичині та планового переселення наших братів з цілого Закерзоння й Лемківщини.

Після приходу большевиків до Галичини почалася правдива Голгофа українського священства. Вже в квітні 1946 р. НКВД в асисті польської поліції, вивезло з Перемишля єпископа Йосафата Коциловського, єп. помічника Лакоту, о. ректора Кузича, о. канцлера Грицеляка з дружиною й о. кан. Решетила.

Після цієї жорстокої акції почалося винищення українського священства на теренах цілого Закерзоння й на Лемківщині. Ще перед тим жертвою цієї злочинної акції від ворожої кулі згинув о. декан Мирон Колтунюк, парох Жуківа й голова Філії Т-ва „Просвіта” в Чесанові. В тому самому часі поляки з Руди Ружанецької й зі Суйсьця замордували Івана Білого, організатора молоді та адвоката д-ра Пантелеймона Баб'яка в Чесанові. В 1944 р. поляки замордували о. Дмитра Німилевича — пароха Грабівця, застрілили о. Іллю Федевича — пароха Кречович, вбили о. Йосифа Крису — пароха Кінського, адміністратора Лубни о. Івана Гайдука, о. Григорія Сивака — пароха Буківи, о. Льва Согора — адміністратора Руської Кобильниці, Володимира Радоша — управителя Вальчешович, о. Миколу Мацюка — управителя Волоскова, о. Тадея Камінського — пароха Миротина й Дубровниці о. Миколая Добрянського-Нісевича.

В 1945 р. від кулі польської банди згинув о. Михайло Плахта — парох Сухихова. Його публічно страхотно мордували. Згинув теж управитель Горинця — о. Петро Волянович, о. В. Лемцьо — парох Павлокоми, вбили пароха Карликова — о. Олексія Малярчика. Від польської бандитської кулі згинув теж о. Степан Конкольовський — парох Ліщоватого, не пощадили о. Івана Сорокевича — пароха Уйкович, від цих самих кулі згинули: о. Степан Салаш — парох Мишкович, о. Василь

Гучко — парох і декан в Радружі. Після замордування о. Гучка бандити прибили свою жертву до паркана. Згинув теж і о. Петро Войтович, перемиський декан і парох Негрибки. Злочинці вкинули його до бетонової криниці, а його дружину й сина Ярослава — студента університету — розстріляли.

Вище поданий список помордованих священиків Української Католицької Церкви, які сповняли свої душпастирські обов'язки на Закерзонні й на Лемківщині, є далеко неповний. Ніхто з нас не знає сьогодні, що сталося з тими нашими душпастирями, яких польські поліційні влади „людової” Польщі заарештували й повезли на „перевиховання” до горезвісної польської катівні у Явожні, було їх там сімнадцять. Треба припускати, що вони звідти ніколи не повернулися на волю. Вони там загинули із сотнями інших наших братів і сестер та з полоненими ув'язненими, яких чехи передали полякам.

Підсумки мартирології українського Посяння

По літах нищівного польсько-большевицького наїзду на терени українських західніх земель і пізнішого примусового виселення українського населення з цього регіону — сьогодні є неможливим подати докладні наші матеріальні втрати в грошах. Нemoжливим є теж подати докладне число жертв українського населення, яке вимордували люди польського середовища та всі ці, яким доручено переводити в життя цю каригідну акцію, що її звали чогось „добровільним виселенням”.

Нище подаємо лиш частинний список помордованих українців в поодиноких наших селах. Кількість цих жертв є неповна й радше применшена. Описуючи тотальну руйну українського західнього регіону, я користувався свідченням достовірних людей, жителів покривджених місцевостей. Ми ще й досі дивуємося, що християнська Польща відважилася на такі злочинні дії. Ніхто сьогодні не може подати ані імен ані кількості тих поворотців з примусових робіт в Німеччині, яких при переході мостів на Сяні польські бандити безпощадно вистрілювали, забираючи їм зароблену мізерію, а їх тіла кидали в Сян. Ніхто з цих жертв не є включений у цей список, а їх начислюють понад три тисячі. В цей неповний список помордованих є включені: Березка — 250 осіб, Бірча — 50, Ліцава — 2, Пяткова Руська — 50, Явірник Руський — 50, Кобилиця Руська — 27, Хотинць — 15, Дубно-Дубрівка — 114, Каньчуга — 5, Креховичі — 15, Курилівка — 50, Лежайськ — 78, Ожанина — 50, Тарнавка — 20, Креховичі — 15, Бігали —

50, Коровиця — 15, Старе Село — 50, Люблинець Старий й Люблинець Новий — 243, Красичі — 50, Негрибка — 3, Вільшани — 10, Бахів — 30, Дубецько — 50, Крамарівка — 5, Кривча — 5, Порожник — 5, Розбір — 5, Руське Село — 10, Скопів — 120, Рушельничі — 14, Бабичі — 6, Болестрашичі — 4, Дрогоїв — 8, Журавиця — 5, Заміхів — 5, Малковичі — 104, Мацьковичі-Острів — 5, Радимно — 5, Уйковичі — 19, Добра — 40, Дубровиця — 30, Молодич — 30, Пискоровичі — 100, Сурохів — 20, Синява — 15, Теплиці — 25, Лази — 17, Горинець — 30, Гораець — 155, М'якіш — 5, Трійчиці — 70, Ярослав — 50, Карликів — 14, Завадка Морохівська — 70, Павлокома — 365.

Цього року минає вже сороковий рік від початку виселенчої акції українського населення із західних українських земель. Нехай ця неповна згадка про мартирологію українського населення — буде нашою символічною грудкою землі на могили всіх тих, яких вороги помордували на наших батьківських загонах.

Олександр Татомир

АВАНґАРД ЖІНОЦТВА

Дзвенить слова живі, дзвенить!
Лунайте скрізь пісні чудові
На славу тих років століть,
Що гомоніли в місті Львові!

Марія Косович

В часі, коли московський окупант грабує та нищить наші культурні скарби на рідних землях, а кращих синів і доньок України — творців цих культурних надбань — кидає в казмати, психушки й концтабори, або підступно вбиває їх, нашим священним обов'язком у вільному світі є зберігати багату українську релігійно-національну спадщину й передавати її майбутнім поколінням.

Вірні цьому обов'язкові колишні учениці гімназії Сестер Василянок у Львові в знаменито оформленому та пребагатому змістом збірнику п. н. „Пропам'ятна книга”*) зберегли пам'ять

*) „Пропам'ятна книга гімназії Сестер Василянок у Львові”, Наукове Товариство ім. Шевченка, Нью Йорк 1980, 334 сторінок, коштом фонду колишніх учениць гімназії. Редакційна Колегія: Василь Лев — голова, Анна Кобринська, Дора Рак, Стефанія Бернадин, Лідія Дяченко й Ольга Дзядів.

про одну із найкращих виховних інституцій для дівчат на західних українських землях у Львові. Ця інституція в роках 1906-1939 під проводом зразкових педагогів дала українському народові сотні високоідейних жінок, що для нього невтомно трудилися, а в потребі й жертвували своє життя. Вони визначалися глибокою вірою та мораллю, були добрими дружинами й матерями, суспільними та професійними робітницями, проявились в науковій, мистецькій і літературній діяльності. Багато із них ще сьогодні очолює різні релігійні та громадські організації, або є творцями української культури. Ці жінки йдуть крізь життя з печаттю духа Великого Митрополита Андрея Шептицького, що по батьківськи піклувався ними у дівочій школі.

Короткий історичний огляд минулого цієї унікальної виховної інституції подаємо за Петром Ісаєвим, Ганною Кобринською та Іванною Боб'як:

З ініціативи „Клубу русинок” у Львові доручено вчителям академічної гімназії zorganizувати першу українську дівочу гімназію. Для цього завдання у 1906 р. створено окремий Комітет під проводом о. д-ра Спиридона Кархута. За згодою та на доручення Митрополита Андрея ігумена Володимира Філевич з радістю привітала цю постанову і ще того року відкрито дівочу школу.

Перший учительський збір складався з о. С. Кархута, 5 професорів, однієї вчительки й однієї монахині. В першій класі, разом з підготовчим курсом, було 35 учениць. В 1907 р. гімназія одержала право прилюдности. Школа та інститут приміщувалися у двох домах при вулиці Длугоша. У 1914 р. було вісім клас та 178 учениць і тоді відбувся теж перший іспит зрілості. В 1926 р. перенесено гімназію до двоповерхового модерного устаткованого будинку.

Після I світової війни кількість учениць зросла до 400, але у 1934 р. знову зменшилася до 226 учениць. Однією з причин цієї зміни було заснування дівочої гімназії „Рідної Школи” та середньої торговельної школи для хлопців і дівчат. В міжвоєнному часі вчительський збір гімназії збільшився до 40 осіб. В наслідок бойкоту ученицями вищих клас польського державного свята „3 мая” в 1934 р. школа втратила право прилюдности, яке згодом тільки частинно відновила.

В гімназії були дуже активні різні самодіяльні гуртки: Літературний, класичної філософії, історичний, географічний, математичний, природничий, опіки над звірятами, „Пласт” і

„Марійська Дружина” скріплювала релігійне виховання і і поборювала ліберальні й комуністичні ідеї. Великий вплив на релігійне виховання мав інститут ведений Сестрами Василіянками, що в ньому приміщувалося 20-40 гімназисток.

Дівоча гімназія була клясичного типу, цебто до головних предметів навчання належали грека й латина. Українська мова була на першому місці. В 1933/34 роках у Польщі зроблено великі зміни в навчанні середнього шкільництва. До гімназії приймали по закінченні 6-ої кляси народної школи. Малу матуру складали учні після четвертої гімназійної кляси. Слідував дворічний ліцей різних типів, що кінчався великою матурою. Згідно з новим шкільним законом зроблено теж відповідні зміни і в українській дівочій гімназії.

Систематика й методика навчання були основані на офіційно прийнятих зразках, апробованих шкільною кураторією. За Австрії в шкільних каталогах гімназії писали тільки українською мовою, а за Польщі українською та польською мовами. Шкільні підручники в більшості були зладжені українськими авторами.

До 1930 р. на матуральні іспити приходив Митрополит Андрей. Предсідниками іспитових комісій були такі відомі візитатори українських шкіл, як д-р Іван Копач, а згодом д-р Денис Лукіянович.

Директорами гімназії 1906-1939 рр. були педагоги непересічної міри: о. Спиридон Кархут, проф. Юліян Левицький, о. Теодозій Лежогубський, Василя Мотюк ЧСВВ, д-р Василь Шурат і о. Василь Лициняк.

За весь час існування школи в списках учителів находимо біля 120 прізвищ. Назвемо тільки деяких визначніших виховників:

Катехити: о. Теофіль Горникевич, о. Іван Ждан (замордований большевиками у Львові), о. Теодозій Лежогубський, о. Леонід Лужницький, о. Петро Хомин і о. Григорій Костельник.

Монахині ЧСВВ: Богдана Дем'янчук, Софронія Ерделі хорватка), Северина Перилле (жидівка), Марта Лесняк, Віра Слободян і Володимира Мотюк.

Світські учительки: Олена Бережницька, Олена Степанів Дашкевич, Софія Лев, Марія Морачевська, Ольга Мриц і Оксана СухOVERська.

Світські вчителі: д-р Іван Брик, д-р Філярет Колесса, д-р Мирон Кордуба, Дмитро Котко, Іван Крип'якевич, д-р Василь Лев, д-р Станислав Людкевич, Микола Матіїв-Мельник, Воло-

димир Радзикевич, д-р Василь Стецюк, проф. Михайло Тершаковець, д-р Олександр Тисовський, д-р Микола Чубатий і д-р Василь Шурат.

Вже ці загально відомі прізвища виховників вистачають, щоб зрозуміти, на якому рівні навчання находилася дівоча гімназія і чому з неї вийшла така кількість майбутніх визначних українок, як ось Ірина Павликовська, Кекилія Гардецька, Лідія Бұрачинська, Степанія Пушкар, Софія Парфанович, Ірина Винницька, Оксана Керч, Марія Головінська, Любов Коленська, Ірина Артим, Галя Лагодинська, Наталія Башук, Дарія Каранович, Євгенія Чапельська, Оксана Ленець, Галина Мірошніченко, Марія Морачевська, Ганна Коренець, Степанія Бернадин і інші..

Згадаймо хоч найбільше знаних борців і мучениць за волю України та ісповідниць віри дівочої гімназії: Міка Глинська, Марія Ковалюк, Ірина Бородієвич, Катруся Зарицька й десятки інших.

„Пропам'ятну книгу” збагачують знамениті силуетки визначних педагогів гімназії та інформативні статті про неї пера д-ра Василя Лева, Софії Лев, Осипи Рижій, д-ра Василя Стецюка, о. Іриней Назарка ЧСВВ, Степанії Бернадин і Ольги Гаєцької.

Зразу полоняють увагу численні зворушливі спогади з життя гімназисток, що часто своїм змістом, формою та мистецтвом вислову стають літературним надбанням. Писали ці спогади: Марія Головінська, Юлія Рудницька, Домна Ясінчук, Софія Парфанович, Зеня Мосійчук, Євгенія Булка, Оксана Керч, Дора Рак, Степанія Бернадин, Олександр Монцібович, Наталія Башук і Любов Коленська.

Літературну частину доповняють три репортажі про Ювілейний 3'їзд у 50-річчя першої матури гімназії Сестер Василянок на „Союзівці” 1964 р. пера д-ра В. Лева, Лесі Храпливої і Фалини Кульчицької та з другого 3'їзду у 1979 р. пера Дори Рак. Про „нашу гімназію сьогодні” в большевицькій дійсності пише Дарія Винник. Слід згадати ще про два гарні настроєві вірші Марії Косович і Марії Голод.

Це видання містить около 140 знімок, які є дуже цінними документами діяльності гімназії. Фронтіві сторінки прикрашають два великі портрети Митрополита Андрея і Патріярха Йосифа. Крім індивідуальних знімок виховників є велика кількість групових світлин: Матуральні табля, поодинокі класи, самодіяльні гуртки, Марійська Дружина, Пласт, клітина

ОУН, хор, драматичні гуртки, концерти, руханкові вправи, прогульки тощо.

„Пропам'ятна книга” дає нашому громадянству чіткий огляд діяльності першої української дівочої гімназії у Львові з часу її існування 1906-1941 рр., як унікальної з найвищим релігійним і виховним стандартом інституції, що збагатила український нарід одною тисяччю патріотичного й едукованого жіноцтва, яке виправдало покладені на нього надії. Деякі із них загинули в боротьбі з наїздником, другі караються по тюрмах і концтаборах, а решта в Батьківщині та на чужині високо несе прапор невтомних змагань за краще завтра Української Нації.

На окреме призначення заслуговує Редакційна Колегія, яка муравлиним трудом зуміла зібрати велику кількість вартісного історичного, документального й літературного матеріалу.

Ця монументальна книга стане в кожному свідомому українському домі джерелом незламної віри в краще завтра і на-снагою до дальших змагань за незалежність нашої Батьківщини!

Іван Кейван

КОРНИЛО УСТІЯНОВИЧ

(в 100-річчя найвартіснішого його твору „Мойсей”)

Сто років тому Кирнило Устіянович, один з найвизначніших українських мистців Галицької України ХІХ-го сторіччя, виконав монументальний малярський твір „Мойсей”. Хоч був обдарований всестороннім талатном, Устіянович не діждався „лаврів” за посвяту для мистецтва й відійшов з цього світу майже в забутті.

Корнило Устіянович народився 1839 р. в селі Вовкові на Львівщині в сім'ї о. Миколи Устіяновича, відомого поета й письменника, автора віршів „Верховино, світку ти наш...” та „Гей, браття опришки...”, що стали згодом народніми піснями. З прозових творів Устіяновича батька відомі „Мєсть верховинця”, „Страсний Четвер” та інші. Був членом Головної Руської Ради в 1848 р. та членом „Собору Руських Учених”. На жаль, в пізніших роках перейшов до москвофільського табору, писав тоді жажливим „язичієм” і свою численну родину (в тому теж Корнило, що був найстаршим сином) виховував у

москвофільському дусі. А слід пам'ятати, що це були часи найсильнішої москвофільської реакції в Галичині, з її вожаками-ступайками М. Погодіна: І. Наумовичем, А. Добрянським, О. Грабарем, В. Площанським та іншими. В парі з москвофільською реакцією виявлялося в тій добі претемне „рутенство“, що його представники, в скрайньому сервілізмі, цупко трималися цісарської „клямки“. Це явище прекрасно змалював Іван Франко (під псевдонімом „Джеджалик“) в сатиричній поемі „Дума про Наума Безумовича“. В такій задушливій атмосфері виростав Корнило Устиянович, що ходив до Реальної школи у Львові, згодом до гімназії в Бучачі.

В 1858 р. вступив до Академії Мистецтв на відділ малярства у Відні й студіював до 1863 р. Віденська Академія стояла тоді на високому європейському рівні, панувала там остання фаза клясицизму-академізму, хоча вже просочувалися нові стилі: романтизм, реалізм, а далі й експресіонізм. В такій атмосфері формував свій талант Корнило Устиянович. Тоді він був слухачем викладів історії на Віденському університеті професорів Ашбаха й Егера, а зокрема історії мистецтва проф. Айтельбергера.

На віденському ґрунті Устиянович вилікувався з москвофільства, пірвав з ними всякі зв'язки, навіть з батьком порізнівся на якийсь час і перейшов до національного табору. Закінчивши студії в Академії, Корнило Устиянович повернувся в рідну Галичину, на жаль, його мистецькі аспірації були дуже обмежені. Наша інтелігенція була нечисленна, звичайно, духовенство, без елементарного знання мистецтва, визнавало тільки церковне мистецтво, світська інтелігенція тільки народжувалася та була матеріально вбога, а селянство, що не так давно було звільнене з панцизняного ярма, ледве животіло під кнутом австрійських урядовців, до речі, польських магнатів, що їм австрійський уряд дав необмежені права для сваволі над „тубильцями“. В основі, існували в Галичині „хлоп і поп“, як говорили погірдливо поляки.

Годі було українському мистецтву творчо виявлятися й фізично існувати. Єдиним джерелом існування мистця було церковне мистецтво-розмалювання церков, намісних ікон та іконостасів і на цей шлях мусів піти Устиянович, закинувши мрії про справжню творчість на „кращі часи“. Першим його кроком в цій ділянці було розмалювання церкви в Коломиї (як відмітив Микола Голубець у своїй публікації „Галицьке малярство“, Львів, 1926, ст. 12), де мистець працював впродовж

двох років (1864-1866 рр.). Мабуть це була ще стара церква, що на її місці згодом побудовано муровану парафіяльну церкву св. Михайла. На жаль, з росписів Устияновича нічого не збереглося, навіть в традиції, тільки єдина ікона „Мадонна” (Божа Мати) в дусі класицизму у відділі старих ікон Музею „Гуцульщина” в Коломиї. Цей тернистий шлях церковного маляра Корнила Устияновича, на превеликий жаль, був дуже довгий, бо аж до його смерті. Виконав 11 поліхромій українських церков в Галичині, ікон для понад 50 церков і декоративні твори для 7-ох церков. Отже, здобутки Устияновича в цій ділянці колосальні, на жаль, коштом справжнього мистецького вияву, необмеженого вузькою церковною тематикою.

Все ж Корнило Устиянович був „неспокійним духом”, що душився в тісному галицькому загумінку і як кожен мистець на світі, прагнув нових вражень і надхнення для своєї творчості. Тому вже після закінчення поліхромії коломийської церкви вирушив у мистецьку подорож, що тривала кілька років. Спершу подорожував по Галичині й Холмщині, побував у Варшаві, в Петербурзі (1867 р.), захоплювався докраю чудовою панорамою Києва (1872 р.), відвідав Молдавію, зокрема Ясси й Сучаву й через Буковину повернувся знову в Галичину. Подорожував то залізницею, то жидівськими балагулами, а то й „пер педес апостольорум”, зокрема, коли малював етюди. Якийсь час проживав у Вікні в маєтку В. Федоровича, четвертого голови „Просвіти” й тоді виконав його репрезентаційний портрет, що пізніше знаходився в залі „Просвіти” у Львові до Другої світової війни.

Слідкуючи хронологічно за творами Корнила Устияновича, що їх, очевидно, малював у проміжках між церковними поліхроміями зауважуємо, що першу картину на біблійну тему він виконав 1880 р. у Відні, куди поїхав на якийсь час, щоб зачерпнути творчої атмосфери. Це „Христос перед Пилатом”, досить великого розміру, що композиційним укладом, холодним кольоритом, дещо штучним наświetленням, зокрема малярською фактурою віддзеркалює останню фазу класицизму-академізму. Проте картина позначена глибоким психологізмом і має символічне значення. Христос в білому одязі стоїть твердо й непохитно перед Пилатом, тобто перед судом юрби, яка не знає, „що це істина”. Обличчя Його вірно нагадує автопортрет самого мистця, що в ньому малюється незламна віра в Правду. Це символічна персоніфікація самого Устияновича, що віддав себе в жертву мистецтва, а „батьки народу”, тобто

провідники українського суспільства Галичини, не розуміючи „істини” мистецтва, віддають мистця на поталу жорстокої долі, вмиваючи руки, наче Пилат, від всякої відповідальності.

Проте найвартісніший малярський твір Корнила Устияновича, це монументальна картина „Мойсей”, що і є основою цієї праці, бо від її народження сповняється саме сто років. Постать Мойсея хвилювала мистця протягом майже всього його творчого періоду, як в літературі, так і в мистецтві, проте в малярській картині він почав реалізувати свій задум в 1885-му році. Тоді Устиянович виготовив низку підготовчих праць-етюдів, виконав велетенський рисунок і почав працю олійними фарбами. А що в Галичині годі було знайти творчу атмосферу, тому виїхав до Відня в 1886 р. Там знайшов бажану атмосферу, на жаль, увесь 1886-ий рік доводилось йому працювати в жалких матеріальних обставинах, що мало не довело мистця до самогубства. Проте працював з великим завзяттям, наче „священодіяв” і в тому ж році закінчив картину, хоча остаточно виправив її в 1887 р., а як дату закінчення подав 1886-ий рік. Це був небуденний твір, невиданий в галицьких буднях тих часів і вже хоч би своїми колосальними розмірами мусів звертати увагу, навіть невігласів (що їх тоді не бракувало), або й викликати певного роду сенсацію.

Композиція картини наскрізь лаконічна й представляє мистця вже з великим досвідом, що в тих роках був на верхів'ях своєї творчості. На вершку голої скелі зображена постать Мойсея на увесь зріст, ан-фас, майже симетрично і в піднятих високо руках тримає кам'яні скрижалі з Десятьма заповідями Божими. Постать Мойсея могутня, монументальна й сувора, а в обличчі сконцентована незламна воля, фанатична віра й екстаза. Такі ж враження викликають теж його руки — тверді, рішучі й самовпевнені, що вірно характеризують провідника народу, який знає чого хоче й куди веде свій народ. Одяг Мойсея та інші атрибути суто-біблійні, що підкреслює виразно біблійний характер картини, без виразного натяку на провідника українського народу. Очевидно, це вплив класицизму-академізму, що його тоді Устиянович тримався скрупульятно. Все ж пустельний гірський краєвид, без жодної рослинності, особливе освітлення постаті Мойсея промінням заходячого сонця та глибокий психологізм в обличчі Мойсея — все це підкреслює драматизм великої події й відбігає від „ортодоксального” академізму. Воно виявляє вже пошуки Устияновича за новими мистецькими подихами, які ще не

дійшли до галицького заскоружлого світу. У своїй картині „Мойсей” Корнило Устиянович виявився як непересічний мистець, посвятився для неї всеціло. Цією монументальною картиною він бажав започаткувати нову добу українського малярства в тодішній Галичині, на жаль, не вдалося йому здійснити цей високий задум. „...Устиянович здобувшись на твір, кинув його в ідеальну порожню, в безодню, яка навіть не дала відгону” (М. Голубець). Тільки в другій виставці „Товариства для розвою руської штуки”, що відбулася в залах Народного Дому у Львові в 1900 році, між творами кільканадцятьох наших мистців (Пилиховського, Копистинського, Труша, Івасюка, Новаківського, Пстрака, Куриласа, Манастирського й інших) був виставлений „Мойсей” Корнила Устияновича. Про цю виставку збереглася єдина рецензія польського критика з „Кур'єра Львовского”, що про „Мойсея” Устияновича написав так: „Мойсей”, це могутня постать в яркому освітленні, ніби при заході сонця. Обличчя здорового і сильного старця, а його вираз то радше якась завзятість, аніж надхнення”. Стільки було про цей небуденний твір Корнила Устияновича. Українські фахові критики тоді ще не існували взагалі, хіба пізніше писав рецензії І. Труш, коли сам не брав участі у виставках, а пересічна інтелігенція немала навіть елементарного поняття про мистецтво. „Авторитетами” і то церковного мистецтва, що тоді домінувало неподільно, було духовенство (теж загально без знання мистецтва), яке передусім визнавало візантинізм зі своїми закованими формами. До речі, де могло тодішнє духовенство набратися розуміння мистецьких творів, коли на галицькому загімніку панувала темна „рутенщина”? „Кромішня” й непроглядна тьма! „Мойсей” — монументальний твір Корнила Устияновича не здійснив мрії мистця — започаткувати нову добу українського малярства на галицькому ґрунті, коли в кращих духових умовах міг відіграти далеко визначнішу роль в другій половині ХІХ сторіччя. Відрадне явище проте було в цьому, що „Мойсей” і „Христос перед Пилатом” опинилися в Преображенській церкві у Львові.

Після закінчення цього капітального твору Устиянович виїхав до Італії, щоб з „колиски ренесансу” зачерпнути творчого надхнення для дальшої праці, потім на Кавказ відсвіжити свій зір багатою й чудовою природою, вкінці знову повернувся на рідний загімінок, де чекала його дуже невдячна робота — поліхромії церков і малювання ікон. Розмалював чимало церков і був найповажнішим репрезентантом церковного мистецтва

в Галичині до кінця XIX сторіччя. Крім коломийської церкви Корнило Устиянович розмалював церкви: в Славську, Волосянці, Козьовій, Тухольці, Шульганівці, в Опірці, Більчі, в Острові під Тернополем, в Угринові, Тишківцях, в Медині й Полівцях, в Красносільці та інших, а найбільше таки в Стрийщині (Іван Боднарук, „Життя, що трагічно змагалося зі самим собою”, „Свобода”, 1984, перша половина року).

У зв'язку з розмалюванням церкви в Бутиніві, Жовківщина, трапилася голосна подія. Корнило Устиянович розмалював церкву разом з молодшим колегою Степаном Томасевичем (1859-1932) і в картині „Пекло” помістили низку польських вельможів-високих австрійських урядовців, а між ними й намісника Галичини графа Казимира Бадені. За цю „зневагу влади” в 1893 р. відбувся у Львові процес перед лавою присяжних. Підсудних Устияновича й Томасевича боронив адвокат д-р Кость Левицький і лава присяжних звільнила їх від вини й кари (Іван Боднарук, там же). В советській версії цієї події (Нановський Я. Корнило Миколайович Устиянович, К., 1963) подають прізвище графа А. Голуховського, що не відповідає правді, бо Голуховський був намісником Галичини далеко раніше (в двох каденціях) 1849-1859 та в 1871-1875 рр.

Хоч церковне малярство — єдине джерело екзистенції мистця забирали йому багато дорогого часу й пожирало творчу насагу, все ж Устиянович використовував їх останки, щоб висловитися справжніми мистецькими творами. Для церкви у Вістовій на Калушчині він виконав історично-релігійні картини „Хрещення Русі”, „Св. Володимир Великий” і „Свята Ольга”, історичні композиції „Василько Тербовельський” (одна з найраніших його картин, бо з 1866 р.), „Плач Ярославни”, „Літописець Нестор” (1901), „Козацька битва” (1890), „Семен Палій”, „Скасування панщини” та інші, зокрема „Т. Шевченко на засланні” (первісний заголовок — „Т. Шевченко на тлі краєвиду”). „Шевченко на засланні” це найвартісніша картина Устияновича й перша з цієї тематики в тодішньому нашому малярстві Галичини. Тараса мистець зобразив дуже вдало (хоча обличчя його з останніх років життя, тобто після заслання), Тарас сидить з відкритою головою, на тлі широкого пустельного краєвиду над Аральським морем, похиливши голову, а в його обличчі малюється важка задума, при цьому непохитна віра й незламність духа. Загально картина, як кольоритом, так і меланхолійним настроєм вже далеко відбігає від канонів академізму.

З картин Корнила Устияновича на теми народного побуту найвизначніші „Гуцул”, „Гуцулка біля джерела” й „Бойківська пара”, що, не зважаючи на академічну фактуру, позначені рисами романтизму. Устиянович створив теж низку пейзажів, між ними „Морський пейзаж”, „Чорне море”, „Кавказький пейзаж”, „Скит Манявський”, „Дзвіниця”, „Ранок”, „Захід сонця”, „Пейзаж з хрестом” та низку інших. Намалював навіть картину з Північного полюса — „Аврора бореаліс” (Північне сійво), хоч там ніколи не бував. Очевидно, з пам’яти. Устиянович трудився теж в портретистиці й протягом свого творчого життя виконав коло 40 портретів. Між ними найзамітніші: згаданий вже портрет В. Федоровича, Т. Реваковича (з 1866 р.), А. Вахнянина, о. П. Бажанського, Ю. Лаврівського, І. Савчинської та низку інших, позначених рисами класицизму-академізму, зокрема портрети раннього періоду.

Розглядаючи малярську творчість Корнила Устияновича, слід відмітити, що вона в більшості позначена виразними рисами віденської школи, тобто класицизму-академізму. З роками він розвивався у напрямі романтизму, а далі вже помітні в його творах шукання нових мистецьких висловів, може навіть у формі імпресіонізму, який ще не дійшов до відсталого Галичини, але вже почав свій буйний ріст в Західній Європі. Малярська творчість Корнила Устияновича дуже нерівна. В його дорібку є вартісні твори, пересічної вартости, а то й безвартісні, коли їх розглядати з чисто-мистецького аспекту. Все ж беручи до уваги скрайньо несприятливі, навіть трагічні творчі умови, залишив по собі багату й різномірну тематично малярську творчість, тому слід його уважати до деякої міри — піонером і новатором в українському мистецтві, залишив виразні й трагічні сліди своїх змагань, на тлі такої ж трагічної доби Галицької України.

Без найменшого сумніву Корнило Устиянович міг вирости на великого мистця, коли б мав належне творче підґрунтя, а зокрема, коли б не розміняв свій талант на „дрібняки”. На жаль, відчуваючи великі прогалини в українській духовій культурі тодішньої Галичини, бажав „латати” в ній всі „діри”. „...безупинно кидався на всі боки — писав поезії й фейлетони, намагався створити „королівську драму”, теоретизував на мистецькі теми й пробував організувати наш мистецький нарібок, видавав та ілюстрував книжки та журнали, промовляв на зборах і деклямував на концертах, різьбив, а навіть моро-

чив собі голову конструкцією літаків, остаточно — змарнувався” (М. Голубець).

В літературі виступив Устиянович на початку 60-их років, спершу як поет і писав „макаронізмом”, тобто „язичієм”, а в 70-их роках вже українською літературною мовою, зірвавши з москвофільством всі зв’язки. Написав поему „Мойсей”, яка ніяк не сподобалась Іванові Франкові (хоча однойменний малярський твір Устияновича він цінив), історичні поеми „Іскоростень”, „Святослав Хоробрий”, „Вадим” та драми „Ярополк” і „Олег Святославич, князь Овруцький”. Обі драми виставляли в театрі „Руської Бесіди” у Львові в 1878 і 1883 роках, коли сам Устиянович був сценографом в цьому ж театрі. В 1880-1882 рр. Устиянович був редактором сатирично-політичного двотижневика „Зеркало”, що його вістря було спрямоване проти москвофільства й заповнював часопис карикатурами. Його статті були друковані в „Галичанині”, „Слові”, „Зорі”, „Правді” й „Основі”, а в „Ділі” в 1888 р. друкувалася низка його фейлетонів „Під неділю”. Аж волосся дубом стає, коли усвідомимо собі, як марнотратно розпорошував Устиянович свій талант й ослаблював творчу насагу, бо коли б був сконцентрувався в одній галузі — в малярстві чи літературі, міг досягнути далеко більших успіхів. А так, залишився підґрунтям мистецької творчости.

В 1902 році в сорокалітній ювілей своєї творчости Корнило Устиянович висловив свій щирий жаль з приводу недоцінення громадськістю його подивугідної творчої праці. „Пів стотні церков має мої ікони, п’ятнадцять іконостаси, одинадцять стінопис; в сімох залишив я, крім декоративних картин, вартісні твори за час від 1862 до 1902 рр. І тих сорок літ праці не принесло мені ані грошей, ані слави, так само, як моя літературна праця не діждалася заслуженого признання. Був я і згину загально відомим, але ніколи не поважним, не любленим щиріше й дилетантом у всьому. Не захопив я нікого і так зійду зі світу, хоча бачиться мені, що так воно бути не повинно”. А рік пізніше 28 липня 1903 року помер в селі Довгому на Львівщині в часі розмалювання церкви.

Тодішній корифей нашого мистецтва в Галичині Іван Труш писав з цієї нагоди в „Артистичному Вістнику”: „Мистецькі аспірації в напрямі досконалення свого таланту не покидали його до самої смерти, він був чуткий на зміни, яким підлягало малярство в останніх десятиліттях, його талант міг був виро-

битися навіть під старість, але для цього треба було іншої суспільности, яка могла б мистця підтримати”.

Без найменшого сумніву тодішнє українське суспільство Галичини не зуміло створити для мистця навіть елементарних творчих умов та немає їх ніде і нині. В додатку, Корнило Устиянович ще й розпорошив свій талат, тому на тлі тодішньої Галичини, він був її трагічним представником.

Василь Стус

Як добре те, що смерти не боюся
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що вам, лукаві судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верст.
Що жив-любив і не набрався скверни,
зненавиди, прокльону, каяття.
Народе мій! До тебе я поверну
і в смерті обернуся до життя.
Своїм стражденням і незлим обличчям
як син тобі доземно поклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і з рідною землею поріднюсь.

Михайло Осадчий

XII

Ну хто без тебе я, о пісне колискова?
Як спраглий джерела, натомлений косар,
Я п'ю красу землі, і серця юний жар,
І океан снаги, і солодощі мови.

Жень-шень душі моєї, Україно,
Короткі радощі трудних і гордих дій...
І перший подих мій, і пісня лебедина
В тобі лиш мають зміст, надіє всіх надій.

Нехай для інших ти не Лувром славна,
Та стільки геніїв твоїх у світі цім!
Пливе Дніпрова течія державна,
В її степу і мій біліє дім...

Із циклу „Карпатське інтермеццо”

Марта Кравців-Барабаш

ЗІНОВІЙ ЛИСЬКО

(11. XI. 1895 — 3. VI. 1969)

Музикознавець і композитор д-р Зіновій Лисько народився 11 листопада 1895 р. в селі Рабукети к. Львова у національно свідомій священничій родині. Рівночасно з навчанням в Академічній Гімназії у Львові, яку закінчив у 1913 р., вчився гри на фортепіані в Музичному Інституті ім. Миколи Лисенка у Василя Барвінського. Як студент філософічного факультету Львівського Університету, мав змогу слухати викладів професора Михайла Грушевського. В часі Першої світової війни боровся в рядах Українських Січових

Стрільців. Був інтернований москалями на Волині і поляками в Домбю коло Кракова. Після звільнення відвідував Український Тайний Університет, який закінчив у 1922 р. Опісля виїхав до Праги, де отримав стипендію на студії музики і славістики. У 1926 р. закінчив Карловий Університет, відвідуючи рівночасно лекції гармонії і контрапункту у Федора Якименка, декана Музичного Відділу Педагогічного Інституту ім. Михайла Драгоманова у Празі. У 1927 р. закінчив Чеську Державну Консерваторію дипломом із композиції. У 1929 р., оборонивши працю „Запорожець за Дунаєм”, отримав ступінь доктора УВУ в Празі.

На час студій в Празі припадає його найактивніша композиторська діяльність. Він написав тоді найбільші свої твори: для фортепіану — вісім дво- і три-голосних фуг, сонату „Хлопську сюїту”, „Мінятюри на народні мотиви”; для оркестри — „Сюїту” і „Тризну”; струнний квартет, фортепіанове тріо; з вокальної музики — хоріві кантати „Пісня борців”, „Ода до пісні”, „Суворий вітер” та обробки народних пісень. Його твори мало виконувались, бо не були своєчасно опубліковані.

Після повороту до Львова З. Лисько отримав паспорт на виїзд до Харкова, де в Консерваторії викладав теоретичні предмети. У 1931 р. повернувся до Галичини, де в Стрию став директором Філії Українського Музичного Інституту ім. Миколи Лисенка аж до початку Другої світової війни.

На становищі директора і викладача теорії й фортепіану в Музичному Інституті в Стрию Лисько не обмежував своєї діяльності до школи. Він влаштував в імені школи концерти і брав у них участь. У 1934 році відбувся концерт його дружини співачки Докії Лисько при акомпаніаменті д-ра З. Лиська та при співучасті піаніста Романа Савицького і віолончеліста Вурми. Виконувано твори Баха, Бетговена, Шопена, Гюно, Н. Нижанківського, О. Нижанківського, Лисенка, Барвінського, Людкевича і Стеценка. Цього самого року відбувся концерт на три фортепіани у виконанні Романа Савицького, Меланії Байлової і Зіновія Лиська. Ці концерти мали завдання знайомити громадянство із зразками світової і української музичної літератури.

Велике піклування виявляв Лисько для самодіяльного музикування. Щоб піднести його рівень він активно включався в журі конкурсів хорів, які від 1935-го року щорічно влаштовувала філія „Просвіти” в Стрию. Лисько подавав рівнож про них звідомлення, критику і поради в статтях у місцевій українській газеті „Стрийська Думка”, яка виходила під редакцією свого основника Альфреда Козака, рідного брата маляра Едварда Козака. Лисько зорганізував теж курси диригентів при Музичному Інституті, які провадив професор і композитор Микола Колесса, син етнографа Філярета Колесси.

Д-р Лисько у Стрию продовжував працю музиколога. Він виготовив музичний словник, який відтак появилася друком. Разом із д-ром Василем Витвицьким і Миколою Колессою був співавтором посібника для диригентів „Диригентський поради́ник”, що вийшов друком у Львові у 1938 р. Зредагував великий співанник „Червона калина” у якому зібрано 229 народних і стрілецьких пісень опрацьованих для хорів (Львів 1937 р.).

Був співосновником, а потім головою Союзу Українських Професійних Музиків, в рамках якого, як головний редактор, видавав фаховий місячник „Українська Музика”, де публікував свої статті і есеї на музикознавчі теми. Від 1937 р. друкувалась „Українська Музика” в Стрию. У 1938 р. вона стала офіційним органом „Музикознавчої Комісії” у Львові.

В часі першої окупації Галичини (1939-41) у другій світовій війні д-р Лисько працював на становищі професора теоретичних предметів і композиції в Музичній Консерваторії у Львові, яка була зорганізована на рівні вищої школи.

Перебуваючи на українських землях Лисько займався постійно збиранням українських записаних і незаписаних мелодій, які згодом стали основою його монументальної праці-кодексу „Українські Мелодії”.

Після війни Лисько переїжджає до Німеччини, де перебуває в таборі переселенців у Міттенвальді. Цей час переходового поселення використовує для музично-педагогічної праці.

У 1960 р. переїжджає до Нью-Йорку, де дає лекції фортепіану і теорії музики в Українському Музичному Інституті ім. Миколи Лесинка і є його директором аж до своєї смерті 3 червня 1969 р.

Тут працює над викінченням і остаточним виготовленням до друку кодексу „Українські Мелодії”. Це десяти томне видання почало виходити з друку поодинокими томами як видання УВАН.

Перший том кодексу вміщує поазбучний список 11 тисяч 447 мелодій, які в дальших показниках є упорядковані за їх територіальним походженням та ритмічною, мелодичною й формальною аналізою.

Належить особливо підкреслити, що ця публікація є епохальною подією, коли йде про збереження нашої народної музики й її самобутності. Порозкидані досі по московських, польських, чеських і вкінці українських та інших книгозбірнях та музеях зразки нашої народної музики зібрано тут в одне видання з поданням джерел, що охороняє їх від відпливу в чужі культурні скарбниці. Довголітня неволя ставить все українську культуру в дуже небезпечне положення, де її прямо викрадають пануючі держави-народи. Цей кодекс є метрикою української народної творчості в українській і в світовій фолклористиці.

Крім цього весь зібраний матеріал є опрацьований Музикознавчо. Тут подано детальний аналіз ритму, мелодій і форми, всевимірно накреслюючи морфологію української народної пісні. Крім цього у висновках встановлено самобутні прикмети української музики. Такий всемірний перегляд українських народних мелодій вичерпує проблему майже цілості, бо за словами автора, становить 85 відсотків всього, що будь-

коли було друковане з цієї ділянки до 1961 року. Ввійшло також туди багато його власних ніде не друкованих записів.

Ця праця є ще тим цінна, що вона основана на джерельнім матеріалі, який був авторові доступний ще перед большевицькою окупацією Галичини. Для чистої української науки це є сьогодні незаступимий скарб, бо чистий, незасмічений московською партійною дезінформацією.

Ця праця вповні заслуговує того, щоб д-ра Зіновія Лиська з пошаною згадати у 90-тий рік його народження.

* * *

Леонід Полтава

МИХАЙЛО ДРАЙ-ХМАРА

Про Михайла Драй-Хмару українського літературознавця і поета зліквідованого большевицькою системою напередодні Другої світової війни (19. I. 1939) ми дуже мало знаємо, хоч про групу українських неокласиків існує велика література. Він був одним з п'яťох знаних неокласиків порівняно з невеликим творчим доробком.

Народжений на Полтавщині в 1889 р., закінчив Київський університет у 1915 р., писав спершу по-російському, але, опинившись у Петербурзі в українській громаді — зукраїнізувався; у травні 1917 р. повернувся з дружиною до Києва, щоб, — як пише п-і Оксана Ашер, дочка письменника — „узяти активну участь у національному відродженні свого народу” (стор. 31).*)

П'ятеро „неокласиків”: М. Зеров, Ю. Бурґгардт-Клен, М. Рильський, П. Филипович і найстарший з-поміж них віком М. Драй-Хмара — після відступу армії і уряду УНР з Києва і з України залишилися на Батьківщині, окупованій перефарбованою на червону Росією, можливо й без віри в так зв. „Жовтневу революцію”, але в надії, що за нових обставин можна буде багато зробити для рідного народу і культури. Ніхто з них не пішов слідом видатного поета Олександра Олеся. Червона дійсність виявилась такою жахливою, що „неокласики” незабаром почали жити не в „УССР”, а — за висловом

*) Усі цитати подаються за книгою: Михайло Драй-Хмара, з літературно-наукової спадщини, видання НТШ, том 197, 1979 р.

найбільш талановитого з них М. Рильського, „на білих островах”.

Виступаючи неорганізовано і силою свого культурного рівня протиставляючись т. зв. „пролетарським” поетам — молотобойцям, яких спритно використовувала Москва для нівеляції українства, „неоклясики” незабаром відчули, що опинилися в клітці. Юрій Клен виїмав, покликаючись на німецьке походження і дав українській літературі такі важливі твори, як „Каравели”, „Прокляті роки”, епопею „Попіл імперій”, безвідповідально замовчувані на Заході більшістю літературознавців. В 1934 р. М. Рильський був заарештований першим з-поміж „неоклясиків”, і коли їх почали по черзі виарештовувати, категорично від них відмовлявся та виступив трохи згодом із заявою, що „світ розколовся на біле і червоне”, врешті-решт дійшов до такого падіння, яке відоме під назвою „Із-за гір та з-за високих сизокрил орел летить”... Все таки, завдяки силі таланту, М. Рильський залишив для нас і низку важливих творів, а під кінець життя виступав у „Вечірньому Києві” з національно-українськими закликами, формуючи героїню нашого часу поетеси Ліну Костенко і плеяду Шестидесятників, у перших творах яких відлунювалися О. Олесь, ранній П. Тичина і М. Рильський, і все національне відродження, і героїзм безприкладної боротьби УПА проти окупантів. М. Зерова — блискучого літературознавця і дуже виробленого, але книжного поета Москва заслала на Соловки в 1935 р., П. Филиповича арештували того ж року і слід по ньому загинув. М. Драй-Хмару переслідували з 1933 р., арештували в 1935 р. і вивезли етапом на Колиму, де він десь і загинув у тундрі в кінці 1938 або на початку 1939 р.

Селянський син, який здобув високу освіту, знавець багатьох мов, з яких зразково перекладав, науковець-славіст і літературознавець, чесна людина — Михайло Драй-Хмара був приречений режимом на загибель, який з часів Івана Калита знав і знає лише одно: „Ташіть і не пускати!” Він, як і багато інших, не лише „неоклясиків”, не згадуючи вже про загірнокомунських письменників типу Блакитного, Хвильового й ін., не збагнув, що з відходом Армії УНР закінчилася і влада українського народу. Москва постійно знаходила потрібну їй театральну-політичну маску, щоб обманювати довірливих „малоросів”. Ні обман „Переяславських статей” після гетьмана Хмельницького, ні гордий виклик Московії Гетьманом Маженою, ні навіть сучасний їм український народний визволь-

ний рух, ані надзвичайний факт засипання штучного рову політичного поділу України на кілька частин — проголошенням Акту Соборности УНРеспубліки... — нічого не встигло навчити значну частину української інтелігенції. Лише значно згодом вона розуміла, що і в червоній Російській імперії у формі СССР — „Я в кам'янім, у кам'янім мішку“, як писав у відомому вірші М. Драй-Хмара, в листі з Колими до дому.

У 1922 р. М. Драй-Хмара — людина чесна, прямолінійна, закохана в свою країну і політично сліпа — писав:

Бідний сам, я не йду на хитрі влови:
З серця в серце наллю я пісень, —
Хай в них блакитні новий,
Осяйний, безсмертний день!

Лише через рік у 1923 р. забренів інший мотив:

...Минуть роки і кров зашперхне,
І висхне Збруч, мутна ріка —
І тільки пісня не померкне,
Як ніж і гнів Кармелюка.

Волонтаристські мотиви пробиваються у М. Драй-Хмари може ще найбільшою мірою з-поміж усіх „неоклясиків“, які збиралися, за свідченням М. Рильського, „у тиші над вудками своє життя непроданим донести“. Це було, здається, можливим, напр., у Індії за англійської окупації, але ніколи не було і не буде можливим там, де стане московський лапоть, хоча б він був і у формі налякованого „сапога“.

Німці-фашисти під час Другої світової війни милостиво збиралися дозволити на Сході України тільки 4-класні школи. Росіяни-комуністи чи не комуністи також не потребують освічених, а тим більше свідомих українських людей. „Неоклясики“ своєю ерудицією, знанням світової літератури, чужих мов і культур, врешті-решт, знанням власної рідної мови, переслідуваної і гнаної різними окупантами (найлютішими „Емськими“ указами), — вони височіли єгипетською пірамідою над московською пустелею, що простелилась під червоними багнетами в Україні, в Білорусі, на Кавказі та в ін. „провінціях“.

Ясно, що М. Драй-Хмара і все „гроно п'ятірне лебедів“, і все, що намагалось думати українським розумом, було занесене у списки ЧеКа (НКВД, сучасного КГБ). Використовували, якщо могли, а потім — сибірські сопки і тайга. Видатного поета

Г. Чупринку розстріляли відразу в 1921 р., О. Влизька — поета українського моря й українського бунту проти окупанта — трохи згодом в 1934 р. Інші були потрібні на довшу мету: будуйте Україну в „УССР”, щоб засліпити політичний зір на Заході України, тоді відтягати кордоном, і щоб показати „світові”, як то в Сов. Союзі „розв’язали” національне питання. Потім московська коса стинала голови новим нескореним талантам, що з лона нації завжди вилонювались і будуть вилонюватись.

Не книжні вірші „неоклясиків” — хоча вони є справжньою поезією супроти утворів куликів, чумаків і Ко., були загрозою для режиму московських простаків та їхніх слуг у загарбаній Україні, а сам факт існування в колонії людей високої культури і знань, шляхетних почуттів і надій (дуже неоправданих!) на Захід, зокрема на Зах. Європу. Московська душогубка мусіла таких людей раніш чи пізніш знищити в ім’я збереження окупації — збереження імперії СССР.

Свого часу М. Драй-Хмара захоплювався Єсеніним, Блоком та іншими російськими поетами, перекладав їх. Він не розумів, що Росії не потрібні його переклади на українську — ні з російської, ні з білоруської, ні тим більше з французької, чеської чи сербської літератур. Йй було потрібно колись і тепер „150 графоманів”, які вихваляють Москву і „таракотіння трактора”, які кричатимуть: „Хотіли нас відрізати, відкрають від Москви!”

„Неоклясиків” знищили не за віршовану форму і не за вишуканий стиль, хоча він і не подобався окупантові та хмарі його прислужників, малоросів з червоним піднебінням, а за те, що не хотіли співати гімнів імперії.

Нерозуміння факту поновної окупації України Росією, навіть довірливість до московської контрреволюції; намагання ошукати — з найшляхетнішою метою! — ворога-окупанта, замість „боротись — значить жити”; спроби пристосуватись до нових обставин — це були ті стежки, що вели не лише „неоклясиків” на московську гільйотину. Жилося ж у першому десятилітті за так зв. „радянської влади” непогано. Навіть мандрівки. Навіть курорт Люстдорф з родиною, біля Одеси (теперішня назва того кол. німецького містечка, в якому вистріляно населення — Чорноморка).

А в 1933 р. — арешт М. Драй-Хмари і славетного історика української музики Миколи Грінченка! Обвинувачення в приналежності до ОУН, про яку напевно чули, але до якої не належали.

Співпраця з НКВД? — на це М. Драй-Хмара піти не міг, і тому пішов на шибеницю: чесний український славіст-науковець, перекладач і поет, політично наївна людина, яка ще й на Колимі вірила, що, ставши там робітником, зможе жити і навіть займатися улюбленою справою — перекладами, зокрема з Данте. „Я не вчинив жодного злочину проти „радянської влади“, але в минулому в мене були помилки і за ці помилки я повинен постраждати”, — писав він до дому в Київ із Колими 2. 6. 1936 р. (стор. 379).

Його відрікся інший „неоклясик” М. Рильський, який уже побував під арештами і був настільки стероризований, що не передав навіть боргу дружині Михайла Драй-Хмари, знаючи, як пильно за ним слідкують згори.

Політично наївна людина М. Драй-Хмара покладав надії на амністію в 1937 році, а це ж був час, коли лютував сталінський опричник Єжов. Того року НКВД забрало батька автора статті і Максим Рильський заборонив мені приїздити до нього в Київ, „аж доки перейде заметіль”, а згодом сам прислав виклик і переказ досить великої суми грошей для допомоги нашій переслідуваній родині.

„А той негідник, що жиріє на чужому нещасті, загрибаючи гроші лопатою, повернув тобі борг?” — запитував М. Драй-Хмара із заслання дружину. — „Він залишився мені винним за „Принца Лутоню”, здається, 300 карбованців” (стор. 388).

По-перше, треба розуміти огірченість Драй-Хмари, в'язня безвихідних сталінських лагерів писаниною Рильського тих часів... По-друге, М. Рильський не був „негідником”. Двом українським студентам, початкуючим літераторам, він допомагав у 1937-38 рр. грошима й порадами, як лише міг в умовах страшного режиму; і напевно не лише двом, мені відомим, бо все робилося в повній таємниці, як і багато чого іншого (напр., вимога М. Рильського припинити писати будь-що російською мовою).

Не розуміння суті окупації, політична неосвіченість М. Драй-Хмари виявляється ще і в советському концтаборі, він сподівався там продовжувати свою працю над перекладом „Божественної комедії” Данте.

На жаль політична непрозорість тогочасної творчої української інтелігенції, її нерозуміння самого змісту будь-якого кольору російської окупації, є тоді досить широким.

Дочка закатованого Михайла Драй-Хмари, п-і Оксана Ашер, у своїх спогадах-огляді зазначає: „Михайло Драй-Хма-

ра — це вчений і поет з великою любов'ю до людства, до життя, з ідеями, що глибоко западають у людську душу і мають універсальне значення” (стор. 28). Тут поставлено на перше місце М. Драй-Хмару як науковця, і це вірно. Але поставлено на перше місце і „любов до людства” без національної приналежності — і це хибно. До людства можна прийти лише через національне, через полум'яну любов до свого. Людства не має без націй, народів і племен. Абстрактного людства не існує.

У великій статті „Леся Українка — життя і творчість” М. Драй-Хмара виступив як новатор, бо вперше дав українському заголові зібрану і впорядковану, наукового характеру біографію Лесі Українки.

У статті про Лесю Українку він як науковець визнав — услід за Стешенком, — що „Леся тільки спочатку була вірна ідеям Драгоманова, а потім емансипувалася, змінивши їх на інші. Це почасти стверджує й К. В. Квітка. Ми не заперечуємо цього”, — читаємо на стор. 58.

Леся Українка заперечувала нападки Драгоманова на галичан, у листах до нього, вона писала: „вони НЕ МОВЧАЛИ ні на одно моє видання” (стор. 64). Всупереч „ідеям” Драгоманова — охоче друкувалася в „Літературно-Науковому Віснику”. Високо цінила Стефаника, Кобилянську; відкидала позицію „хатян” з їх „мистецтвом для мистецтва” (частково ту позицію, хоча за цілком нових умов, намагалися займати „неоклясики”, і сам М. Драй-Хмара). Велика Леся Українка відчула національний талант у О. Олесі, тоді ще такому молодому, і визнавала, що він у дечому є поетом, навіть сильнішим від неї (послідовники Драгоманова й на еміграції замовчують О. Олеся).

Заперечуючи своєю працею федералістично-псевдodemократичну драгоманівщину, велика Леся Українка писала в листі до Л. Старицької-Черняхівської про свого „Камінного господаря”: ... „Есть це ні більше, ні менше, як українська версія світової теми про Дон-Жуана. „До чего дерзость хохлацкая доходит”, — скаже Струве і вся чесна компанія наших „старших братів” („ЛНВісник”, 1913 р.).

Тож не лише в „Боярині” поетеса показала своє відношення до російського „старшобратства”-окупації, а навіть нібито далекою від України темою Дон-Жуана та іншими вселюдськими темами заперечувала московську „гегемонію”. Вічні, вселюдські проблеми Леся Українка розглядала українськими очима й аналізувала власним не позиченим у сусідів розумом. Тому: „Або погибель, або перемога”!

У „неоклясиків”, між ними і у М. Драй-Хмари, не було ні тієї віри, ні того вогню, ані того таланту. Вони, якщо й горіли, то світилися холодними луговими вогниками тоді, коли треба було з усією напругою змагатись. Все одно, не підтримавши Лесі Українки з її „Дарма! Повстанем, бо душа повстане”. — вони опинились на московському ешафоті, бо слабкий завжди приречений загинути.

І добре, що в цитованій статті Михайло Драй-Хмара зазначає, що Лесі Українці були властиві „не раціоналізм, не утопізм..., а ВОЛЮНТАРИЗМ” (стор. 110). Але всі його далші напади, міркування і суто-советські, промосковські, комуно-большевицькі висновки про д-ра Дмитра Донцова та його відношення до Лесі Українки і точного визначення її, як поетки-націоналістки — є жалюгідною даниною обставинам, а не виявом праці науковця (стор. 112-113 та ін.).

Українська поетеса всеєвропейського, світового масштабу Леся Українка кинула майбутнім поколінням своєї нації клич: „Убий — не здамся”! Це — генеза її творчости.

Михайло Драй-Хмара у статті про Лесю Українку применшує, можливо на догоду цензурі, визвольні ідеї Лесі Українки.

Не зупиняємось на кількох наукових статтях М. Драй-Хмари, що стосуються сербських приказок, старовинних інтермедій, білоруської поезії про славетного національного поета Білорусії Янку Купалу, якого у 1930 р. арештували в Мінську, як білоруського національного, народного поета. Потім його випустили, заляканого й пригнобленого. У 1942 р. він сам вискочив, або ж його „вискочили” в Москві з четвертого поверху готелю „Москва”.

Велику цінність мають записники М. Драй-Хмари і його „Листи” (частково друковані в „Спогадах про неоклясиків” Ю. Клена).

Трагедія Михайла Драй-Хмари і багатьох інших діячів, які, не підтримуючи української національної революції, хотіли в колоніальній „УССР” творити українську національну культуру, — це ще одна пригадка думаючим українцям, що між рабовласником і поневоленням не може бути згоди. Хто піде на будь-яку згоду з російським пануванням в Україні, чи це буде одна-однісінька особа, чи ціла група — закінчить так, як закінчив своє життя Михайло Драй-Хмара. Не конче тому, що він був ворогом окупаційного режиму, а тому, що не розумів самої сутності окупації, яка завжди, не маючи змоги

остаточно знищити підкорений народ, нищить його видатних представників.

Хтось може сказати: „Так то ж був сталінізм”...

Цього тільки й потрібно окупантові, щоб скинути вину на когось, а не на саму окупацію.

З страждань і мук нам нині треба сукати зброю на окупанта.

Нью-Йорк, 1980 р.

Микола Руденко

Якщо ти небо у собі побачив,
У тебе вже не відібрати зір.
Очей не буде — серце стане зрячим,
Душа твоя підійметься до зір.
Замкнути можна тільки наше тіло,
А дух лігатиме серед віків.
Для серця, котре цілий світ вмістило,
Іще ніхто не викував замків.
Воно пропалить стіни, зірве пута,
Відкине геть недолюдків-хімер.
І в день один побачать ліліпути,
Як понад ними ходить Гулівер.

23. III. 1978

Іван Світличний

ТАРАС БУЛЬБА

Ти чуєш, сину? Україну
Плюндрує чорна татарва,
А ми — хоч не рости трава.
Ми, патріоти, слиним слину:
Аби, мовляв, була жива.
Сутуж, та треба — чуєш сину!
(На час!) зігнути (трохи!) спину,
Щоб не злетіла голова.
А там... там ще буде видно.
І гнеться потурчанське бидло.
Нездалих предків кленучи,
У яничари пруть, ягнята.
І нікому меча підняти...
Ти чуєш, сину? Не мовчи.

ЮРІЙ КОНДРАТЮК

Юрій Кондратюк — український вчений-винахідник, один з перших конструкторів ракетної техніки і теорії космічних польотів. Його іменем названо один із кратерів на зворотному боці Місяця. Перед ним був теж українець Микола Кибальчич (1853-1881), проєктант реактивного літального апарата.

Народився Кондратюк 21 червня 1897 року в Полтаві, помер... Ні не помер — загинув як солдат на фронті в районі російського міста Калуги під Москвою і навіть не відомо, коли чи в 1941, чи в 1942 році.

Життя вченого Юрія Кондратюка є прикладом, як ставилася російська большевицька влада до науки, а особливо, коли цю науку творили українці. Типова доля людини бездержавної нації, нестерпного кольтоніяльного становища народу.

Юрій Кондратюк закінчив чоловічу другу Полтавську гімназію в 1916 році і вступив до Петербурського політехнічного інституту. Тут його застали події 1917 року. У 1918 році він повертається в Україну, працює в Полтаві, Києві, тішиться з відродження України, але молода держава не могла втриматися, її нищать російські монархісти, російські большевики, треба ховатися в провінції, працює на станції Бобринська, потім (1921-1925) в Малій Висці на цукровому заводі. Та й тут небезпечно, большевики нишпорять за тими, що творили, підтримували, тішилися з відродження української держави. Кондратюк мусить тікати на Підкавказзя, поза межі рідної України. В тій мандрівці в крайньо несприятливих умовах пише наукову працю почавши вже від 1916 року. Десь в 1919 році перша версія його наукової праці про конструювання міжпланетних кораблів була готова і носила назву „Тим, хто буде читати, щоб будувати”.

З Кавказу посилає свою працю московським вченим, які навіть відгукнулись позитивно... і тільки. Цензура централістичної держави, яка визнає тільки централістичних московських вчених, не пустила праці до друку, коментуючи, що є багато важніших справ, проблема хліба і революції.

А тут і Кавказ виявляється небезпечним місцем, за близько української Кубані, України і тут не дають праці українцям, арештують. Як бувби знав, бувби не рипався до Москви. Він мусить тікати, а може його вивозять до Новосибірська — хто його знає в підцензурній поневоленій країні.

В Новосибірську вчений власним коштом (тоді ще можна було, ще була віддушина) видав свою працю під назвою „Завоювання міжпланетних просторів” в 1929 році. У ній Кондратюк вивів основне рівняння польоту ракети, розглянув проблеми створення проміжних міжпланетних ракетних баз — супутників планет, повернення космічних кораблів на землю. Методу зустрічі на орбіті використано в польотах на Місяць американської системи „Аполлон”.

Наукову активність вченого зауважили однак сатрапи і в 1933 році послали його будувати на горі Ай-Петрі в Криму вітроелектростанцію. Як на сміх, раз ти пнешся до зірок, значить, збудуй нам електростанцію для наших курортів і відпочинку, щоб ми мали користь з вітру... І Кондратюк збудував найбільшу в світі вітроелектростанцію для вигоди московських відпочивальників, а його розробки будови залізобетонних веж і вітротехніки до нині додаються. Наприклад, при будівництві телебашти в Осташкіно для Москви.

Не пощастило однак Кондратюкові влаштуватися на роботу в рідній Україні, його забирають до праці в Москві в Центроенергобуді, а звідси 44 літнього вченого на фронт під німецькі кулі.

Типова трагічна доля таланту поневоленого народу.

Гнат Бердо

Станислав Тельнюк

ПІСЕНЬКА ОСТАННЬОГО ГУРОНА

Зорі згасали в південному небі...

Гинули інки — так було треба.

Гинули інки в ім'я прогресу.

Гинув народ під мечем Кортеса.

Ай, ай, ай! Весело! Задля прогресу

Гинув народ під мечами Кортеса!

Гинула мова, гинули храми,

Гинули діти, гинули мами,

Гинули воїни, гинули села —

Кров'ю вмивались мечі веселі.

.....

Лиш врятувались од тої наруги

Різноколірні меткі папути...

Михайло Лоза

АНДРІЙ ЧАЙКОВСЬКИЙ **(у 50-річчя його смерті)**

Роком народження Андрія Чайковського вважають 1857 рік. Згідно з твердженням дочки Андрія Чайковського — п-ї Марії Ставничої, яка колись проживала в Боффало, а тепер у Філядельфії, Андрій Чайковський народився в 1856 році. Про причину зміни року народження писав я свого часу у статті про Андрія Чайковського з нагоди сотих роковин його народження. Стаття була поміщена у „Свободі” в кінцевих тижнях 1956 року.

Андрій Чайковський походив із дрібної, так званої ходячої шляхти на Самбірщині. Середню освіту здобув у Самбірській гімназії. Як учень цієї гімназії, був членом самоосвітнього гуртка гімназистів „Громада”. Члени „Громади” доповнювали свою освіту надобов'язковими читаннями книжок. Про свої гімназійні часи Андрій Чайковський згадує в передмові до історичної повісти „Корнієнко”. Передмова писана в квітні 1924 р. Там сказано:

„Це було дуже давно... 1872 р. Я був у III кл. гімназії. Тоді українських книжок було ще дуже мало, а книжок для молоді я не бачив ніяких. Я любив дуже читати і читав книжки польські та німецькі. В тім часі я дістав від товариша „Галичанина”. То був літературний додаток до львівського „Слова”.¹⁾ В тім додатку друкувалась „Історія Русі”, либонь — чи не Іловайського. Там якраз знайшов я частину її про повстання Богдана Хмельницького.

Моя хлоп'яча уява линула на Україну, над Дніпро-Словутцю, над його пороги, на Січ запорізьку. Я спочував недолі українського народу під польсько-панською кормигою, припадав серцем до тих героїв-козаків, що не жаліли свого життя за волю, за свою церкву і благочестиву віру.

У мене не було спання. Я читав і читав, а деякі місця перечитував вдруге. Та я дочитався лише до Зборівських пунктів. Дальшої части „Галичанина” я не міг, на превеликий мій жаль, добути.

І добре, що я тоді не дочитав далі, і не заморозив своєї молодої душі зневірою у невдачі замислів гетьмана. А так, то я став на вершку гетьманських діл і довго з того вершка не сходив, а за той час впевнився, що ми мусимо побідити, що велике діло славного гетьмана перепинилось, але не скінчилось та, що та ідея відживатиме ще не раз, аж поки український народ буде паном на своїй великій батьківській землі.

Ця тверда віра не покидає мене до нині, до сивої голови. А крайугольним каменем у тій будівлі моєї твердої віри була і є історія”.²⁾

Зять Андрія Чайковського д-р Володимир Бемко у статті про Андрія Чайковського поміщений у регіональному збірнику „Бережанська Земля” так наświetлює гімназійні часи письменника:

„Самбірські „Громадяни” (мова тут про членів „Громади” — прим. М. Л.) знайомились і захоплювались минулим свого народу, зокрема козацькою добою; читали Шевченка, Куліша, Костомарова, Драгоманова, — словом все, що друковане українською мовою. Варто зазначити, що Андрій Чайковський докладніше познайомився з козащиною через твори польської літератури, передусім поетів так зв. „Української Школи”: Мальчевського, Залеського, Михайла Чайковського, Вінцента Поля. Цей романтичний образ козащини згодом затьмарила трилогія Генрика Сенкевича. Прочитавши її, молодий Андрій Чайковський мріяв про те, щоб написати книжку про козаків, таких як вони справді були — оборонців народніх прав”.³⁾

Згідно з твердженням д-ра Бемка великий вплив на формування національно-політичного світогляду Андрія Чайковського мала родина о. Юрія Гладилевича з Хирова. Один із синів о. Юрія був учителем у самбірській гімназії, а інший — шкільним товаришем Андрія Чайковського, а донька о. Юрія Наталія Гладилевич стала пізніше дружиною Андрія Чайковського.

По професії Андрій Чайковський був адвокатом. Правничі студії відбув у львівському університеті. Почав їх у 1877 році. Студіював у тому часі, що й такі видатні постаті галицької землі, як: Кость Левицький, Євген Олесницький, Степан Федак, Теофіль Окуневський.

В 1886 році молодий адвокат прибув з дружиною до Бережан, де поряд з професійною працею присвятився теж і громадській праці. Громадській праці посвятила себе і його дружина Наталія.

В тому самому часі перебував у Бережанах суддя Дем'ян Савчак — заслужений діяч Бережанщини⁴¹. Дем'янові Савчаківі і Андрієві Чайковському Бережани й Бережанщина завдячують дуже багато в справі розбудження й посилення національної свідомості у міщан і селян цього району. Тоді, як відомо, в Галичині, а тим самим і в Бережанщині, поширювався москвофільський рух. Дем'ян Савчак і Андрій Чайковський завзято боролися з цим рухом, в результаті чого в Бережанщині почали по селах зникати читальні ім. Качковського, а їхнє місце заступали читальні Т-ва „Просвіта”. В Бережанах засновано Філію „Просвіти”, яку довгі роки очолював Андрій Чайковський. Не малі заслуги для Бережанщини поклав Андрій Чайковський як організатор „Січей”. Любив він спів. Тому то включився у працю Бережанського хору „Боян”. Був основником щадничо-позичкового т-ва „Надія”, співосновником кооперативи „Народний Дім”, одним із ініціаторів заснування в Бережанах Руської Бурси, давав доповіді на різні теми, виступав на імпрезах з промовами. Був дуже активним в антиалькогольнім русі.

В 1908 році висунуено Чайковського кандидатом на соймового посла в Самбірщині. Про цей факт Чайковський згадує у „Передмові” до історичної повісти „Побратими”.

Після 4-рьох років адвокатської практики („конципієнтурі”) Андрій Чайковський відкрив власну адвокатську канцелярію і відразу вибився на передове місце між бережанськими адвокатами. Його клієнтами були здебільша селяни, яких він собі з'єднав своїм чесним підходом до судових справ. Не любив — як сам він звик був казати — „процесоманії” і багато справ полагоджував полюбовно.

Дім Чайковських в Бережанах, де вони прожили несповна 30 років, був — за словами д-ра Володимира Бемка — центром товариського життя. Тут збиралися місцева інтелігенція, велися дискусії, складалися пляни громадської праці. Бережанці напевно боляче відчували брак цього центру, коли Чайковські весною 1914 року залишили Бережани і перебралися до Самбора, де Андрій Чайковський продовжував свою адвокатську працю. В часі визвольних змагань Західньої України Андрій Чайковський був комісаром (старостою) Самбірщини. Після визвольних змагань Чайковські переїхали до Коломиї. На новому місці, подібно, як у Бережанах, чи Самборі, Чайковські тішилися великою пошаною з боку українського громадянства.

В 1928 році громадськість відзначила 40-річчя письмен-

ницької праці Андрія Чайковського. Ювілейні святкування відбулися у Львові і в Коломиї. З цього приводу Т-во Українських Письменників і Журналістів у Львові іменувало Андрія Чайковського своїм почесним головою. У листі до проф. Івана Огієнка (пізніше — Митрополита Іларіона) з датою 26 березня 1929 р. Андрій Чайковський написав: „Мій коломийський ювілей вийшов незрівняно краще, як львівський. Було більше сердечности, а не було львівської каззонности, як усе у Львові. Про коломийський ювілей прочитали напевно в Л.Ч.⁵⁾ Та подумайте, що Т-во письменників ім. Франка не прислано мені ще привітів. Мабуть пани зо Львова десь запропастили, бо мої прохання — наче б горохом об стіну”.⁶⁾

Лист, як бачимо, написаний із деякою дозою сарказму. Чи мав Андрій Чайковський для того якусь істотну причину, тяжко сказати, коли нема під рукою відповідних матеріалів про перебіг львівського ювілею.

На ювілеї в Коломиї реферат про твори ювілята та їх значення у вихованні української молоді виголосив проф. Д(митро) Николишин. Андрій Чайковський промовляв із зворушенням. Найбільше зворушило його те, що в цій святі взяла участь молодь і селянство, бо для них головно присвятив він свої сили, хотів дати їм таку книжку, за якою сам шукав у своїй молодості. Хотів у їхніх серцях зацепити любов до свого рідного, до своєї історії. Звертаючись до молоді ювілят сказав:

„Любіть Україну, любіть своє рідне, хоч воно не дорівнює чужому, але воно своє, старайтесь це рідне піднести до рівня чужих культур. Не міряйте свого рідного французьким метром, а оцінюйте його висоту своїм рідним ліктем. Подумайте про те, що коли б ті великі народи, після яких дехто нашу культуру оцінює, жили серед таких злиднів як ми, то хто знає, чи їхня література дорівнювала б сьогоднішній нашій. Такого погляду держався я усе моє життя. Мені байдуже, чи мої письменницькі праці перейдуть до світової письменницької скарбниці. І я не писав на експорт, лише для свого любого, дорогого українського народу. І я щасливий сьогодні, що мої простенькі праці зайшли під селянську стріху, і там їх радо прийняли”.⁷⁾

З нагоди ювілею мистець Микола Анастазієвський намалював портрет письменника. Портрет після ювілею віддано до коломийського музею Народного Дому.

В Коломиї Андрій Чайковський прожив до смерті, яка постигла його 2 червня 1935 року. В останню дорогу супроводжали його тисячі земляків, в тому числі багато селян. Від

українських письменників промовляв над могилою Роман Купчинський. Від Бережанщини прощав письменника голова Філії „Просвіти” в Бережанах д-р Михайло Західний. Делегація з Бережанщини привезла із собою землю з гори Лисоні. Цю землю покладено у могилу Андрія Чайковського.

Після похорону в багатьох місцевостях Галичини відбувалися святкування в пошану заслуженого письменника й громадянина. Вшанувала його з ініціативи письменника Богдана Лепкого навіть українська громада в Кракові.

Літературну діяльність Андрій Чайковський розпочав при кінці 1880-их років. Ті, хто пише про письменника Андрія Чайковського, вважають, що немалий вплив на нього мали знайомства з такими постатями тодішнього українського літературного світу, як о. Сильвестер Лепкий (батько Богдана Лепкого), Іван Франко, Осип Маковей. Роля Івана Франка в цьому відношенні — найбільша. Про це засвідчував сам Андрій Чайковський:

„Десь з початком 1890 років, будучи у Львові, я зустрів д-ра Івана Франка. Якраз тоді друкувалися в „Ділі” мої спогади з босняцької кампанії (1882 р.). Привітавшись зі мною, Франко сказав: 'Слухайте, у вас письменницький хист. Пишіть. Ваші спогади мають літературну вартість'. Це признание було для мене несподіванкою. Пізніше у переписці зі мною часто натякав на мій „талант” та гонив до роботи”.⁸⁾

Слід пригадати, що Іван Франко і Андрій Чайковський — це однолітки. Позналилися вони в часі університетських студій у Львові. Згодом, коли Франко приїжджав до Бережан, заходив до гостинного дому Чайковських. Тоді разом, як треба було, обидва письменники їздили до монастиря у Краснопуці, де була стара бібліотека, з якої користав Іван Франко і Андрій Чайковський. Їздили також до о. Сильвестра Лепкого, який був парохом у Жукові.

Андрій Чайковський згадує, що Іван Франко в переписці часто натякав на його (тобто Чайковського) талант. Ось уривок одного такого листа:

„Щасти Вам на писательськiм полі! Я думаю, з тим широким знанням життя і мови люду і з тим талантом обсерваційним, який у Вас є, Вам не може не пощастити” (Лист від 26 березня 1895 р.).

Осипа Маковея Андрій Чайковський знав не тільки з його літературної творчості, але — дуже можливо, — що зустрічався з ним і особисто, бо Осип Маковей часто бував у Бережанах після того, як в 1905 році одружився з Ольгою Кордубою — дочкою о. Теодора Кордуби, — що був парохом в Бережанах і деканом Бережанського деканату.

Літературну спадщину Андрія Чайковського, на яку складаються повісті й оповідання, історики літератури ділять на дві групи: на повісті й оповідання, до яких письменник брав теми із сучасного йому життя і на історичні повісті й оповідання. Першу групу творять:

„Олюнька“, „За наживою“, „В чужім гнізді“, „Малолітній“, „З ласки родини“, „Панич“, „Бразилійський гаразд“, „Четверта заповідь“, „Краще смерть як неволя“, „Хто винен“, „Ні разу не вдарив“.

Твори другої групи: „Віддячився“, „За сестрою“, „Козацька помста“, „Перед зривом“, „На уходах“, „Побратими“, „Корнієнко“, „Сонце заходить“.

Історична повість „Побратими“ була подумана як перша частина історичної трилогії про гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного. Трилогія мала носити назву „Сагайдачний“. Про свої плани відносно трилогії Андрій Чайковський говорить у „Передмові“ до повісти „Побратими“. Там сказано: „В 1908 році поставлено мене кандидатом на соймового посла в Самбірщині. Я знаю, що в Самбірщині багато малоземельної шляхти. Знав я, що при виборах може вона рішити мій вибір. Щоби собі шляхту з'єднати, я ладив для них популярний виклад, у якому я хотів виказати, як то у давнину саме та малоземельна шляхта стояла за свою віру і народність. Розглядаючись у приступних мені матеріялах, я мусів натрафити на ім'я Петра Конашевича Сагайдачного. В Самбірщині, хоч ніде нема шляхтича з придомком „Конашевич“, живе традиція, що сей великий гетьман походив із близького Самборові села Кульчиць. Ще до нині показують старі Кульчичани те місце в присілку „Королівка“, де мала стояти хата Конашевичів. У тім присілку живе ще рід Кінашів. В старовину вони могли зватися Конашами, або Кунашами. В історії проф. Грушевського в одному місці по цитованому джерелі той великий гетьман зветься „Кунашевичом“. Од чого пішло назвисько Конаш і Кунаш, — чи від коня, чи від куні — не беруся розбирати.

‘Думка думку родить’. Замість задуманого викладу для шляхти (з котрого нічого не вийшло), я, ведений синівським

піетизмом для того славного мого земляка, задумав спопуляризувати життя і діяльність цього славного сина України.

Бо крім пісні про Сагайдачного, 'що проміняв жінку за тютюн та люльку', ширший загал про Конашевича мало знає.

З цєю роботою возився я довгий час, бо при моїй щоденній фаховій праці на хліб насущний, я не мав спромоги зайнятися цим ділом інтенсивно.

Гадав я зразу урвати повість на тому місці, як Сагайдачного вибрано перший раз гетьманом⁹). Тому я дав зразу повісті заголовок „До слави”.

Я упросив Вп. пана професора Михайла Грушевського прочитати рукопис. За його неоцінені для мене уваги і поради складаю йому на цьому місці мою сердечну велику подяку. Він справив мені історичні помилки і порадив зробити з цього матеріялу трилогію, в якій мав би поміститися цілий життєпис гетьмана.

І вже коли я зладив повість у третій перерібі до друку, зашкочила мене війна. Під час інвазії я не робив нічого. Я хотів бути на всі боки лояльним супроти царської влади. Та напасть мене не минула. З наклепу наших домородних 'русских' зробила у мене охрана¹⁰) трус і забрала між іншим також рукопис „До слави”. Його в охрані знищили.

Та нема того злого, щоб на добре не вийшло. Заохочений професором Антоном Крушельницьким, що піднявся повість видати вже в трилогії, — я взявся знову до праці і оце пускаю у світ першу частину „Побратими”. Вона кінчиться на тій хвилі, як Конашевич прийшов перший раз на Запорозьку Січ¹¹).

З „Передмови” бачимо, що Андрій Чайковський змінив свій початковий задум відносно повісти про гетьмана Сагайдачного. Рішився написати трилогію. Супроти цього запланований твір „До слави” переіменував він на „Побратими”, а назву „До слави” переніс на другу частину трилогії. Частина „До слави” мала мати два томи. Дальшу частину мала творити повість „Гетьман” — теж у двох томах. Цілість мала мати назву „Сагайдачний”.

Про пляни Андрія Чайковського Відносно трилогії „Сагайдачний” можна дізнатися з його листів до проф. Івана Огієнка. В листі з датою 3 жовтня 1927 року письменник писав: „В Коломиї зачав друкувати цілого „Сагайдачного”, вийде 5 частин, коли не більше. Кінчу, дійшовши до облоги Москви 1618.

Ще Цесора (Цецора — прим. М. Л.) Хотини і смерть. Матеріал вже зібрав”.

В листі писаному 10 листопада 1927 р. знову натрапляємо на згадку про трилогію „Сагайдачний”: „Тепер ще видала коломийська накладня 'Ока' 5-е видання „За сестрою” і т. I Сагайдачного „Побратими”, і видаватиме далі „До слави” 2 ластині та „Гетьман”, теж 2 частині. Вийде історична повість „Сагайдачний” на п’ять частин.

Тепер працюю над п’ятою частиною, довів оповідання до походу Сагайдачного на Москву. Маю великі труднощі з географією Москви, бо не маю мапи. Боюся, щоб не завести козацького війська в яку сліпу вулицю без виходу. Тому звертаюся до Вас, Дорогий Професоре, з проханням, чи не були б Ви ласкаві добути для мене мапу Московщини та прислати мені. Без цього не рушусь з місця”.

В листі з січня 1928 року (день не зазначений) письменник інформував проф. Огієнка про те, що приготував до друку три історичні розвідки: „Сагайдачний”, „Про Хотинську війну”, „Про царя Дмитра Самознавця”. Розвідки мали друкуватися у нововідкритому видавництві „Ряст”. А відносно трилогії „Сагайдачний” Андрій Чайковський писав: „Багато студій поробив я до дальших частин „Сагайдачного”. Цього буде либонь шість частин”.

Зреалізувати свій задум повнотою Чайковському таки не вдалося. Про причину письменник повідомив проф. Огієнка в листі до нього — писаним дня 26 березня 1929 року так: „Я дістав ювілейний подарок від братнього польського народу у формі кримінального процесу за статтю (мова тут про статтю судового кодексу — прим. М. Л.), про заволодіння суспільного порядку, за сконфісковану мені повість „До слави”. Пописали таке, що й кінь би сміявся. Як Київ має бути, після слів арх. Плетенецького тим сонцем, що ogrіває усі українські землі, то це ненависть проти польської паньствовосьці (державности — прим. М. Л.). Чого там нема! Я похваляю почин (бунт) Сагайдачного проти Речіпосполитої перед 300 роками, хоч того ні в книжці, ні в історії нема.

Я написав мою оборону на 28 сторінках машинового письма з самими цитатами з польських істориків. Книжку цензурував старостський канцелярійний урядовець, бувший австрійський жандарм, історик не аби який (це, очевидно, іронія — прим. М. Л.), а суд це затвердив.

Не заню, що вони тепер з цим зроблять, коли схотять таки довести до розправи і скомпромітуватися. Найбільше цитат виписав я з Шайнохи, Немцевича, Шуйського (польські історики — прим. М. Л.), а тільки одне місце з Грушевського.

Але... в Польщі як хто хце (в Польщі, як хто хоче — прим. М. Л.).

Може й засудять, і прийдеться на старість сидіти в польському криміналі...”

Але до цього не дійшло. Принаймні не натрапляв я на згадку про те в біографічних довідках про письменника Чайковського.

Довести справу з виданням трилогії „Сагайдачний” до кінця перешкодила згодом смерть письменника. Знаю від родини письменника, що його архів після його смерті передано до коломийського музею.

Деякі твори Андрія Чайковського друкувалися в підсоветській Україні в часі так зв. українізації. Чайковський мав тоді, можливо, зв’язки з деякими підсоветськими українськими письменниками і через них мав доступ до підсоветських видавництв.

Ось, що пише Андрій Чайковський про це у листі до проф. Огієнка дня 27 травня 1927 року:

„Тепер поїхав д-р К. Студинський до Києва на правописну нараду. Я прохав його, щоб і мої справи полагодив. Не хотять мені нічого заплатити за те, що вже надрукували, перечать, що не дістали того, що я післав, і не маю нікого там, хто б за мною постояв. На Поліщука¹²⁾ нема що покладатися, бо він також не відписує нічого”.

Після повернення проф. Кирила Студинського з України Андрій Чайковський ще раз пожалівся проф. Огієнкові:

„З України нічого не можу діждатися. Надрукували дещо, але платити не хочуть. Казав мені проф. Студинський, що в Україну їздив, що ДВУ¹³⁾ відкинуло моє оповідання „На уходах” тому, що в ньому забагато Бога й молитви. Та годі, я все з Богом, а вони хай з чортом, — побачимо, хто краще на тім вийде. Та коли б хоч рукопис звернули! Куди!”¹⁴⁾

В 1927 році Андрій Чайковський переробив своє оповідання „Козацька помста” на сценарій для фільму і передав його через Володимира Блавацького в Україну. Саме тоді Володимир Блавацький виїжджав до Харкова, щоб дістатися до театру „Березіль”. Блавацький передав сценарій, куди було треба. Про це Чайковський сповіщав проф. Огієнка у листі від 3 жовтня 1927 року так:

„Моя фільма вже дісталась до фільмового директоріату в Києві, — не знаю чи буде з цього борошна паска”.

Паски — мабуть — таки й не було.

Нині твори Чайковського пересівають через густе сито, а до пересіяних додають відповідні коментарі, наприклад:

„Кращі його твори відзначаються правдивим, реалістичним зображенням галицької дійсності, викриттям буржуазного ладу. А через обмеженість свого світогляду письменник не міг визначити правильного шляху боротьби проти соціального зла.

В пізніший період своєї літературної діяльності А. Чайковський захоплювався історичним минулим і написав на історичну тематику цілий ряд творів. Це, зокрема, 'оповідання з козацької давнини'. Правда, вони нерівні з художнього боку, а нерозуміння автором закономірностей суспільного розвитку призвело до того, що багато з них незрілі в ідейному плані, вони часто ідеалізують і викривляють історичне минуле. Політична діяльність А. Чайковського, що пливла в руслі австро-угорського і буржуазно-націоналістичного патріотизму, закривала йому очі на всі історичні зміни, що відбувалися в житті українського народу.

Не можна замовчувати помилок, що їх допустився Чайковський у своїй громадській і літературній діяльності, хоч не слід забувати, що він своїми кращими творами допомагав викривати соціальні протиріччя і несправедливість капіталістичного ладу” (Андрій Чайковський, „Олюнька”, повісті та оповідання, Видавництво „Каменяр”, Львів 1966, стор. 671).

Коли б Андрій Чайковський жив, zareагував би на советську критику так само, як реагував він на мотиви конфіскації польськими властями повісті „До слави”. Він сказав би: „Писали таке, що й кінь би сміявся”.

Андрій Чайковський не будував своїх творів на фантазії. Нема її ні у творах із сучасного письменникові життя, ні в історичних творах. Наприклад, в листі до проф. Огієнка Андрій Чайковський відносно сюжету повісті „Четверта заповідь” дав таке пояснення:

„Тепер друкується моя нова повість „Четверта заповідь”. Сюжет взятий з правдивого: селянин батько стає великим конокрадом, щоб мав за що сина посилати в школу, і коли син скінчив теологію і мав висвячуватися, батька спіймали хлопці у стайні при конях. Страшні колізії: син цурається батька, що

так його скомпромітував; нарешті в тюрмі, поки батька вивезли до більшого тюремного заведення, вони поєднуються".¹⁵⁾

Про те, якими повинні бути історичні повісті, Андрій Чайковський висловився у передмові до своєї повісті „Корнієнко”:

„На мою думку є два роди історичних повістей і оповідань: одні малюють історичну добу з видуманими героями, другі малюють і добу, і історичних людей. Ця повість (тобто „Корнієнко” — прим. М. Л.) належить до тих других”.¹⁶⁾

В іншому місці тієї самої передмови сказано: „Не бив я у повісти на ефект, не видумував фантастичних ситуацій, не дуже користувався тим, що називається LICENTIA POETICA, а держався історичних фактів і вів оповідання спокійно. Оминав я також шовіністичної струни. Вона лише оп’янює читача, і часом заводить на небажану дорогу, що веде до самодурства, як це сталося з історичними повістями Г. Сенкевича”.¹⁷⁾

Таких засад Андрій Чайковський придержувався не тільки в цій одній, але й у інших історичних повістях і оповіданнях.

1) „Слово” (1861-1887) — Львівська гром.-політична й літературна газета москвофільського напрямку. До 1872 р. виходила двічі, а згодом тричі на тиждень. „Галичанин” появлявся в роках 1867-1870.

2) А. Чайковський, Олексій Корнієнко, стор. IV.

3) Бережанська Земля, стор. 106.

4) Дем’ян Савчак жив у роках 1847-1912. Походив із Лемківщини. Був послом до Галицького сойму, а також членом Краєвого Відділу.

5) З поданих ініціалів тяжко відгадати повну назву часопису чи журналу. Думаємо однак, що тут маємо до діла з друкарською помилкою. Замість Н.Ч. — тобто „Новий Час” — надруковано Л.Ч.

6) Лист друкований в журналі „Наша Культура”, за жовтень 1952 року, стор. 11.

7) Збірник „Бережажнська Земля”, стор. 110-112.

8) Бережанська Земля, стор. 109.

9) Згідно з історичними джерелами Петро Конашевич Сагайдачний перший раз став гетьманом в 1614 році. В 1620 році козацька старшина, закинувши Сагайдачному помірковану політику супроти Польщі, позбавила його гетьманства і на його місце вибрала гетьманом Яцька Бородавку. Бородавка гетьманував однак недовго. В 1622 році в часі турецько-польської війни, в якій козаки брали участь по стороні Польщі, перед битвою під Хотиним, козаки позбавили Бородавку гетьманства за його нездарність. Обвинувачено його в непотрібному розпорошенні козацьких сил. Бородавку арештовано, суджежно й покарано смертю. Тоді Петро Конашевич став гетьманом вдруге.

10) „Охрана” (іноді вживають назви „охранка”) — це своєрідна таємна поліція в царській Росії.

11) „Побратими” — стор. 3-4. Передмову письменник написав у грудні 1917 року.

12) Важко сказати про котрого Поліщука тут мова. Правдоподібно Чайковський мав на думці Кліма Поліщука, який походив з Житомирщини, але деякий час після закінчення Першої світової війни жив у Галичині, а в 1925 році виїхав до Києва. В 1935 році його ув'язнено й запроторено на Соловки, де він і помер.

13) ДВУ — ініціали назви: Державне Видавництво України.

14) Лист писаний 3 жовтня 1927 р.

15) Лист писаний 21 січня 1930 р.

16) А. Чайковський, Олексій Корнієнко, стор. V.

17) Там же, стор. VIII.

Цікаво знати

БДЖОЛА ЛІКУЄ

Пригадую нашого сільського пасічника. Він часто вживав такого вислову: а щоб тебе бджола вкусила! Хоч як це дивно, але казав це він тоді, коли хотів показати своє добре ставлення. Якось я спитав у нього, що означає таке, здавалося б, лайливе побажання. Він усміхаючись, відповів: „Жалячи людину, комаха таким способом рятує її від багатьох недуг”.

Згодом я довідався, що бджолина отрута справді виліковує від численних хвороб. Наведу такий факт. В однієї жінки захворіла дитина, і лікарі встановили невтішний діагноз — стафілокок. Цей рід хвороботворних бактерій викликає ангіну, запалення легень, шкіри тощо. Куди не зверталися по допомогу якими препаратами не лікували дитину — нічого не допомагало. Щодня трималася підвищена температура.

Влітку мати відвезла дитину в село до бабусі. Граючись у дворі, хлоп'я підійшло до вулика, де його ужалили бджоли. Перелякана бабуся почала міряти температуру. І як же вона здивувалась, коли надвечір гарячка спала. Не було підвищення температури і потім. Тоді вирішили скористатися бджолиними укусами. Невдовзі ознаки наявності стафілокока повністю зникли. Про цей випадок мати розповіла фахівцям. Вони відповіли: не раз бджолина отрута стає єдиним засобом лікування.

Історія використання бджолиної отрути для лікування починається в далеку давнину. Апітерапія, зокрема апітоксон,

тобто лікування ужаленням бджіл, знали в давньому Єгипті, Індії, Китаї, Греції. Виявили ці властивості на випадкових спостереженнях. Зокрема, здавна люди помітили, що пасічники майже не хворіли на ревматизм і подагру. Тому основними пропагандистами лікування бджолиним ужаленням були спочатку пасічники. Відомо, що Карл Великий та Іван Грозний завдяки вджолиним укусам вилікувались від подарги.

На початку минулого століття метод лікування апітоксоном привернув увагу вже широкого кола лікарів. Проте перші препарати з бджолоїної отрути були отримані тільки в 1915 році (їх виготовив професор Празького університету Лангер).

У наш час наукова медицина розробила методику апітерапії і встановила показники для застосування бджолоїної отрути при запальних явищах у суглобах і м'язах ревматичного походження, невралгіях, бронхіальній астмі, при гіпертонічній хворобі, мігрені, тромбофлебіті, при повільному загоєнні ран і виразок, деяких очних хворобах. Проте надмірні дози бджолиних укусів можуть приводити і до небажаних наслідків. Скажімо, двадцять ужалень спричиняють загибель коня.

Бували випадки, коли бджоли приходили на поміч своїм господарям. Як свідчать історичні джерела, жителі містечка Бараші, що на Житомирщині, з допомогою бджіл, успішно відбили в XVII столітті навалу ординців. Осівши в замку, вони стримали натиск чужинців, але сили були нерівні, і вороги вдерлись на подвір'я укріплення. Тоді охоронці скинули кілька вуликів, і бджоли почали нещадно заїдати непроханих гостей. Скориставшись цим, барашівці напали на прийд і розбили їх.

Відомий ще один цікавий історичний факт. Козаки, визволивши з полону українських бранок, поверталися Чорним морем на своїх знаменитих чайках. Та їх наздогнала галера яничар. Перетнувши шлях, яничари подали сигнал що закликав до капітуляції. Запорожці згодилися. Але коли кілька козаків вибралися на палубу з „дарунками” — глиняними дзбанамі, в котрих були бджоли, і розбили їх, розлучені комахи накинута на людей. Народні звичаї, скориставшись захисними сітками, перебили чужинців і заволоділи галерою.

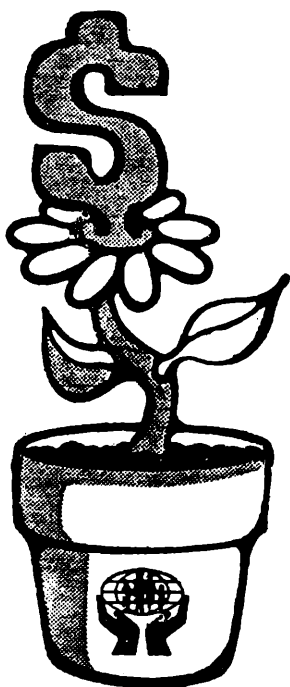
В. Скуратівський

• О Г О Л О Ш Е Н Н Я •

ПІДТРИМУЙТЕ УСТАНОВИ, ПІДПРИЄМЦІВ І ПРОФЕСІО-
НАЛІСТІВ, ЩО ОГОЛОШУЮТЬСЯ У НАШІЙ ПРЕСІ
ТА АЛЬМАНАХОВІ

Чи ви знаєте, що:

- ★ ВАШІ ВКЛАДИ ЗААСЕКУРОВАНІ ЯК ЖИТТЄВІ ПОЛІСИ ДО ВИСОТИ \$2,000.
- ★ КОШТИ ЦИХ АСЕКУРАЦІЙ ЗАЛЕЖАТЬ ВІД ВІКУ І СТАНУ ЗДОРОВ'Я.

Постійною ощадністю
будуємо
наше краще завтра!

КРЕДИТОВА СПІЛКА

„БУДУЧНІСТЬ”

140 BATHURST STREET
Toronto, Ontario M5V 2R3
Тел. 363-1326

2253 BLOOR STREET WEST
Toronto, Ontario
Тел. 763-6883

НАЙБІЛЬША В СВІТІ УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ МЕБЛІВ І ДОМАШНЬОГО УСТАТКУВАННЯ,

ЯКА СЛУЖИТЬ УКРАЇНСЬКІЙ ГРОМАДІ ВІД 1953 РОКУ.

**ВЛАСНИКИ МИРОН ГЕРУС З РОДИНОЮ
ЗАПРОШУЮТЬ ВІДВІДАТИ КРАМНИЦЮ,
ЩОБ ПЕРЕКОНАТИСЯ, ЩО ТУТ НАЙБІЛЬШИЙ ВИБІР
МЕБЛІВ, ПО КОНКУРЕНЦІЙНИХ ЦІНАХ**

ROCHESTER FURNITURE CO. LTD.

**1995 DUNDAS ST. E., MISSISSAUGA L4X 1M1
(1 km W. of Hwy 427)**

624-4411

SIPCO OIL LIMITED

83 SIX POINT ROAD

TORONTO, ONTARIO M8Z 2X3 — TEL. 232-2262

SIPCO — OSHAWA

183 BLOOR STR. E., OSHAWA, ONT. L1H 3M3

— TEL. 728-5138

1. Доставляє найкращої якості опалову оливу та дає безкоштовне чищення печей і обслугову.
2. Вкладає і фінансує нові оливні печі (форнеси).
3. Вкладає прилади для зволоження повітря („гомідіфайрс”).
4. Все фінансуємо на догідні сплати.

● 24-ГОДИННА ОБСЛУГА ●

ТЕЛЕФОНУЙТЕ ВДЕНЬ І ВНОЧІ

232-2262

ПЕРША УКРАЇНСЬКА ФІРМА
О П А Л О В О І О Л И В И

FUEL LTD.

737 DOVERCOURT RD.
TORONTO, ONT. M6H 2W7

Tel. 536-3551

 24-ГОДИННА СОЛІДНА ОБСЛУГА

**DESIGN ALUMINUM INDUSTRIES
Limited**

3195 LENWORTH DRIVE
TEL. 625-2740

M. KOPYSTANSKY
UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE
2388 BLOOR STREET WEST
TORONTO, ONTARIO, CANADA
RES. 763-1000 BUS. 766-6691

У К Р А Ї Н С Ь К А К Н И Г А Р Н Я

W E S T A R K A

BOOK & GIFT STORE

ВЛАСНИКИ

ОЛЬГА і АНДРІЙ ЧОРНІЇ

” В Е С Т А Р К А ”

2282 Bloor St. W. Toronto, Ontario
M6S 1N9

Tel. (416) 762-8751

ОБ'ЄДНАНІ УКРАЇНСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА

UBA TRADING CO. LTD.

ГОЛОВНЕ БЮРО ТА ГУРТІВНЯ:

300 DWIGHT AVE., TORONTO, ONTARIO M8V 2W7

Tel. 252-2246 - 47 - 48

**ТОВАРИ ПРОДАЄМО ТІЛЬКИ ГУРТОМ
ДО КРАМНИЦЬ.**

МАЄМО НА СКЛАДІ:

**Споживчі товари, тютюнові вироби, солодоші, косметику,
панентовані ліки.**

ВІДДІЛИ ГУРТІВНІ:

UBA – Cash & Carry

138 Euclid Ave. — Tel. 366-2324

41 Drummond St. — Tel. 252-2120

21 Prescott Ave. — Tel. 656-1921

3543 Danforth Ave. — Tel. 698-1868

*** * ***

ВІДДІЛ UBA ПІД НАЗВОЮ:

HAYDEN MACDONALD (OSHAWA) LTD.

750 FAREWELL AVE., OSHAWA, ONT.

Tel.: 686-2644 & 733-4647

CASH & CARRY — OSHAWA: Tel. 433-1188

У К Р А Ї Н С Ь К А

Б У Д І В Е Л Ь Н А Ф І Р М А

— Б У Д О В А Ф А Б Р И К —

**E. KOST CONSTRUCTION
CO. LTD.**

ORAD LIMITED

KOSTRUBA & SONS LTD.

Mississauga, Ontario

Tel. 270-0070

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ!

ЧИТАЙТЕ!

ПОШИРЮЙТЕ!

С В І Т Л О

THE LIGHT

ВИДАЮТЬ ОО. ВАСИЛІЯНИ

ВИХОДИТЬ ЩОМІСЯЦЯ У ВИГІДНІМ
ДО ЧИТАННЯ ФОРМАТІ
З ГАРНОЮ, МИСТЕЦЬКОЮ
ОБГОРТКОЮ.

ПЕРЕДПЛАТА ТІЛЬКИ \$11.00 РІЧНО

КАЛЕНДАР „СВІТЛА” — \$6.00

Ваші знайомі чи рідні будуть Вам вдячні
весь рік, коли як Різдвяний дарунок
замовите для них
„СВІТЛО”.

ДРУКАРНЯ ОО. ВАСИЛІЯН

ІЗ ВЛАСНОЮ ПЕРЕПЛЕТНЕЮ

виконує сумлінно й за умірковані ціни всякі друкарські
роботи: часописи, журнали, книжки, відозви, афіші, ле-
тучки, канцелярійні друки, коверти, візитівки, весільні
запрошення, друки у двох або й більше барвах, тощо

Адреса:

THE BASILIAN PRESS

286 LISGAR STREET, TORONTO M6J 3G9 CANADA

TEL. 535-6483

УКРАЇНСЬКА ПЕКАРНЯ

THE FUTURE BAKERY

739 Queen Street West

TORONTO, ONTARIO M6J 1E9

Tel. 368-4235 & 233-2713

ВИПІКАЄ

НАЙКРАЩИЙ ХЛІБ

І РІЗНЕ

ДОМАШНЄ ПЕЧИВО

 Доставка до крамниць і домів

ВЛАСНИКИ: РОДИНА ВЖЕСНЕВСЬКИХ

КУПНО — ПРОДАЖ
домів, підприємств, інвестицій, фермів,
вакаційних дач у Південному Онтаріо.
ЗАГАЛЬНА АСЕКУРАЦІЯ.

**НАЙБІЛЬШЕ УКРАЇНСЬКЕ ПІДПРИЄМСТВО КУПНА,
ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТЕЙ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
В КАНАДІ**

R. CHOLKAN & CO. LIMITED

Realtor — Insurance — Broker

3 БЮРА В МЕТРОПОЛІТАЛЬНОМУ ТОРОНТІ

527 Bloor St. W., Toronto, Ont. — Tel. 532-4404

2336 Bloor St. W., Toronto, Ont. — Tel. 763-5555

3359 Bloor St. W., Toronto, Ont. — Tel. 236-2666

I N S U R A N C E

2204 Bloor St. W., Toronto, Ont. M6S 1N3, Tel.: 763-5666

А С Е К У Р А Ц І Я

**ЖИТТЄВА — АВТА — ХАТИ — ПІДПРИЄМСТВА
ТА ІНШЕ**

**DEPENDABLE INSURANCE
BROKERS LTD.**

2490 Bloor St. West, Suite 403, Toronto, Ont. M6S 1B4

ІВАН ЦЕРКОВНИК — ПРЕЗИДЕНТ

Telephone: 762-8304/5/6

УКРАЇНСЬКА НАРОДНЯ КАСА В МОНТРЕАЛІ

*Це фінансова установа,
що дає своїм членам найкращі умови:*

- ★ В Українській Народній Касі Ви одержите найвищі відсотки від своїх ощадностей
- ★ УНКаса уділяє гіпотечні і звичайні позички на догідних умовах
- ★ Вклади з уділами до висоти \$2,000.00 є заасекуровані на кошт УНКаси, тому користайте з услуг своєї установи.

Урядові години Централі:

понеділок до середи . від 10 до 6 ввеч.

четвер і п'ятниця ... від 10 до 7 ввеч.

субота від 9 до 12 в пол.

3250 BEAUBIEN EST, MONTREAL, P.Q. H1X 3C9

3960 ST. LAWRENCE BLVD., MONTREAL H2W 1Y3

СТАНІЦЯ РОЗЕМОНТ:

Приміщення церкви Успіння Божої Матері
6185-10 Ave. Роземонт

СТАНІЦЯ ЛЯШІНИ:

Приміщення церкви св. Василя Великого
875 Провост вул. Ляшіни

У К Р А І Н С Ь К А І М П О Р Т О В А Ф І Р М А

UNIT

FIRCHUK'S TEXTILES AND HOME FURNISHING

- PARCELS TO EUROPE -

HEAD OFFICE:

610 QUEEN ST. WEST, TORONTO, ONT., TEL. 364-5036
M6J 1E3

HAMILTON BRANCH:

293 OTTAWA ST. N., HAMILTON, ONT., TEL. 549-2005

WINNIPEG BRANCH, MANITOBA:

992 MAIN STREET, TEL. 586-7094

- ★ ВИСИЛАЄМО БАНДЕРОЛІ В УКРАЇНУ І ДО ІНШИХ КРАЇН ЕВРОПИ ВАГОЮ ДО 10 ФУНТІВ
- ★ ВИСИЛАЄМО ПАЧКИ ДО ПОЛЬЩІ
- ★ МАЄМО ВЕЛИКИЙ ВИБІР ПО СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІНАХ: КОЖУХИ, ШУБИ, САРДАКИ, ШОВКИ І ВОВНЯНІ МАТЕРІЯЛИ З АНГЛІЇ.
- ★ ШКІРЯНИЙ ОДЯГ ДЛЯ ЖІНОК І МУЖЧИН, ВИШИВАНІ БЛЮЗКИ, „АРРОВ” СОРОЧКИ, СТЕНФІЛД БІЛИЗНУ, ДЖІНСИ ТА КЕРАМІКУ.
- ★ ХУСТКИ, НИТКИ ДМЦ, ПОЛОТНА ДО ВИШИВАННЯ ТА МАТЕРІЯЛИ.

— Продаємо товар до крамниць по гуртових цінах —

ДО ВИБОРУ ПОКУПЦІВ:
ХОЛОДИЛЬНІ І ПЕЧІ МАРКИ
GENERAL ELECTRIC

DENIS ALUMINIUM

DENIS SPYROPOULOS

385 WINONA DRIVE, TORONTO, ONT.

Телефон:

656-5983

ВСТАВЛЯЄМО

ВІКНА, ДВЕРІ, ПАТІО ДВЕРІ і ТЕРМО ВІКНА
МАЄМО ВЕЛИКИЙ ВИБІР НОВИХ МОДЕЛІВ:

-
- ◆ CASEMENT WINDOWS
 - ◆ AROUND ART WINDOWS
 - ◆ DOUBLE HUNG WINDOWS
 - ◆ PRADO PATIO DOORS

ТЕЛЕФОНУЙТЕ

ЗА СКОРОЮ І СОЛІДНОЮ ОБСЛУГОЮ ДО ДЕНИСА
НА ЧИСЛО ТЕЛЕФОНУ

656-5983

ЄДИНА В ТОРОНТІ УКРАЇНСЬКА

COMMUNITY TRUST COMPANY LIMITED

2271 Bloor Street West

TORONTO, ONTARIO, CANADA M6S 1P1

T e l. 7 6 3 - 7 3 3 3

приймає вклади і ощадності, платить найвищі відсотки,
уділяє особисті і мортгеджові позики, приймає і реєструє
пенсійні плани і на нові дома (RRSP and RHOSP).

Полагоджує всі банкові операції

Завідує спадками і довіреннями (Траст)

Управитель

МИХАЙЛО ВІЙТЮК

**ROCHESTER FURNITURE CO.
"COLLEGE LIMITED"**

**НАЙКРАЩОЇ ЯКОСТІ МЕБЛІ
ДЛЯ ДОМАШНЬОГО ВЖИТКУ
ЕЛЕКТРИЧНЕ ПРИЛАДДЯ**

423 College Street, Toronto, Ont.

Тел. 364-1434

NORTH QUEEN AUTO PARTS LTD.

70 North Queen St., Toronto, Ont.

Власники:

**YAROSLAV SEMBAY
WALTER SEMBAY
ROBERT SEMBAY**

233-5801

**НАЙБІЛЬША В КАНАДІ УКРАЇНСЬКА ФІРМА
ЗАПАСОВИХ АВТОМОБІЛЬНИХ ЧАСТИН
ТА ВЖИВАНИХ АВТ**

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА (ТОРОНТО)

Ukrainian (Toronto) Credit Union Ltd.

1 9 4 4 — 1 9 8 4

40 РОКІВ ПРАЦІ ДЛЯ ВАШИХ УСЛУГ

Наше завдання — допомагати Вам і Вашій родині, нашій громаді та піддержувати українську культуру.

КОРИСТАЙТЕ З НАШИХ ФІНАНСОВИХ УСЛУГ:

- ★ ТРИ ВІДДІЛИ!
- ★ 24-ГОДИННА ОБСЛУГА, АВТОМАТИЧНИЙ КАСИР
- ★ ОЩАДНОСТІ (безплатне Асиг. Забезпеч. \$2,000-\$4,000)
- ★ ТЕРМІНОВІ ДЕПОЗИТИ
- ★ Р.Р.С.П.
- ★ ЧЕКИ ДЛЯ ПОДОРОЖУВАННЯ
- ★ МІЖНАРОДНІ І ГРОШОВІ ПЕРЕКАЗИ
- ⚙ І БАГАТО БІЛЬШЕ ПОЛЕКШ!

Спільно з Вами зможемо продовжувати нашу працю і допомагати українській громаді в наступних 40 роках

Ukrainian (Toronto) Credit Union Ltd.

HEAD OFFICE: 295 COLLEGE ST., TEL. 922-1402, 922-2797

BRANCH OFFICES: 2397 BLOOR ST. W., TEL. 762-6961

3635 CAWTHRA ROAD, MISSISSAUGA, TEL. 272-0468

СВЯТО-МИКОЛАЇВСЬКА КРЕДИТІВКА

- ⚙ БЕЗКОШТОВНЕ ЧЕКОВАННЯ
- ⚙ ВИСОКІ ВІДСОТКИ
- ⚙ ПРИЄМНА ОБСЛУГА
- ⚙ ДЕПОЗИТИ ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ДО \$60,000.
- ⚙ ЖИТТЄВА АСЕКУРАЦІЯ НА ОЩАДНІСТЬ ДО \$2,000.

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА СВ. МИКОЛАЯ

ВУЛ. БЕЛВУДС 4 ТОРОНТО ТЕЛ. 366-4529

— Урядові години —

понеділок, вівторок і середа — 11 до 6 ввеч.

четвер і п'ятниця 11 до 7 ввеч., субота 9 до 1.30 по пол.

ARGUS BUSINESS CONSULTANTS

ФАХІВЦІ У: БУХГАЛТЕРІЇ (ACCOUNTING)

КНИГОВОДСТВІ (BOOKKEEPING)

ПОДАТКАХ (INCOME TAX)

Tel. 276-2121

УКРАЇНСЬКА КРАМНИЦЯ

ANNETTE FOOD MARKET

238 Annette Street, Toronto, Ontario, Telephone 767-8011

ВЛАСНИКИ — О. і П. КАВУНИ

MARY'S FLOWER SHOP

492 QUEEN ST. W.

TEL. 368-9055

TORONTO, ONT. M5V 2B3

Власники — Ірина і Богдан Сухий

JENNIE'S FLOWER SHOP

ВЛАСНИКИ — БОГДАНА І ІВАН ІГНАТОВИЧІ

Tel. 766-0813 — 3316 Dundas St. West (at Runnymede)

Toronto, Ontario M6P 2A4

УКРАЇНСЬКА ХАРЧОВА КРАМНИЦЯ

"JANETTE IGA" FOOD MARKET

405 JANE STREET, TORONTO, ONTARIO

Telephone 766-0812

ВЛАСНИК — МИКОЛА ІГНАТОВИЧ

I. G. A.

П. БОЖИК і СТ. СТАНЬКО

Харчові крамниці:

1094 ST. CLAIR AVENUE WEST —

2295 BLOOR STREET WEST —

1104 KING STREET WEST — TORONTO, ONTARIO

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

А Р К А

- Книжки, журнали, часописи, шкільне і бюрове приладдя
- Різьби, вишивки, нитки, панамы, грамофонні платівки
- Машинки до писання, фотоапарати

575 Queen St. W. Toronto, Ont. Tel. 366-7061

MALTA BROADLOOM WAREHOUSE

3069 DUNDAS ST. W. - TORONTO, ONT. - M6P 1Z5
PHONE 767-2036

Добрий вибір різноякісних диванів.
Ціни догідні.

Власник — **ВАСИЛЬ ПАТЕР**

Також вкладаємо дивани по домах від стіни до стіни.

MAYKUT HARDWARE STORE

Gifts • China • Paints • Plumbing & Electrical Supplies

682 QUEEN ST. W. - TORONTO, ONTARIO - PHONE 363-1520

Коли хочете купити домашнє знаряддя, то заходьте до нас.

Продаємо по поміркованих цінах

Ніна і Тарас Парченко

УКРАЇНСЬКА ХАРЧОВА КРАМНИЦЯ

NATIONAL I.G.A. SUPERMARKET

970 COLLEGE ST. - TORONTO, ONT. - TEL. 536-3449

Y. ONYSCHUK & CO. LIMITED

Insurance Brokers – Realtor

обслуговує у всіх ділянках

А С Е К У Р А Ц І Ї

ЗАГАЛЬНОЇ — домів, підприємств тощо і **ЖИТТЄВОЇ** — особистої і комерційної, включно з груповою і пенсійною та маєтковим плануванням

ТА КУПНА-ПРОДАЖУ НЕРУХОМОСТЕЙ — домів і підприємств, оренда приміщень для підприємств, оцінка нерухомостей у податкових і спадкових справах

2477 BLOOR STREET WEST

TORONTO, ONTARIO

M6S 1P7

Telephone 767-5408

— Професійна обслуга від 1948-го року —

УКРАЇНСЬКЕ ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ

CARDINAL FUNERAL HOMES

366 BATHURST ST. — TEL. 868-1444

92 ANNETTE ST. — TEL. 762-8141

T O R O N T O , O N T A R I O

ВЛАСНИК — ДЖЕЙМС КАРДИНАЛ

Дві каплиці до Ваших послуг. ■ Щира, чесна, і солідна обслуга

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР У М. ЛОНДОНІ, ОНТАРІО

побудований власними силами та працею членів

- Об'єднує більшу частину української громади Лондону
- Дає приміщення: відділові Комітету Українців Канади, Курсам українознавства, Молодіжній танцювальній групі, Українській Кредитовій Спілці, відділам Ліги Визволення України, Об'єднання Жінок ЛВУ, СУМ та іншим організаціям

L O N D O N U K R A I N I A N C E N T E R

247 Adelaide St. S. London, Ont. N5Z 3K7 Tel. 686-9811

Durie Meat Products & Delicatessen

Крамниця м'ясних і споживчих товарів. Мистецькі вироби

2302 Bloor St. West, Toronto, Ont., Tel. 762-4956

ВЛАСНИКИ: СТЕПАН і ОЛЬГА МОЦЯК

ВАКАЦІЇ НА ФЛґОРИДІ

Якщо бажаєте відпочати на сонці близько моря,
потелефонуйте до

Романа Стирана, власника „Турист апартаментів”

BEACHCOMBER APARTMENTS

330 — 85th STREET, MIAMI BEACH, FLA., USA 33141

Tel. 305-865-2291

ROYCE RADIO & FURNITURE

1529 DUPONT ST., TORONTO, TEL. 535-0175

Distributor of Fine Furniture and Electric Appliances

— Модерні меблі і електричне домашнє устаткування —

ВЛАСНИКИ: ЛЕВ і ПЕЛАГІЯ ДОПТИ

УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ

ASTRO TRAVEL SERVICE

2206 BLOOR ST. WEST, TORONTO, ONT. M6S 1N4

Tel. 766-1117

IONA SQUARE, 1585 MISSISSAUGA VALLEY BLVD.

MISSISSAUGA, ONT. — TEL. 270-4111

PARKWAY AUTO BODY REPAIRS

1974 DUNDAS ST. W.

TELEPHONE 531-1227

Направляємо знищені авта, виконуємо механічну працю

РОБОТА СОЛІДНА

ВЛАСНИК — А. ПРЕДКО

Prestige Woodcraft Ltd.

3471-75 DUNDAS ST. WEST, TORONTO, ONT. M6S 2S5

TELEPHONE: 766-2929

Кухонні кабінети — Туалети — Меблі

Крамничне устаткування

С. Пелех

Г. Сукмановський

А. Л. Баверс

Т Р И З У Б

TRIDENT FUEL OIL INC.

260 Jane St., Toronto, Tel. 763-5312

ВЛАСНИКИ: РОДИНА ПАНЬКІВ

— Доставка оливи і фахова безплатна обслуга —

MC DAIRY CO. LTD.

212 MAVETU ST., Toronto, Ont., Tel. 766-6711

ПРОДАЄМО КВАСНУ СМЕТАНУ, СИР, ГУСЛЯНКУ,
ЙОГУРТ, ФРУТ ЙОГУРТ, МАСЛО І СИР

Superior Sausage and Meat Products Co. Ltd.

1004 DUNDAS ST. W. — TORONTO — TEL. 531-8422

Продаємо тільки першоякісне м'ясо та відомі в Торонті
й околиці зі своєї якості і смаку м'ясні вироби.

ПАВИЧ

М'ЯСАРНЯ І КРАМНИЦЯ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ

809 QUEEN ST. WEST, TORONTO, ONT. TEL. 364-0658

ПЕРШЕ УКРАЇНСЬКЕ БЮРО ПОДОРОЖІ

BLOOR TRAVEL AGENCY

ВЛАСНИКИ: МАРКІЯН КОГУТ ТА ІГОР КУРИЛІВ

1190 BLOOR STREET WEST (near DUFFERIN)

Toronto, Ontario M6J 1E9

TEL. (416) 535-2135 & 535-2136

О Р Г А Н І З У Є :

- всякого роду подорожівання по всьому світі
- спроваджування рідних на постійне перебування або на візити
- продаж квитків на всі літунські, корабельні та автобусні лінії
- нотаріальні завірення документів; особистих, спадкових і т. п.
- переклади з різних мов

НЕ ЙДИ, НЕ ШУКАЙ ЧУЖИХ СОБІ БЮР,
БО НАЙКРАЩЕ ОБСЛУЖИТЬ „АГЕНЦІЯ БЛЮР”!

КРЕДИТОВА СПІЛКА

St. Mary's (Toronto) Credit Union Limited

832 Bloor St. W. (near Shaw St.), Toronto, Ont. M6G 1M2

Tel.: 537-2163

Ділові години: понеділок: 10-6, вівторок: 10-5, сере-
да: 10-5, четвер: 10-5, п'ятниця: 10-8, субота: 10-1. В цих
годинах менеджер Кредитової Спілки приймає протягом
цілого дня всі аплікації на позички

КЕРАМІКА СТУДІО

355 JANE St., Toronto, Ont. M6S 3Z3 Tel. 763-2814

ВЛАСНИКИ: РОДИНА МИКИТИН

В крамниці можна набути кераміку власного виробу,
фарби, щітки, сирівець, мистецькі приладдя, ікони, кар-
тини, тканини та крайки. Постійно маємо в продажу най-
вищої якості краски до писанок і всі необхідні прилади.

АПТЕКА МЕДВІДСЬКИХ

SANITAS PHARMACY

546 Queen St. West, Toronto, Ontario, Tel. 363-3746

WEST END MEDICAL PHARMACY

O. E. Dzulynsky, B.Sc.Ph.m. O. G. Chabursky, B.Sc.Ph.m.

2199 BLOOR ST. WEST, Toronto, Ontario, TEL. 769-1717

ОРКЕСТРА

DIAMOND MUSIC AGENCY A. F. of M.

Mr. S. SOBOLEWSKI

НА ФЕСТИВАЛІ, КОНЦЕРТИ, ЗАБАВИ, ВЕСІЛЛЯ І Т. Д.

37 Warren St., Hamilton, Ont., Canada L9A 3C7

Tel. (416) 385-8332

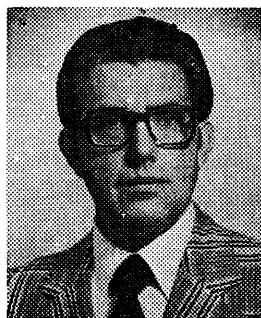
УКРАЇНСЬКА ФІРМА

КУПНА І ПРОДАЖУ РЕАЛЬНОСТЕЙ

BABY POINT REAL ESTATE LTD.

2323 Bloor St. West, Suite 218, Toronto, Ontario M6S 4W1

Telephone 763-2548

Власник фірми:

МИХАЙЛО ГЕНЯГА

уродженець Карпатської України

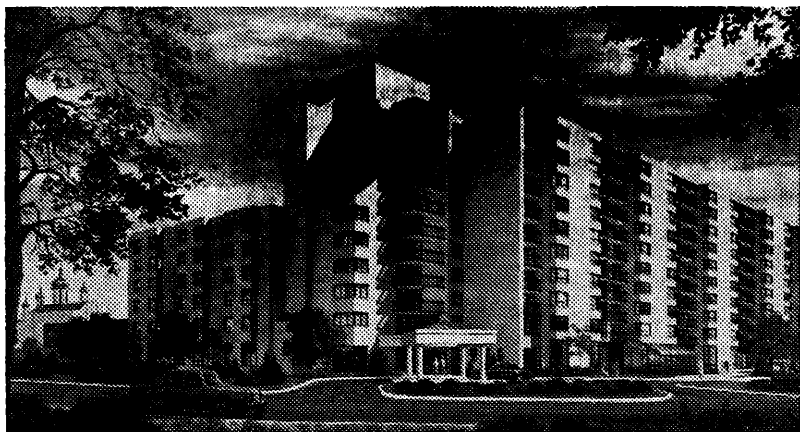
Відомий українській громаді продавець реальностей на протязі довгих років. У потребі купна чи продажу реальности, запрошуємо зайти до бюро або зателефонувати: 763-2548.

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР
ДЛЯ СЕНЬОРИВ ІМ. СВВ. ПЕТРА І ПАВЛА
СКАРБОРО, ОНТАРІО

☞ Люксові приміщення ☞

☞ Доступні ціни

Дружня атмосфера ☞

УКРАЇНСЬКИЙ ГРОМАДСЬКИЙ ЦЕНТР для СЕНЬОРИВ
— це люксові приміщення для сеньорів з численними
вигодами й обслуговуваннями. Тут можете вибрати вповні само-
стійне життя —

А П А Р Т М Е Н Т

або забезпечитися помешканням, опікою і харчуванням

Р Е З И Д Е Н Ц І Я

В одному, чи другому приміщенні будете

ВИ ПАНОМ У СВОЇЙ ХАТІ!

Заїдьте, телефонуйте або пишіть на адресу:

STS. PETER AND PAUL RESIDENCE
221 MILNER AVENUE, SCARBOROUGH, ONT. M1S 4P4

(416) 291-3900

Увага!

— КАЛГАРИ —

Увага!

УКРАЇНСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА В КАЛГАРАХ

UKRAINIAN (CALGARY) SAVING & CREDIT UNION LTD.
6948 LIVINGSTONE DR. S. W., CALGARY, ALTA.

Заохочуємо Вас складати свої ощадності у своєму фінансовому підприємстві.

- У своїй спілці одержите високі відсотки і безплатну асекурацію до \$2,000.
- Можете також одержати догідну позику, які забезпечені до висоти \$10,000.

Години урядування:

кожного вівтірка і п'ятниці від год. 7-ої до 9-ої ввечері

ДИРЕКЦІЯ

LEYDEN'S
Funeral Homes, LTD.

18th AVE. and 2nd ST. S. W.
CALGARY 262-9101
and
CLARESHOLM 625-3212

ВЛАСНИК
**СЕМЕН
СОРОХАН**

CANADIAN LOCALLY OWNED AND OPERATED

ORBIT CO.

10219—97 Street, Edmonton, Alberta, Tel. 422-5693

- ВИСИЛАЄМО ПАЧКИ В УКРАЇНУ
- МАЄМО ВЕЛИКИЙ ВИБІР РІЗНОГО РОДУ ТОВАРІВ

ВЛАСНИК — МИХАЙЛО СВИСТУН

УКРАЇНСЬКА КНИГАРНЯ

Б. МЕЛЬНИЧУКА В ЕДМОНТОНІ

- ☐ Найбільший і найкращий вибір українських книжок і музики
- ☐ Найкращий вибір українських грамофонових платівок
- ☐ Великий вибір полотна до вишивання
- ☐ ДМЦ нитки до вишивання, муліне.
- ☐ Великий вибір кераміки, абажурів
- ☐ Українські ляльки, різьблені тарілки, намисто
- ☐ Прибори до писанок — писальці/кістки, фарби, віск, взори, електричні кістки
- ☐ Вишивані блузки, сорочки, рушники
- ☐ Картки з побажаннями на всякі нагоди
- ☐ Стінні і книжкові календарі
- ⚙️ Висилаємо на бажання каталоги:
книжок, платівок, календарів.

У нас можете набути всі нові українські видання, що друкуються по цілому світі.

UKRAINIAN BOOK STORE

P.O. Box 1640

10215—97 Street

Tel. 422-4255

Edmonton, Alberta, Canada T5J 2N9

УКРАЇНСЬКА ФІРМА М'ЯСНИХ ВИРОБІВ
В ЕДМОНТОНІ

**CENTRAL ALBERTA MEAT
CO. LTD.**
12165 FORT ROAD

479-1714 — Телефон — 477-1714

ПОРУЧАЄМО ШАНОВНИМ ПОКУПЦЯМ СМАЧНІ

європейські і канадські м'ясні вироби, як:

ЧАСНИКОВА КОВБАСА, КІЛЬКА РОДІВ ШИНКОВИХ
КОВБАС, САЛЯМІ, САЛЬЦЕСОНИ, ПАШТЕТИ,
ДОМАШНЬОГО ВИРОБУ ШИНКИ, ВУДЖЕНИНУ І Т. П.

ЗАВЖДИ МАЄМО НА СКЛАДІ
ВЕЛИКИЙ ВИБІР СВІЖОГО М'ЯСА
ДОСТАВЛЯЄМО ЗАМОВЛЕННЯ ДО ХОЛОДИЛЬНИКІВ

Питайте за нашими товарами в крамницях по цілій Альберті, або зайдіть до нашої власної крамниці під повище поданою адресою і переконайтеся самі про великий вибір товарів, помірковані ціни та ввічливу обслугову.

ДОСТАВЛЯЄМО ДО КРАМНИЦЬ
ПО ГУРТОВИХ ЦІНАХ

ВЛАСНИКИ ФОТОГРАФІЧНОГО ЗАВЕДЕННЯ

ALPHA STUDIO

в Едмонтоні

ТЕТЯНА І ЯРОСЛАВ ФЕДОРІВ

Ми завжди високо доцінювали нашу пресу, а зокрема „Гомін України”. Під кінець 35-річної великої, корисної праці нашого цінного органу „Гомону України”, складаємо велике признание і gratulacii Дирекції, Редакторам та всім працівникам за успішну працю, якою наш часопис являється одним із передових, найкращих органів у вільному світі.

На порозі нового етапу „Гомону України” бажаємо ще кращих успіхів у поширюванні правд у вільному світі про жорстоку дійсність і боротьбу українського народу в неволі на рідній землі та допоміжну працю Організацій Визвольного Фронту нескореному рідному народові.

КРАМНИЦЯ ДОБІРНИХ М'ЯСНИХ ВИРОБІВ

M. & S.

915 MAIN STREET

WINNIPEG, MANITOBA

Tel. 942-4924

Управитель

ВОЛОДИМИР КОСТЮК

КРЕДИТОВА СПІЛКА

„ПОСТУП—ВІРА”

ВСТУПАЙТЕ В ЧЛЕНИ ТА КОРИСТАЙТЕ З НАШИХ ПОСЛУГ
ВИМІНА ЧЕКІВ — ОПЛАТА МІНІМАЛЬНА

Урядові години:

Від понеділка до четверга: 10 вранці — 5:30 по пол.

В п'ятницю: 10 вранці — 6:00 ввечері

В суботу: 9:30 вранці — 12:00 в полудне

“PROGRESS-VERA” CREDIT UNION LTD.

627 Selkirk Avenue, Winnipeg, Manitoba R2W 2N2

Tel. 589-7849 & 586-7715

CENTRAL PRODUCTS & FOODS LTD.

“Famous Products”

МАРКА ЗНАНОЇ КОВБАСИ

630 NAIRN AVENUE, WINNIPEG, MAN. PH. 667-3855

Управитель Я. ДЕРЖКО

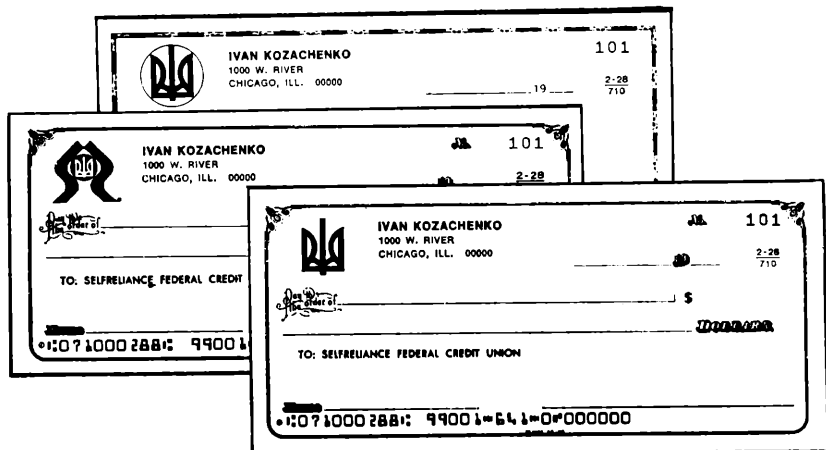

Єдине українське похоронне заведення у Вінніпегу

KORBAN FUNERAL CHAPEL

907 MAIN STREET WINNIPEG, MAN.

Tel. 956-2193

ЧЕКОВІ КОНТА ТА ПОВНІ БАНКОВІ УСЛУГИ

Конта:

- Ощадностеві конта
- Чекові конта (т.зв. шер-дрефти:
 - Особисті дрефти
 - Комерційні дрефти
 - Організаційні дрефти
- Пенсійні конта:
 - ІРА
 - КІЮО
- Конта для малолітніх
- „Траст” конта

Позики:

- Особисті
- Позики на авта
- Позики на направу домів
- Відкритий кредит
- Мортгеджові позики
- Комерсійні
- Студентські (проценти платить держава)

Сертифікати:

- 6-місячні сертифікати на \$10,000.
- 30-місячні сертифікати
Проценти згаданих сертифікатів залежні від курсу державних облігацій федерального уряду.
- „Мані Маркет” конта

Інші услуги:

- Грошові перекази
- Подорожні чеки
- Вогнетривалі скриньки
- Полагоджування трансакцій поштою
- Вплати за газ, електрику, воду і телефон
- Вимінювання державних бондів
- Безпосередній перелив пенсійних чеків на конто

КАСА „САМОПОМІЧ“ ЧІКАГО
Є ВАШИМ БАНКОМ

SELFRELIANCE FEDERAL CREDIT UNION

2351 W. Chicago Ave., Chicago, Illinois 60622 Tel. (312) 489-0520

ЧЕРЕЗ ОЩАДНІСТЬ ДО КРАЩОГО ЗАВТРА!

1-ий УКРАЇНСЬКИЙ ФЕДЕРАЛЬНИЙ ШАДНИЧИЙ БАНК

„ПЕВНІСТЬ”

ВСЕСТОРОННЯ БАНКОВА ОБСЛУГА

**Щадіть, позичайте та полагоджуйте всі свої фінансові
потреби в найбільшій українській фінансовій
установі в діаспорі!**

**ОЩАДНОСТІ ОБЕЗПЕЧЕНІ ФЕДЕРАЛЬНИМ
АГЕНТСТВОМ ДО ВИСОТИ СУМИ
100 ТИСЯЧ ДОЛЯРІВ**

1ST SECURITY FEDERAL SAVINGS BANK

**936 North Western Avenue, Chicago, Illinois 60622
Tel. 312--772-4500**

BRANCH

**2166 Plum Grove Road, Rolling Meadows, Illinois 60008
Tel. 312--991-9393**

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПОМІЧ

БРАТСЬКО-ДОПОМОГОВА ОРГАНІЗАЦІЯ

Має 20 родів модерних різнорідних клас життєвого забезпечення: забезпечення на ціле життя, забезпечення до 65 років життя, забезпечення на 20 років. Вивінуване забезпечення після 15 і 20 років платности і в 65-му році життя. Спеціальне ощадностеве забезпечення оплачуване впродовж 20 років, Стипендійна грамота для дітей і молоді оплачувана до 18 років життя, фамілійне забезпечення, акцидентове, термінове, забезпечення з одноразовою вплатою на ціле життя, ануїті, забезпечення платника грамот малолітніх, подвійне забезпечення тощо..

Помірковані рати членських вкладок і високий зворот дивіденди.

Українська Народна Поміч має свої Відділи
в 21 стейтах Америки і 6-ох провінціях Канади

Ukrainian National Aid Association of America

HEAD OFFICE:

925 N. Western Ave.

Chicago, Illinois, USA 60622

Telephone: (312) 342-5102

CANADIAN OFFICE:

140 Bathurst Street

Toronto, Ontario M5V 2R3

Telephone (416) 869-0687

ІВАН ТЕЛЬВАК — ВЛАСНИК

М'ЯСАРНІ І ХАРЧОВОЇ КРАМНИЦІ

MIDWEST FOOD MARKET

941 N. WESTERN AVENUE

CHICAGO, ILL. 60622

TEL. HU 6-7174

Єдине кооперативне підприємство на американському
терені під назвою
УКРАЇНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКЕ КООПЕРАТИВНЕ ТОВАРИСТВО

„САМОДОПОМОГА”

В ЧІКАГО

що провадить харчову крамницю в Чікаго та літню відпочинкову
оселю в Равнд Лейку, Іл. Адреса Кооп. „Самодопомога”:

“SAMODOPOMONA”

2204—06 W. Chicago Ave., Chicago, Ill. 60622

Tel. 252-2793

ВАСИЛЬ ДМИТРАШ — ВЛАСНИК ПЕКАРНІ

ANN'S BAKERY

2158 West Chicago Avenue & 2601 W. Iowa St.

Chicago, Ill. 60622

Tel. EV 4-5562

УКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРНИЙ ЦЕНТР

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

83-85 CHRISTIE ST., TORONTO, ONT. M6G 3B1

РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНІ ЗАЛІ

НА КОНЦЕРТИ, СВЯТКУВАННЯ, ВИСТАВИ,
ВЕСІЛЬНІ ГОСТИНИ І Т. П.

НА ВАШЕ БАЖАННЯ І ЗА ВАШИМ ВИБОРОМ
ПРИГОТОВЛЯЄМО НА ГОСТИНУ

ХАРЧІ І НАПИТКИ З ПОВНОЮ ОБСЛУГОЮ

👉 ВСІ ПРИМІЩЕННЯ ОХОЛОДЖУВАНІ 👈

Дуже вигідний доїзд підземкою і автобусами

Пишіть або телефонуйте:

UKRAINIAN CULTURAL CENTRE

83-85 CHRISTIE ST., TORONTO, ONT. M6G 3B1

Tel. (416) 531-3610

НОВИЙ ПОЧИН УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО
ЦЕНТРУ — ОСНУВАННЯ ФІЛІЇ УКРАЇНСЬКОГО
МУЗИЧНОГО ІНСТИТУТУ ІМ. МИКОЛИ ЛИСЕНКА.

ДЕРЖАВНІ СВЯТКОВІ ДНІ КАНАДИ

- Велика п'ятниця.
- Всі неділі в році.
- Новий рік — 1 січня.
- Великодній понеділок.
- День Вікторії — 24 травня.
- Народини монарха — дату проголошується.
- День Канади (День канадської державності) — 1 липня.
- День праці — перший понеділок вересня.
- День подяки — другий понеділок жовтня.
- День прослави поляглих — 11 листопада або найближчого понеділка.
- Різдво Христове — 25 грудня.

АМЕРИКАНСЬКІ ДЕРЖАВНІ СВЯТА

- 1 січня — Новий рік.
- 20 лютого — День народин Джорджа Вашингтона.
- 31 травня — День прослави поляглих („Меморіал Дей”).

- 4 липня — Свято самостійности.
- 6 вересня — День праці.
- 11 жовтня — День Колумба.
- 11 листопада — День воєнних ветеранів.
- 25 листопада — День подяки.
- 25 грудня — Різдво Христове.

МІРИ ДОВЖИНИ

В Канаді впроваджено метричну систему. Для ознайомлення читачів подаємо канадські і європейські міри, ваги і т. п.

Канадські:

1 миля — 1,760 ярдів — 5,280 стіп
1 ярд — 3 стопи — 36 цалів
1 стопа — 12 цалів

Європейські:

1 кілометр — 1,000 метрів
1 метр — 100 сантиметрів
1 сантиметр — 10 міліметрів

При переміні канадських мір на європейські і навпаки:

1 миля — 1.60935 кілометра — 1,609.35 метрів.
1 ярд — 0.9144 метра — 91.44 сантиметрів — 914.4 міліметрів.
1 стопа — 30.48 сантиметрів — 304.8 міліметрів.
1 кілометр — 0.62137 милі — 1,093.61 ярдів — 3,280.84 цалів.
1 метр — 1.09361 ярда — 3.28084 стопи — 39.3701 цалів.
1 сантиметр — 0.3937 цалів.

МІРИ ПОВЕРХНІ

Канадські:

- 1 фарма — 160 акрів
- 1 акр — 4,840 квадратних ярдів
- 1 кв. ярд — 9 квадратних стіп
- 1 кв. стопа — 144 квадратні цілі

Європейські:

- 1 гектар — 10,000 кв. метрів
- 1 морг — 5,754.6 кв. метрів
- 1 кв. метр — 10,000 кв. сантиметрів
- 1 кв. сантиметр — 100 кв. міліметрів

Або при заміні європейських на канадські:

- 1 гектар — 2.471 акра — 11,960 ярдів
- 1 морг — 1.397 акра — 6,752.5 кв. ярдів — 60,772.5 кв. стіп.
- 1 кв. метр — 1.196 кв. ярда — 10,764 кв. стіп — 1,550.016 кв. цілів.
- 1 кв. сантиметр — 0.155 кв. цяля.

Заміна канадських на європейські міри поверхні:

- 1 фарма — 64.75 гектарів — 112.5 моргів.
- 1 акр — 0.404 гектара — 0.703 морга — 4,047 кв. метрів.
- 1 кв. ярд — 0.83613 кв. метра.
- 1 кв. стопа — 929.03 кв. сантиметрів.
- 1 кв. цяль — 6.41516 кв. сантиметрів.

МІРИ ВАГИ

В Канаді:

- 1 унція — 16 драм
- 1 центнер — 100 фунтів
- 1 фунт — 16 унцій

В Європі:

- 1 тонна — 10 центнерів
- 1 центнер — 100 кілограмів
- 1 кілограм — 100 декаграмів
- 1 декаграм — 10 грамів

Або при заміні канадських на європейські:

- 1 тонна (канад.) — 0.907 тонни (європ.) — 9,07185 центнерів — 907.185 кілограмів.
- 1 центнер (канадський) — 0.453 центнера (європ.) — 45.359 кілограмів.
- 1 фунт — 0.45359 кілограма — 45.359 декаграмів.
- 1 унція — 2.835 декаграмів — 28.35 грамів.
- 1 драм — 1.77 грамів.

МІРИ ОБ'ЄМУ

Міри пливких тіл

Канада:

- 1 гальон — 4 кварта
- 1 кварта — 2 півкварти або пайнти

Європа:

- рівняється 4.456 літри
- рівняється 1.1365 літри

Міри сипких тіл

- 1 бушель — 4 пеки
- 1 пек — 2 гальони
- 1 кварта — 1 півкварти або пайнти
- рівняється 35.648 літри
- рівняється 8.912 літри
- рівняється 1.1365 літри
- 1 канадська миля рівняється 1.6609 кілометра
- 1 кілометр рівняється 0.621 милі
- 1 кілограм рівняється 2.2046 канадським фунтам

ТЕМПЕРАТУРА ЗА ТРЬОМА СИСТЕМАМИ

Реомір	Цельсій	Фаренгайт	
80°	100°	212°	пункт кипіння води
76	95	203	
72	90	194	
68	85	185	
63.1	79.9	174	
60	75	167	
56	70	158	пункт кипіння алькоголю
52	65	149	
48	60	140	
44	55	131	
42.2	52.8	127	
40	50	122	
36	45	113	
33.8	42.2	108	
32	40	104	
29.3	36.7	98	температура людської крові
28	35	95	
25.3	32.2	90	
24	30	86	
21.3	26.7	80	
20	25	77	
16	20	68	
12.4	15.3	60	
10.2	12.8	55	
8	10	50	
5.8	7.2	45	
4	5	41	
1.3	1.7	35	
0	0	32	пункт замерзання води
— 0.9	— 1.1	30	
— 4	— 5	23	
— 5.5	— 6.7	20	
— 8	—10	14	
— 9.8	—12.2	10	
—12	—15	5	
—14.2	—17.8	0	
—16	—20	— 4	
—20	—25	—13	
—24	—30	—22	
—28	—35	—31	
—32	—40	—40	

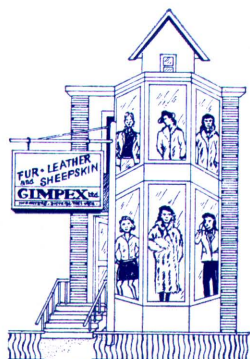
З М І С Т

	Стор.
У 85-річчя „Самостійної України” Миколи Міхновського ..	5
Календарієм — історичний календар	6
У 35-річчя героїської смерти ген. Т. Чупринки — Р. Шухевича	
Д-р П. Мірчук, Загибель Командира	30
М. Боеслав, У жалібних шатах... ..	31
Д-р О. Романишин, Андрій Бандера — редактор „Гомону України”	32
У 40-річчя визволення з німецької неволі	
В'язень ч. 57349, В ті історичні дні	37
Д-р Р. Малащук, Їм дзвони не грали... ..	39
О. Данський, Морд дітей	46
М. Ільків, Їх було дванадцять	53
Д-р П. Мірчук, В німецьких млинах смерти: Евакуація Авшвіцу, КЦ Мавтгавзен	54
Д-р П. Мірчук, Хто відповідальний за ті злочини	60
З. Матвійчук, Дмитро Мирон-Орлик	66
Ю. Шанта, Героїчний фінал українського	
Пласту на Закарпатті	70
О. Татомир, Перша зустріч	82
А. Курган, Спогади Юстини (уривок оповідання)	86
М. Івасівка, Пропаща сила (спогад)	89
І. Жиленко, Слово матері (уривок)	98
І. Калинець, Мужній вірш	99
М. Руденко, Глянь на годинник... ..	99
Перший постріл в сторону колоністів	100
Л. Костенко, Ті, що народжуються	104
М. Боеслав, По сході сонця	105
В. Бородач, Мартирологія українського Закерзоння	105
О. Татомир, Авангард жіноцтва	110
І. Кейван, Корнило Устиянович	114

В. Стус, Як добре те...	122
М. Осадчий, Ну що без тебе я...	122
М. Кравців-Барабаш, Зіновій Лисько	123
Л. Полтава, Михайло Драй-Хмара	126
М. Руденко, Якщо ти небо у собі побачив	133
І. Світличний, Тарас Бульба	133
Г. Бердо, Юрій Кондратюк	134
С. Тельнюк, Пісенька останнього гурона	135
М. Лоза, Андрій Чайковський	136
В. Скуратівський, Бджола лікує	147
Відділ оголошень	149
Державні святкові дні Канади	187
Американські державні свята	187
Міри довжини	187
Міри поверхні	188
Міри ваги	188
Міри об'єму	188
Температура за трьома системами	189

ФУТРА, ШКІРИ І ОВЕЧІ ШКІРИ

• **НАЙКРАЩИЙ ВИБІР * НИЗЬКІ ЦІНИ** •

ІМПОРТЕР * ВИРОБНИК * ГУРТОВА ТОРГІВЛЯ

GIMPEX LTD.

**64 SPADINA AVE. (SOUTH OF KING)
Toronto, Ontario M5V 2H8**

Tel. 596-7070